

Univerzita Palackého v Olomouci
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií

Martin CRHA

Mongolsko jako partner rozvojové spolupráce

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, PhD.
Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně, a že jsem uvedl veškeré použité informační zdroje.

Praha, 13. 7. 2010

.....

Podpis

Děkuji tímto vedoucímu práce RNDr. Milošovi Fňukalovi, PhD. za lidský přístup při vedení diplomové práce i během celého studia.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2008/09

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student

Martin CRHA

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Mongolsko jako partner rozvojové spolupráce

Mongolia as a partner of development aid

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce stručně shrne historický vývoj území a dopady událostí dvacátého století na současný ekonomický a sociální stav země (včetně dopadů dobové rozvojové politiky v rámci RVHP). Hlavní důraz bude kladen na vývoj po roce 1992. Zvláštní část se bude věnovat analýze současných potřeb země a jejího rozvojového potenciálu. Samostatná kapitola popíše sektorové zaměření zahraničních donorů, zvláště pak České republiky a zmapuje historický vývoj rozvojové spolupráce České republiky a Mongolska jako prioritní země. Autor popíše dva současné české rozvojové projekty z oblasti infrastruktury a zhodnotí, jak zapadají do struktury pomoci Mongolska jako příjemce. Sám navrhne modelový rozvojový projekt. Závěr práce se bude věnovat dalšímu možnému vývoji rozvojové spolupráce, jejími možnými důsledky pro Mongolsko a možným ekonomickým a sociálním vývojem země.

Návrh struktury práce:

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Přehled literatury
4. Stručná historie území
5. Mongolsko po roce 1945
6. Rozvojová spolupráce po roce 1992
7. Rozvojová spolupráce České republiky a Mongolska
8. Analýza projektů
9. Modelový projekt

10. Výhledy vývoje oblasti (předpokládané scénáře)
11. Závěr
12. Shrnutí a klíčová slova (v českém a anglickém jazyce)

Rozsah grafických prací: grafy, schémata, mapy, tabulky

Rozsah průvodní zprávy: 24 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

Z knižních publikací namátkou:

HALBERTSMA, Tjalling. *Stepní říše: Zpráva o Mongolsko*. 1. vyd. [s.l.] : Prostor, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7260-197-4.

KNOBLOCH, Edgar: *Putování k Mongolům*, (edice: živá díla minulosti), Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1964

Mongolia : The Official Year Book of Mongolia. O'connor, David; Sankhuu, Batbayar. 1st edition. [s.l.] : Montsame News Agency, 2008. 406 s.

Mongolian Statistical Yearbook 2007. Dagvadorj, Ch. ; Bajiiikhuu, Kh.. 1st edition. Ulaanbaatar : Mongolian Statistical Office, 2008. 434 s. ISBN 978-99929-907-0-8.

T'SERSTEVENS, A.: *Předchůdcové Marka Pola*, Lidová demokracie 1966

WEATHERFORD, Jack. *Čingischán: A utváření moderního světa*. Petruška Šustrová. 1.vydání. Praha : BBart, 2006. 367 s. ISBN 80-7341-776-6.

Internet: zejména webové stránky mongolského ministerstva zahraničních věcí <http://www.mfat.gov.mn/>, Evropské komise <http://ec.europa.eu/echo/>, mongolského statistického úřadu <http://www.nso.mn>, Rozvojového programu Organizace spojených národů <http://www.undp.org> a webové stránky jednotlivých donorů.

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Datum zadání diplomové práce: 14. 10. 2008

Termín odevzdání diplomové práce: 15. 5. 2009

vedoucí katedry

vedoucí diplomové práce

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Cíle práce.....	9
3. Použitá literatura, metodika zpracování a definice pojmů	10
4. Stručná historie území Mongolska	13
4.2 Velká mongolská říše (12. – 17. století).....	18
4.3 Mongolsko pod nadvládou Mandžů 17. – 20. století	21
4.3.1 Čínská převaha a útlak Mongolů.....	23
4.3.2 Mongolská povstání a oslabení Mandžů	24
4.4 Mongolská autonomie a revoluční období 1915–1924	26
4.5 Mongolská lidová republika a konsolidace režimu v letech 1925–1938	29
4.6 Období 2. světové války	33
4.7 Vývoj v letech 1945–1970	34
4.8 Politická a ekonomická stagnace 1970–1992.....	37
5. Rozvojová spolupráce po roce 1992	39
5.1 Mongolsko po roce 1992 – ekonomická situace	39
5.1.1 Průmysl.....	42
5.1.2 Zemědělství	44
5.1.3 Neformální sektor.....	49
5.1.4 Migrace.....	50
5.1.5 Chudoba	52
5.2 Rozvojová spolupráce	54
5.2.1 Zahraniční donoři	58
5.2.2 Role Japonska jako největšího dárce.....	59
6. Rozvojová spolupráce ČR a Mongolska	62
6.1 SWOT analýza rozvojového potenciálu a identifikování hlavních potřeb země	68
6.2. Analýza vybraných realizovaných projektů	70
6.3 Modelový projekt	75
6.3.1 Popis výchozího stavu	76
6.3.2 Umístění projektu	77
6.3.3 Analýza účastníků	78
6.3.4 Cíle projektu.....	81
6.3.5 Postup realizace projektu	83
7. Závěr a výhled vývoje oblasti	85
8. Shrnutí	89
Použité zdroje.....	91

POUŽITÉ ZKRATKY

ARB	Asijská rozvojová banka
ČLR	Čínská lidová republika
ČR	Česká republika
ČRA	Česká rozvojová agentura
DS	Demokratická strana (Ардчилсан нам)
HDP	Hrubý domácí produkt
JICA	Japonská mezinárodní rozvojová agentura (Japan International Cooperation Agency)
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
MLR	Mongolská lidová republika
MLRS	Mongolská lidová revoluční strana (Монгол Ардын Хувьсгалт Нам)
MMF	Mezinárodní měnový fond
NDR	Německá demokratická republika
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation and Development)
OSN	Organizace spojených národů
RSFSR	Ruská sovětská federativní svazová republika
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SDS	Mongolská sociálně demokratická strana (Монголын Социал Демократ Нам)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UNDP	Rozvojový program Organizace spojených národů (United Nation Development Program)
USD	Americký dolar (United States Dollar)
WHO	Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)
ZRS	Zahraniční rozvojová spolupráce

1. Úvod

Mongolsko prošlo za posledních dvacet let velice rychlým vývojem. Přes naději v lepší budoucnost, kterou přinesla změna režimu v roce 1990, nastal pro jeho obyvatele zvrát k horšímu a mnoho z nich upadlo do velké bídy. Tato situace je paradoxní, protože Mongolsko má obrovský rozvojový potenciál, na jeho území se nachází velké množství přírodních surovin. Ne nadarmo je země někdy nazývána Kuvajtem centrální Asie. Také všeobecná vzdělanost obyvatel dává zemi velké možnosti. Ačkoliv má země potenciál pro ekonomický a sociální růst, existuje mnoho překážek, které se příznivému vývoji staví do cesty. Příčinu lze hledat v mnoha faktorech, jako jsou nelehký přechod z centrálně plánované ekonomiky na tržní, špatné řízení státu, korupce, drsné přírodní podmínky nebo zvláštnosti kultury, které jsou patrné i v podmínkách moderní městské společnosti a odlišují do velké míry obyvatele Mongolska od ostatních národů. Právě tyto zvláštnosti, nashromážděné po stovkách let, jim v minulosti v drsných přírodních podmínkách umožnily přežít. Také díky těmto zvláštnostem přetrvávají jisté stereotypy, které jsou v dnešní moderní době anachronické a snižují konkurenceschopnost ve světě.

Mongolsko bylo ve své historii po dlouhá staletí otevřeno světu. Nomádské národy zjistily, že nestačí žít jen z toho co Mongolsko má, ale že je výhodnější čerpat nové znalosti, vynálezy a přístupy i z okolních území a kultur. Důležitou roli hrálo také zapojení do mezinárodního obchodu. Ve spojení se znalostmi a dovednostmi místních obyvatel, tak dokázal vytvořit říši například nejznámější mongolský vůdce Čingischán. Podobné oživení přinesla spolupráce se SSSR. Ačkoliv nebyla implementace moderních strategií v zemědělství v tomto období vždy úspěšná, pomohly tyto rozvojové strategie Mongolsku odrazit se od pomyslného dna. Problémy se kterými se Mongolsko v současnosti potýká, jsou způsobeny hlavně liknavostí státu a absencí dlouhodobé strategie rozvoje státu.

Mongolsko má dlouhotrvající historické vazby i na Českou republiku. Společná historie bývalého východního bloku nám může dovolit porozumět situaci, ve které se země nachází. K tomu je však také nutné znát historii této země a hlavní události, které ještě stále mají vliv na společenský a ekonomický chod země a ovlivňují její rozvoj. Také je nutné pochopit potřeby země a jejích lidí, u kterých se odráží poněkud jiná mentalita než je ta evropská. Mongolsko je dlouhodobým, a jedním z největších příjemců rozvojové pomoci, účinky této pomoci jsou v celostátním měřítku viditelně jen málo. Hledáním důvodů, proč tomu tak je, i z pohledu české rozvojové pomoci, se bude zabývat, mimo jiné, také tato diplomová práce.

2. Cíle práce

Práce si klade tyto cíle:

- 1) Identifikovat historické souvislosti vývoje Mongolska a jeho současné ekonomické a sociální podmínky, které jsou důležité pro rozvoj země. V první části bude tedy zkoumat utváření mongolského státu v historickém kontextu a vlivům, které ovlivnily jeho ekonomický, politický a sociální vývoj. Neklade si za cíl postihnout detailně dějiny země, ale popíše pouze pro rozvoj země podstatné události. Tato část přiblíží také další určující faktory ekonomického i sociálního rozvoje země – přírodní podmínky, zvláštnosti mongolského způsobu života a charakteristické rysy mongolské společnosti. Její mentalitu, přístup k práci, životní priority a přístup k životu. Mentalita národa je kromě osobního přístupu každého jednotlivce věcí, která může rozvojovou spolupráci ztížit, zvláště když jí dárcovská strana nezohledňuje nebo jí nepovažuje za důležitou, a které mají na rozvoj země velký vliv.
- 2) Zmapovat českou zahraniční rozvojovou spolupráci (ZRS) a její poskytování, s ohledem na pozici Mongolska jako prioritní partnerské země pro rozvojovou spolupráci. Bude se věnovat sektorovému zaměření projektů v dlouhodobém kontextu české ZRS.
- 3) Analyzovat dva rozvojové projekty jako nástroje rozvojové spolupráce a teoreticky zpracovat modelový projektu autora. Tento projekt by měl odpovídat potřebám mongolské strany.
- 4) Závěr práce má za cíl shrnout předcházející poznatky a nastínit možný vývoj rozvojové spolupráce z hlediska sektorového zaměření a jejího účinku a doporučit nejefektivnější zaměření. Dále se pokusí předpovědět další vývoj země jako samostatného subjektu i jako příjemce rozvojové spolupráce.

3. Použitá literatura, metodika zpracování a definice pojmů

Písemné zmínky o historii území současného Mongolska se dochovaly pouze v malé míře. Jde především o čínské kroniky, které se o kmenech sídlících na tomto území zmiňují pouze okrajově. Hlavní zdroje, které hovoří o dobových událostech Mongolska ve 13. a 14. století, čerpají z *Tajné kroniky Mongolů*. Jde o stručné dílo, popisující narození a život Čingischána. Není však jisté, kdo za napsáním díla stál a za jakým účelem bylo napsáno. Slovo *Tajná* v názvu díla upozorňuje, že vzniklo pro vnitřní potřeby Čingischánova rodu. Kronika se však považuje za objektivní dílo. Za objektivní zdroj jsou také považovány zprávy středověkých evropských učenců Carpinioho, Viléma z Rubruku a Gonzalese de Clavijo, zaznamenané v knize *Putování k Mongolům* (1964) autora Eduarda Knoblocha. Novodobí autoři často vykládají středověké dějiny Mongolska různými způsoby. Například v knize Jacka Weatherforda *Čingischán a utváření moderního světa* (2004) je období mongolské říše za panovníka Čingischána popisováno téměř heroicky.

Popisem hospodářského a politického vývoje od 17. do 20. století se zabývá především zahraniční literatura autorů Bawden (1968), Kotkin a Elleman (1999) nebo Badarch (2003).

Knih popisujících historii Mongolské lidové republiky je v českém jazyce k dispozici několik, jejich relevantnost hlavně díky dobově tendenčnímu popisu může být pochybná. To samé platí pro literaturu přeloženou z ruštiny. Pro zpracování práce proto byly z tohoto období využity údaje o hospodářství, například Tamchyna (1974). Politická a ekonomická témata popisuje i novější zahraniční literatura. Mezi hlavní zdroje patří například: Morozova (2009), Rossabi (2005), Griffin a kol. (2003), Luvsanjamts (2005) nebo Söderberg (2007). Současnými reáliemi se zabývá například Halbertsma (2008).

Jako zdroj statistických údajů posloužily ročenky Mongolského státního statistického úřadu z let 1991–2008 a statistická databáze dostupná na webových stránkách úřadu. Okomentované statistické údaje pro rok 2008 jsou dostupné i v knižní podobě jako *Mongolian Statistical Yearbook 2008*. Dále jsou použity data ze zpráv jednotlivých donorů (například JICA) nebo mezinárodních organizací (např. OECD).

Zdroje použité pro analýzu projektů jsou z dokumentace ZRS. Ty poskytla autorovi Rozvojová agentura České republiky, která českou rozvojovou pomoc od ledna 2008 zastřešuje.

Pro popis dobových kulturních zvyklostí byla použita literatura současných českých a ruských mongolistů, ale i edice dobové středověké, která první kontakty s Mongoly

zachycuje. Autor také využil konzultací literatury s pracovníky Ústavu jižní a centrální Asie filozofické fakulty Univerzity Karlovy a vlastní zkušenosti z tříměsíčního studijního pobytu v Mongolsku v roce 2008, během kterého byly provedeny řízené rozhovory s lidmi zaměstnanými na realizaci rozvojových projektech, pracovníků české ambasády nebo organizace AHTI, ve které stáž vykonával.

Místopisná a jiná originální mongolská jména jsou v práci přepisována foneticky. V práci se vyskytují některé pojmy, které souvisejí s historickým vývojem území Mongolska, jeho kulturou a obyvatelstvem. Pro úplnost některých souvislostí je třeba vyjasnit význam těchto pojmů. V práci budou používány termíny s následujícím výkladem:

- **Národ**

Z latinského *natio* – plémě, lid. Historicky vzniklá pospolitost lidí vytvořená působením různých národotvorných faktorů (jazykovými, geografickými, ekonomickými, politickými, apod.). Obvykle založená na národním vědomí, vycházejícím z etnických vztahů. Příslušnost k národu se ve středověku určovala místem narození, v novověku obvykle jazykem.¹

- **Etnikum**

Soubor, skupina lidí stejné etnické příslušnosti nebo kulturní skupina, kterou její členové a okolní skupiny berou jako samostatnou jednotku²;

- **Rod (nebo také klan)**

V rodových společnostech – vícenerační skupina pokrevních příbuzných, kteří odvozují svůj původ od společného, jim známého předka a dodržují pravidlo zákazu sňatku mezi sebou. Je tvořen buď příbuznými z matčiny (matrilinéární) nebo otcovy (patrilinéární) strany. Členové rodu jsou si povinni pomoci a vykonáním odplaty a to zejména za vraždu příbuzného. Vzájemně také dědí rodový majetek a hodnosti. Rod mívá i řadu politických funkcí a bývá sídelní jednotkou. Je základní společenskou jednotkou rodových společností.³

- **Kmen**

Termín pro nejvyšší politickou jednotku rodových společenství. Kmen může být kulturní a jazykovou jednotkou. Někdy ale několik kmenů tvoří jeden kulturní celek a užívá jeden jazyk. Kmenová území jsou rozdělena mezi příbuzenské skupiny (rody, klany). V čele kmene stojí náčelník (pohlavár) a kmenová rada složená ze stařešinů.

¹ Universum 2001 – 6. svazek, str. 319

² Universum, všeobecná encyklopedie 2000 (viz pojem „etnikum“)

³ Universum, všeobecná encyklopedie 2000 - 8. svazek, str. 142

Zejména koloniální éře představovaly kmeny pro Evropany důležité správní jednotky a v mnoha případech vytvořili kolonizátoři kmen podle svých administrativně politických potřeb.⁴

⁴ Universum, všeobecná encyklopedie 2000 – 4. svazek, str. 638

4. Stručná historie území Mongolska

Pojetí státu je v souvislosti s historickým vývojem Mongolska poněkud zavádějící. Až do začátku 20. století nelze hovořit o státním útvaru, který by byl nějakým způsobem buď pevně ohraničený a, až na historicky krátká období, také formálně politicky uznávaný.

Již ve 14. století v době Velké mongolské říše vedené Čingischánem, a poté jeho následovníky, šlo pouze o kmenový svaz, který sice zasahoval daleko, ale většina částí nebyla nikdy zcela integrována a všichni obyvatelé nebyli asimilováni. Pojem státnosti byl tedy spíš spojován s kmenovými strukturami a jazykovou podobností jednotlivých částí národa, než se zábořem určitého území pro jeho potřeby. Územní vazby mezi jednotlivými vzdálenými částmi země byly dány politikou říší, která počítala s jejich vazalstvím mongolskému státu, výměnou za jejich zachování a zapojení do obchodu s mongolskými kmeny.⁵

Po ustanovení pevných liniových hranic současného Mongolska, které bylo završeno ve 30. letech 20. století, byly přirozené kmenové struktury rozdrobeny a v současnosti žije více mongolsky mluvících obyvatel vně těchto hranic, než na území jimi ohraničeném. Jde o 5,8⁶ milionu obyvatel, žijících na území Číny a další skupiny v Evropě a v Americe, které nejsou statisticky přesně kvantifikovány. Početná diaspora Mongolů se nachází především ve Spojených státech amerických.⁷ V samotném Mongolsku žije oproti tomu, pouze 2,713⁸ milionu obyvatel (červen 2009).

Mezi část mongolského národa, která neobývá území Mongolska, patří například také etnikum Burjatů, žijící v okolí Bajkalského jezera, nebo Kalmyků z Povolží, kteří se do této oblasti vydali v 17. století⁹ z území dnešní Číny.

Vzdálené potomky Mongolů je možné nalézt také na území dnešního Afghánistánu, kde se však již jazyková příbuznost vytrácí. Avšak nejvíce Mongolů v zahraničí žije, jak už bylo zmíněno, v čínské provincii Vnitřní Mongolsko. Území Asie obývaná v současnosti etnickými Mongoly jsou vyznačena v obrázku č. 1.

⁵ Weatherford 2004, str. 100

⁶ China.org.cn 2010

⁷ Bawden 1968, str. 1

⁸ Zastupitelský úřad v Ulanbátaru 2010

⁹ Bawden 1968, str. 1

Obrázek č. 1 Oblasti osídlené obyvatelstvem mongolského původu v Asii (orientační zobrazení)

Červeně vyznačeny oblasti výskytu obyvatel mongolského původu v současnosti, oranžová linie vyznačuje nejzazší hranice mongolského impéria ve 13. století. Zdroj: Wikipedia 2010

Území dnešního Mongolska a centrální Asie bylo už ve vzdálené historii obydleno kmeny nomádů, které se v případě potřeby (většinou v období vojenských tažení), spojovaly do konfederací různých velikostí. Nomádi povětšinou pásli stáda skotu a jaků, nebo chovali velbloudy a obchodovali s usledjšími národy. Ačkoliv bylo území obydlené již od doby kamenné, teprve ve 3. st. př. n. l.¹⁰ (v době železné) nabylo na politické důležitosti. Konfederace kmenů ohrožovaly území dnešní Číny, dále Blízký východ a dokonce i Evropu. Kvůli jejich výpadům byla v roce 300 př. n. l. postavena 2450¹¹ km dlouhá Velká čínská zeď, aby útoky pomohla zastavit. Po těchto výpadech se konfederace často rozpadaly. Mezi nejznámější kmeny, které je vedly, patřily kmeny Hunů (1. st. př. n. l.), Žoužanů (4.–6. st.), Turků (6.–8.st.) Ujgurů (9.–10. st) a Kitanů (10.–12.st.)¹², ti poslední však nezůstali homogenní skupinou, mísili se s ostatními kmeny, nakonec přejali na usdlý způsob života a ztratili vliv.

¹⁰ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 5

¹¹ Kronika techniky 1993, str. 61

¹² Železný 1985, str. 77

Ačkoliv bylo mongolské území značně rozsáhlé a pro dnešního pozorovatele i odlehlé, nebyli jeho obyvatelé, hlavně díky kočovnému způsobu života a rychlé jízdě, úplně odříznuti od okolního dění. Prolínalo se zde konfuciánství, taoismus, hinduistická, muslimská i křesťanská¹³ kultura. Uchycení těchto kultur ale většinou bránily drsné podmínky, kterým odolal pouze po dlouhou dobu vyvíjený nomádský způsob života předávaný z generace na generaci. Velký vliv mělo i obchodní spojení se státními útvary na území dnešní Číny a se střední Asií. Hedvábná stezka vedoucí na jih od pouště Gobi byla pro kočovníky také vždy dosažitelná.

Mongolské kmeny se dělily na stepní a lesní kočovníky. Lesní žili převážně v údolích a v zalesněném okolí řek. Do 12. století se naprostá většina kočovníků přeorientovala na život ve stepních oblastech. V té době také přestávají platit pravidla prvobytně pospolné společnosti a díky většímu množství skotu a otrokům začala vznikat bohatá elita, která se přeměnila v šlechtu a postupně se tak vytvořily feudální vztahy. Vlastní předchůdci dnešních Mongolů sídlili ve 3.–12. století na východě území dnešního Mongolska v okolí řek Cherlen, Onon a Orchon.¹⁴ Kmen se nazýval Meng-wu, v čínských kronikách uváděni jako Menggu (podle některých zde vzniklo slovo Mongol). Jejich území se výrazně odlišovalo od ostatních stepních oblastí. Byly na něm velké zásoby podzemních vod, lesy, které udržovaly příznivé mikroklima, nízké výkyvy teplot a podmínky byly v zásadě příznivější než ve stepi, která v letním období často vysychá. V roce 1147¹⁵ vznikl první mongolský kmenový stát – Chamag Mongol, který vedl Chabulchán. Podobný stát měli také Kerejti a Najmani. Tyto státy připravily vazby a další příznivé podmínky na vznik jednoho velkého státu.

Přírodní podmínky a odlehlost území do značné míry určují způsob života mongolských kočovníků. Velký vliv mělo a má také náboženství a velká úcta k autoritám. Všechny tyto vlivy přetrvávají v mongolské osobnosti nadále. První popisy lidí a zvyků přímo z území dnešního Mongolska se do Evropy dostávají až ve 13. století. V roce 1245¹⁶ se vydal do centrální Asie vyslanec papeže Inocenta IV. bratr Carpini. Ačkoliv východní Evropa znala obyvatele stepí z jejich nájezdů, žádné zprávy přímo z tohoto území do té doby dostupné nebyly. Zprávy od bratra Carpiniho do velké míry charakterizující mongolskou povahu jsou i v dnešní době velmi aktuální. Při čtení textu je nutné přemýšlet v dobovém kontextu a mít na paměti tehdejší poměry a omezený přehled o světovém dění a jiných kulturách. Následující

¹³ Šlo hlavně o Nestoriány, kteří vedli odnož křesťanské církve, která ztratila kontakt s evropskou církví. Měla zastaralé křesťanské rituály a uznávali dvojí Kristovu přirozenost, lidskou a božskou.

¹⁴ Weatherford 2004, str. 15

¹⁵ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 14

¹⁶ Knobloch 1964, str. 2

citace hodnotící vlastnosti mongolského lidu z knihy Putování k Mongolům jsou uvedeny kurzívou. Carpini se o Mongolech vyjadřuje jako o lidech, kteří „*poslouchají svých pánů a náčelníků lépe, než kterýkoliv laik nebo mnich na celém světě. Velmi je ctí a nikdy je nezradí ani slovem ani činem.*“¹⁷ I v dnešní době je patrná velká úcta k autoritám. Respektu se těší zejména političtí představitelé, úspěšní sportovci a další společensky uznávaní jedinci.

Typickou mongolskou vlastností je velká pohostinnost. „*Jeden druhého si váží a často se navzájem hostí, ačkoliv mají málo potravin.*“¹⁸ Zvláštní nepsaný zvyk dovoluje například lidem, kteří jsou na cestě, využít noclehu v geru¹⁹ jiné rodiny, dokonce i v době, kdy v geru není nikdo přítomen.²⁰ To je dáno hlavně velkou rozlehlostí země a v některých oblastech velkými vzdálenostmi mezi zdroji vody. V takovémto prostředí bývá pohostinnost nutností pro přežití.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, je Mongolsko zemí s velice obtížnými přírodními podmínkami. Tuhé mrazy, dosahující v zimě až -40°C jsou často příčinou úmrtí nejenom zvířat, která běžně žijí bez ustájení nebo bez přístřešku, ale také lidí. Krátká vegetační doba nedovoluje příliš širokou skladbu plodin. Hlavní potravinou je proto maso, které je sice zásobou vitamínů, ale ne celé škály potřebné ke zdravému vývoji jedince. Maso také zaručuje přísun tuků, které jsou zapotřebí především v zimním období. Drsné podnebí a přírodní podmínky také určují životní rytmus obyvatel. *Jsou též velice otužilí, a musí-li se den nebo dva dny postit, zpívají, jsou veselí, jakoby se najedli dosyta. Při jízdě vydrží velké mrazy i hrozná vedra. Závisti mezi nimi není a také soudní spory jsou téměř neznámé. Vzájemně se podporují a pomáhají si. Nehádají se ani v opilosti, i když jsou často opilí.* Alkoholismus je i v dnešním Mongolsku velice častý fenomén. Dalším postřehem, který není tak daleko od současné situace, kdy se v Mongolsku konzumuje velké množství alkoholu, na jehož následky ročně umírá mnoho lidí, je ten, který popisuje společenské chování: „*Opilství platí mezi nimi za čest; když se některý z nich přepil, zvrátí všechno a pije zas dál. Jsou chtiví a lakomí a zachce-li se jim něčeho, neustále to vymáhají. Co mají, drží pevně a dávají velice neradi. Zabíjet jiné lidi se u nich nepovažuje za nic špatného.*“²¹

Národní hrdost, která je dána mnoha národům, žijícím v těžkých podmínkách, popisuje Carpini takto: „*Vůči ostatním národům jsou Tataři nesmírně povýšení a pohrdají všemi, ať už urozenými nebo neurozenými. Viděli jsme na dvoře chánově ruského veleknížete,*

¹⁷ Knobloch 1964, str. 22

¹⁸ Knobloch 1974, str. 23

¹⁹ Tradiční obydlí, u nás známé spíše z ruského slova jurta.

²⁰ Mesner 2007, str. 101

²¹ Tamtéž

syna gruzínského krále a mnoho mocných sultánů, kterým tu nevzdávali žádnou povinnou úctu. Následující citát popisuje jistou formu vypočítavosti a lstivosti, se kterou se vyslanci papeže setkali u mongolských kmenů ve 13. století. „Vůči jiným národům jsou zlostní a popudliví, a největší lháři na světě, kteří k jiným než k Tatarům nepromluví pravdivého slova. Zprvu se snaží vlichotit, ke konci však bodají jako škorpióni. Jsou falešní a plní lsti a pokoušejí se oklamat každého, kdo se dá. Když chtějí někomu provést něco zlého, dovedou svůj úmysl znamenitě skrývat, aby postižený nic netušil a nemohl se bránit.“²²

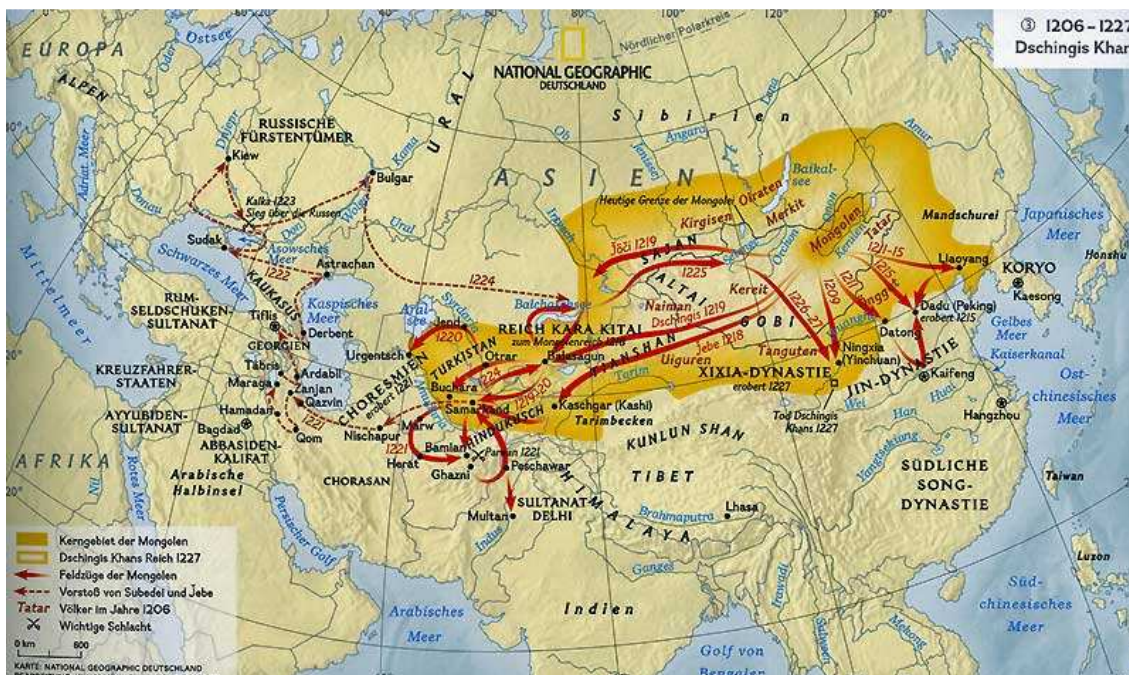
Přibližně od 1. tisíciletí př. n. l., kdy se mongolská společnost stala pasteveckou a se změnou životního stylu se přeorientovala také v pojetí role vůdce, společnost se tak stala patriarchální. Z období před 1. tisíciletím²³ př. n. l. se dochovaly sošky ztvárňující ženy jako bohyně. O tom, jak převaha mužského elementu vypadala ve 13. století, svědčí následující citát. „Muži nedělají nic, jen se cvičí v lukostřelbě, jezdí na lov a trochu dohlížejí na stáda. Děti jezdí na koni od dvou nebo tří let a už tehdy dostávají malé luky. Jejich ženy a dívky jezdí na koni stejně skvěle jako muži“²⁴

²² Knobloch 1974, str. 24

²³ Železný 1985, str. 76

²⁴ Knobloch 1974, str. 25

4.2 Velká mongolská říše (12. – 17. století)

Obrázek č. 2 Mongolská říše za vlády Čingischána
Zdroj: National geographic

Ve stepi rozkládající se od Kaspického moře k pobřeží Tichého oceánu žila ve 12. století tři hlavní etnika: turkotatarské kmeny ze střední Asie, Mongolové, kteří jsou příbuzní s Tatary, a Mandžuoové na východě, na území dnešní severovýchodní Číny.²⁵

Jazyk dnešních Mongolů se řadí k altajské skupině a největší příbuznost má s turečtinou. Mongolská společnost byla v té době rozdělena do mnoha malých skupin, jimž stál v čele náčelník (*chán*)²⁶, založených na rodinných svazcích. Zvláštní bylo pro společnost vnímání státnosti. Tu představoval hlavně kmen a národ, nikoli ovládané území, které bylo pro nomády vždy velkou proměnnou. Velké vážnosti pobíral náčelník a Mongolové byli schopni případně nuceni, poslouchat každé jeho slovo. Od začátku 13. století nastal největší rozkvět země, který se už nikdy v historii neopakoval. Stejně tak se neopakovalo to, aby nomádské národy ovládly tak velkou část světa. Nejznámějším sjednotitelem, který kmenům dal velkou politickou a vojenskou váhu se stal roku 1206 Temüďzin (1161–1227), později zvaný Čingischán (ze slova *tenggis*=moře).²⁷

Velkou devizou Mongolů byla početná armáda, čítající až 44 tisíců (zhruba 440 000 vojensky schopných obyvatel mezi 13 a 60 lety). Jejich uskupení nemělo jen důvody vojenskostrategické, ale taky ekonomické (kvůli jednoduššímu odvádění daní). Zároveň

²⁵ Weatherford 2006, str. 52

²⁶ Weatherford 2006, str. 52

²⁷ Grollová, Zikmundová 2000, str. 24-32

pomohlo zmírnit napětí a kmenovou rozdrobenost. V této době čítala populace zhruba 700 tis. až 1 mil. obyvatel a trvalé vojsko 130 000 mužů. Pro srovnání Evropa měla ve 13. století okolo 80 milionů obyvatel.²⁸ Ti, kteří byli do Mongolska v té době přivlečeni ať už jako otroci nebo řemeslníci, nebyli do společnosti přijati úplně a na vývoj Mongolska neměli v podstatě žádný vliv. Udržela se tedy určitá homogenost vládnoucí skupiny kmenů. Integrace cizinců byl až do 18. století téměř neznámý pojem.

To, co změnil Čingischán v politice země, nebo spíše celých kmenů, se výrazně nedotklo životního stylu obyvatel, ale umožnilo jim nebyvalý rozkvět vědy, diplomacie, obchodu, vzdělání, zdravotnictví a rozšířilo pohled na svět. V této době byla zákony stanovena jistá míra náboženské tolerance a byl vytvořen vzdělávací systém. To vše v koexistenci s původním nomádským způsobem života. Ten v sobě zahrnoval lov divoké zvěře například pomocí sokolnictví, ale také pastevectví, jako základní způsoby obživy. Lov a pastevectví byly zdrojem masa, kožešin, rohů, parohů a kostí, ze kterých Mongolové vyráběli věci běžného užití, a se kterými obchodovali s ostatními zeměmi, hlavně s čínskými dynastiemi.²⁹

Svojí expanzi zdůvodňovali Mongolové myšlenkou tengrismu, směru, který byl založen na ideji sjednocující síly "Věčně Modrého Nebe", která měla nastolit jednotný kosmický pořádek. *„V praktické rovině se to projevilo ve sféře sociální reorganizace a vytváření světové říše pod nadvládou "Syna Nebe". Jinými slovy, Mongolové se snažili pod praporem "Pax Mongolica" sjednotit roztroušené země Východu a Západu a nastolit jakýsi zvláštní společenský řád“*³⁰, samozřejmě spravovaný jediným vladařem. Velkou roli v tom hrála právě víra v mocné přírodní síly, která se do jisté míry uchovala do současné doby.

Po svém zvolení zavedl Čingischán *Velký zákon* (ústavu), v rámci kterého byla zavedena formální rovnost obyvatel (ve skutečnosti byli Mongolové nadřazeni ostatním obyvatelům říše). Změny se týkaly také soudního systému; byl zaveden například princip kolektivní viny, kdy rodina byla zodpovědná za činy svých členů. Byl zaveden hrdelní trest za krádeže, písemný systém a poštovní systém, aby bylo usnadněno šíření zákonů do vzdálených oblastí. Ačkoliv Čingischán zmodernizoval do té doby nevídaným způsobem vlastní stát, v zemi stále přetrvávaly problémy. *„Čingischán velel veliké armádě, ale vládl velmi zbídačenému lidu, zatímco na jihu, za pouští Gobi, plynul po Hedvábné stezce sice*

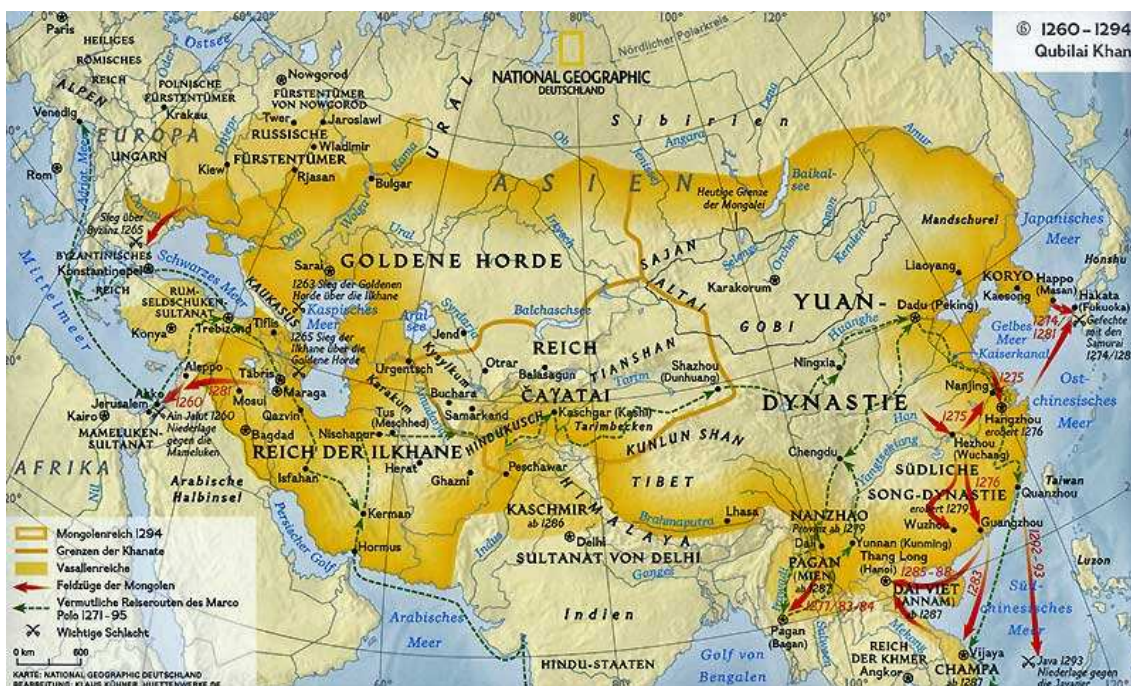
²⁸ Grollová, Zikmundová 2000, str. 32

²⁹ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 12

³⁰ Chaloupková 2006

*prerušovaný, avšak impozantní proud zboží.*³¹ Nutno ovšem poznamenat, že lid byl zbídačený pouze v porovnání s některými usedlými národy, především jižně od Mongoly osídleného území. Život ve stepi byl sice drsný, ale díky svým výbojům si nomádké kmeny udržovaly relativně vysokou životní úroveň.

Během svého života rozšířil Čingischán svou říši o část území Džurčedů³² na jih od pouště Gobi, významná obchodní města střední Asie, a dostal se dokonce až na sever Indie a na území dnešního severního Afghánistánu. Mongolové dobývali města jedno za druhým. Ale města, která se vzdala, byla zachována a zapojena do říše, a bylo jim nabídnuto obchodní partnerství s tím, že budou odevzdávat daně svému novému vládci. Zajímavý pohled na Mongolské impérium přináší N. Karamzin, který tvrdil: „*Mongolové nezanechali světu algebru nebo stavby, ale dali mu mnohem víc – ideu, že říše musí být jednotná.*“ Čingischán přinesl koncepci mnohonárodnostní říše s jednotnou státní ideou, a do jisté míry náboženskou, etnickou a zvykovou tolerancí.³³

Obrázek č. 3 Mongolská říše za vlády Chubilajchána 1260–1264

Zdroj: National Geographic

Ještě po dvě generace od Čingischánovy smrti byla jeho říše úspěšná, než se začala rozpadat. Rozdělení říše nastalo až po smrti jeho vnuka Chubilaje³⁴, kdy byla rozdělena na 4

³¹ Weatherford 2006, str. 118

³² Předchůdci Mandžůů.

³³ Grollová, Zikmundová 2001, str. 105

³⁴ Chubilaj založil dynastii Jüan (1279–1368), která přesunula své sídlo do „Zakázaného města“ v Peking

části mezi jeho potomky. To sice na nějakou dobu pomohlo ovládnout jejich rozbroje, ale pro jednotu říše to byla zásadní chyba.

Říše postupně upadala a ve 14. století, kdy bylo hlavní město přesunuto do Číny („Zakázané město“ v Pekingu), čítalo podle odhadů obyvatelstvo území dnešního Mongolska pouhých 100 000 obyvatel³⁵, ztratilo na důležitosti a zůstalo rozdrobené až do konce 16. století.³⁶

4.3 Mongolsko pod nadvládou Mandžů 17. – 20. století

Počátkem 17. století byla síla mongolského chanátu velice oslabena. Malé kmeny uvnitř každého *tümenu* (10 000 obyvatel³⁷) začaly preferovat své šlechtice (náčelníky). Sílící vliv Ruska na turkické národy centrální Asie, tedy i na Mongoly donutil torgůdského chána (jeden z dominantních kmenů) v roce 1672³⁸ k výpadu do Ruska, díky kterému byl později uzavřen mír a zaručena klidná kontrola území až do konce 17. století.

Vnitřní nejednotnost nebyl ale jediný důvod úpadku mongolské říše. *„Výboje Mongolské říše navíc vyčerpala lidské a materiální zdroje, vedla k postupnému úpadku výrobních sil země a v dalších letech k regresu. Říše byla konglomerátem různorodých kmenů a národností, které stále více upadaly do područí jiných feudálů.“*³⁹ Mongolská armáda byla sice v minulosti silná a Mongolové byli dobrými válečníky, ale strategie válčení a technika v okolním světě se vyvinuly tak daleko, kam už ekonomické možnosti lidí ze stepi nedosahovaly, za použití technologií, ke kterým už po desítky let ani neměli přístup. V boji byly například ostatními státy používány muškety a děla, tedy něco, na co stepní národy neměly ekonomické zdroje. Poté co se v roce 1644⁴⁰ Mandžuoové chopili moci v Číně (předchozí dynastie Ming podlehla), začali svůj vliv prosazovat více na sever a tlačili tak na jižní oblasti Mongolska.

Po smrti Ligdenchána (1592–1634)⁴¹, posledního mongolského chána, odpor proti Mandžuoům v jižním Mongolsku zkolaboval. V roce 1636 upadla do mandžuského vazalství jižní část území Mongolska (přibližně území dnešního Vnitřního Mongolska).⁴² Východní část Mongolska byla připojena k mandžuské říši roku 1691 (v současnosti severovýchodní Čína). Pod vlivem Mandžů se oblast nacházela přibližně po dalších 220 let. Západní

³⁵ Grollová, Zikmundová 2001, str. 32

³⁶ Železný 1985, str. 80

³⁷ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 19

³⁸ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 41

³⁹ Železný 1985, str. 81

⁴⁰ Velká obrazová všeobecná encyklopedie 1999, str. 346

⁴¹ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 40

⁴² Chaloupková 2006

Mongolové (současné Mongolsko nebo tzv. území Chalcha) podleli až v roce 1758.⁴³ Zemi vládl mandžusko-čínský císař, vládu přímo na území Chalchy převzali dva čínští guvernéri (místodržící). První sídlil v Uljastaji, druhý v Urze⁴⁴ na břehu řeky Túly, kde byl postaven původně kočovný klášter nejvyššího církevního představitele bogdgegéna. Během mandžuské nadvlády zažilo Mongolsko nejenom století míru, ale přeměnilo se také na teokratickou společnost. Buddhismus brzy absorboval šamanismus, vzniklo tak unikátní místní náboženství. Ze spojení profitovala mongolská šlechta, která s Mandžuy spolupracovala, útlak obyčejných lidí se naopak začal stupňovat. Správa země měla jak okupační úřady, tak paralelní mongolský samosprávný aparát. V samosprávných jednotkách zvaných ajmak nevládla tak jako doposud knížata, ale sněmy. Ajmaky byly dále rozděleny do chóšůnů (původně v jejich čele stáli potomci Čingischána), pod mandžuskou nadvládou veleli chóšůnům knížata dosazená císařem. Mandžuská správa se snažila o rozdrobení země, proto počet chóšůnů narůstal. Začátkem 20. století jich bylo už 111.⁴⁵ Chošuny se opět dělily na somony, somony na dolany, které představovaly deset hospodářství. Zmenšilo se tak i území, po kterém se mohla přesouvat některá stáda⁴⁶, která tím pádem, z nedostatku pastvin, zaznamenala úbytek.

Vrstvu poddaných tvořily dvě skupiny. První byli *albatu*, tedy ti, kteří byli částečně svobodní, měli za úkol pomáhat v administraci země. Albatu měli strážní a vojenské povinnosti, udržovali spoje, platili také daně a různé poplatky. Druhou skupinou byli *chamdžilga*, kteří patřili k hospodářství knížat, pracovali pro ně, odváděli jim daně ve formě produktů nebo zvířat. Nebyli zato povinni vojenské služby, ale hlavně měli právo kočovat po celém Mongolsku, zatímco albatu mohli kočovat pouze se svolením knížete. Přijmutí zběhlého pastevce se také nepovolovalo, útěky od feudálů byly přesto velice časté. Nejznámějším z nich se stal útěk asi tisíce poddaných z knížectví u Uvského jezera v západním Mongolsku, kteří utekli k řece Chovd (vzdálenost několika tisíc kilometrů), kde se usídlili a jejich potomci zde žijí dodnes.⁴⁷

Přibližně okolo roku 1620⁴⁸ mnoho členů kmene Torgůdů (nejzápadnější kmeny ojradských Mongolů) začalo migrovat dále na západ. Toto stěhování bylo reakcí na rostoucí vliv džungarských Mongolů, sousedících s Ojrady na jihu. Začal jeho postupný přesun přes kazašské a kyrgyzské území až do Povolží, kde se kmen usadil. V současnosti jsou obyvatelé

⁴³ Chaloupková 2006.

⁴⁴ Současné hlavní město Ulánbátar

⁴⁵ Štejneler 1968, str. 37

⁴⁶ Především skupiny poddaných *albatu* (viz níže)

⁴⁷ Štejneler 1968, str. 39

⁴⁸ Tamtéž

tohoto území státními příslušníky Ruské federace, konkrétně Kalmycké republiky, která byla ustavena v roce 1646⁴⁹ jako ruský chanát. V Povolží zůstali usídlení až do 2. světové války, kdy byla v roce 1943⁵⁰ jejich velká část, za odboj a sympatizování s nacistickým Německem, deportována na Sibiř. Právo vrátit se zpět dostali až po roce 1958, další část se také vrátila až v roce 1992, kdy byli všichni Kalmykové rehabilitováni.⁵¹

4.3.1 Čínská převaha a útlak Mongolů

V polovině 17. století dobývají Mandžuoové zbytek Číny a ustanovují dynastii Čching (1644–1911)⁵² s hlavním městem v Pekingu. Mandžuská nadvláda vyhnala mnoho lidí za původní hranice Mongolska. Jedněmi z nich byli Burjaté. Mnoho lidí z tohoto kmene se odebralo na sever právě k Bajkalskému jezeru. Na území, přibližně mezi jezerem Bajkal a hranicí s Mongolskem, se dnes nachází Burjatská republika Ruské federace, ve které dnes žije cca 272 tisíc⁵³ obyvatel burjatského původu, zatímco v Mongolsku žije pouze okolo 47 500⁵⁴ obyvatel burjatského původu. Mongolská identita Burjatů na území Ruské federace je dnes však pouze minimální.⁵⁵

V začátcích vlády Mandžuoové zakázali vývoz mongolských výrobků do Číny, a ve snaze získat ekonomickou nadvládu nad obyvatelstvem se snažili přerušit obchod Mongolů s Ruskem. Později ustoupili tlaku čínských obchodníků a povolili mezi Čínou a Mongolskem obchod, ale pod přísnými podmínkami. Například byl zakázán dovoz kovů a některých předmětů do Mongolska z obavy před výrobou zbraní.⁵⁶ Naopak, pro čínské výrobky se mongolský trh otevřel a v nomádské zemi začala utvářet obchodní centra v okolí klášterů, v podstatě jediných stálých sídel, přičemž obchody byly výhradně v čínském vlastnictví. Obchod tedy nejprve probíhal jednosměrně a výrobky z Číny se pouze dovážely do Mongolska. Teprve později začali Mandžuoové využívat alespoň surovin z mongolského území⁵⁷, tedy strategii, která se v budoucnosti opakovala. Nejbohatší vrstvou už nebyli kněží, kteří vlastnili více stád, než obyčejní pastevcí, ale stali se jimi obchodníci. Drtivá většina Číňanů obývala města a živila se řemeslem, zatímco způsob mongolské obživy byl stále spjatý s živočišnou výrobou. Rostlinná výrobou se zabývali Číňané, navyklí na usedlý způsob

⁴⁹ Republic of Kalmykia : Government of the Republic of Kalmykia 2002

⁵⁰ Bawden 1968, str. 1

⁵¹ Atwood 2004, str. 285

⁵² Chinavoc.com 2004

⁵³ Konzorcium firem podnikající v turistickém ruchu v Burjatsku 2010

⁵⁴ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 153

⁵⁵ Grollová, Zikmundová 2001, str. 34

⁵⁶ Rejšněř I.M.; Rubcov B. K 1961, str. 517

⁵⁷ Halbertsma 2008, str. 45

života. V 18. století vznikly velké rozdíly mezi oběma etniky.⁵⁸ Mongolové, kteří vlastnili nějaký majetek, se zadlužovali a brzy díky přísným úrokovým pravidlům přicházeli o stáda, která přecházela do rukou Číňanů. Ke konci mandžuské vlády bylo 90 %⁵⁹ knížat vládnoucích chošúnům (okresům) Vnějšího Mongolska tj. skoro celá země, v dlužném otroctví u čínských obchodníků a lichvářů.

Rusko-čínské smlouvy z let 1860–1881⁶⁰ zaručily bezcelní obchod pro Rusy, kteří také mohli otevřít konzulát v Urze (současný Ulánbátar). Do země přišly ruské peníze, které na území Mongolska kolovaly v oběhu, stejně jako mexický stříbrný, který se používal v Číně spolu s čínským jüanem. V té době nebyl ruský vliv v Mongolsku znatelný, neexistovalo ani železniční spojení do Ruska. Nejbližší velký průmyslový kraj byl na Urale a sibiřské oblasti byly i pro samotnou Moskvu odlehlé. Jediný odbyt pro mongolské zboží byl v Číně. Ruské regiony na hranicích s Mongolskem byly ještě příliš zaostalé. Přesto začala účast Ruska znamenat jistou protiváhu mandžuské nadvlády.

4.3.2 Mongolská povstání a oslabení Mandžůů

Obrat v mocenském postavení Mandžůů nastal již ke konci 19. století, kdy byla dynastie Čchi vnitřně oslabena. Toho využili Mongolové, kteří se začali bouřit. Mandžuská správa používala během své nadvlády mongolské muže jako bojovníků vlastní armády. V době, kdy byla ve válečném stavu s britskou armádou, se 2000⁶¹ naverbovaných Mongolů ve městě Uliastaji vzbouřilo a zaútočilo na místodržitele a kanceláře obchodníků. Dluhy ve spojení s rostoucím odporem vůči čínské nadvládě vedly později, na začátku 20. století, ke vzniku hnutí národního odporu. Byl ustanoven tzv. Národní kruh (vzbuřenecká rada). Národní kruh, neboli Ardyn dogujlang, vznikl na území Vnitřního Mongolska. Sdružoval sjednocené pastevce a prosazoval jejich požadavky. Byl vzorem pro další skupiny, které postupem času začaly vznikat po celém území Mongolska. Další lokální povstání následovala. V roce 1904 povstalo 10 000 pastevců a z Pekingy byla do Mongolska vyslána armáda.⁶²

⁵⁸ Mongolia :The Oficial Year Book of Mongolia 2008, str. 44

⁵⁹ Mongolia :The Oficial Year Book of Mongolia 2008, str. 48

⁶⁰ Rejšněr I.M.; Rubcov B. K. 1961, str. 521

⁶¹ Halbertsma 2008, str. 75

⁶² Rejšněr I.M.; Rubcov B. K. 1961b, str. 88 – 92

Obrázek č. 4 - Mapa východu území ovládaného Mandžuskou dynastií v 19. Století

Zdroj: Vintage views antique prints and maps

Mongolští povstalci se spoléhali především na pomoc z Ruska. V roce 1900 byla do Petrohradu vyslána delegace, která měla zajistit spolupráci s Ruskem, vyjednávání ale selhalo. Přípravy na převzetí moci povstalci nezastavilo ani uvolnění daní. Konečným podnětem k převzetí moci byla čínská revoluce v roce 1911⁶³, která mandžuskou dynastií oslabil. Na obrázku č. je vidět východ mandžuského území, které zahrnovalo i Vnitřní a Vnější Mongolsko. Dne 30. listopadu 1911⁶⁴ byla povolána mongolská domobrana a mandžuský ambasador San Tuo-wen byl vyzván, aby neprodleně opustil Mongolsko. Poté byl ustanoven radou složenou ze zástupců církve, šlechty a pastevců mongolský stát. Stalo se tak 1. prosince 1911⁶⁵, kdy bylo zástupci podepsáno prohlášení mongolské nezávislosti.⁶⁶ Mongolové vyhlášení nezávislosti obhajovali tím, že poddanství, kterým byli povinni Mandžuské dynastií, není přenositelné na nástupnický stát – Čínu, která se v roce 1912⁶⁷ stala republikou. Panovníkem Mongolska byl ustanoven bogdodgegen Džavdzandamba VIII., který získal titul

⁶³ Encyklopedia Britannica 2010b

⁶⁴ Rejšnř I.M.; Rubcov B.K. 1961b, str. 93

⁶⁵ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 46

⁶⁶ Prohlášení o samostatnosti: „Naše Mongolsko bylo původně samostatným státem, a proto odvolávajíc se na své staré právo, prohlašuje se Mongolsko za nezávislý stát s novou vládou, s nezávislou pravomocí při řešení svých záležitostí. V souvislosti s tím prohlašujeme, že se my, Mongolové, od nynějška nepodřizujeme mandžuským a čínským úředníkům, jejichž vláda naprosto zaniká a kteří proto musí odejít do své vlasti.“ Cit. Rejšnř I.M.; Rubcov B. K. 1961b, str. 95

⁶⁷ Halbertsma 2008, str. 76

chán, respektive bogdchán. Mongolsko se tak stalo teokracií. Protože Rusko se nevzdávalo svého vlivu a možnosti oslabit Čínu, armáda vytvořená krátce po převratu (asi 20 000 mužů) byla cvičena ruskými důstojníky. Také Japonsko se snažilo hlavně dodávkami zbraní přispět k osamostatnění Vnějšího Mongolska. Čína byla nakonec nucena, kvůli vnitřním problémům, uznat právo Vnějšího Mongolska na řízení vlastního státu, stejně tak jako jeho právo na kontrolu hospodářství a průmyslu. Dne 5. listopadu 1913⁶⁸ Rusko uznalo čínskou svrchovanost nad Vnitřním Mongolskem výměnou za uznání práva na vlastní samosprávu Vnějšího Mongolska a jeho autonomii pod formální správou Číny.

4.4 Mongolská autonomie a revoluční období 1915–1924

V roce 1915 byla třístrannou smlouvou mezi Ruskem, Vnitřním Mongolskem a Čínou, stvrzena autonomie Vnějšího Mongolska v rámci Číny⁶⁹. Postupem času zanikla čínská administrativa, kterou nahradila do té doby stínová mongolská administrativa. Velké množství Číňanů bylo repatriováno zpět do Číny a po zničení obchodních a bankovních knih byly zrušeny i dluhy u čínských obchodníků, které vystřídali obchodníci z Ruska. Ti pomohli nahradit čínské řemeslníky, nejvíce v hlavním městě. Byla také postavena cihelna, první elektrárna a začalo se těžit uhlí v Nalajše 45 kilometrů východně od Ulánbátaru (ročně asi 1500 tun)⁷⁰. Začátkem 20. století nebylo Mongolsko závislé pouze na obchodě s Čínou nebo s Ruskem, ale investice proudily i odjinud. Investovaly zde Spojené státy i Evropané. Příkladem evropské spolupráce bylo konsorcium Mongolor, které vzniklo za účasti Ruska, Německa, Belgie, Nizozemí a Francie v roce 1907⁷¹ a orientovalo se na živočišné produkty a důlní činnost. Podobné pokusy pomohly k alespoň částečnému vývoji průmyslu v dosud zemědělské zemi.

V roce 1917⁷² propukla v Rusku bolševická revoluce, která oslabila zájem Ruska o Mongolsko. Oslabení Ruska během 1. sv. války využilo Japonsko a začalo na území Mongolska podporovat myšlenku panmongolismu. Panmongolské hnutí bylo v té době velice aktivní. Na všemongolské konferenci v sibiřské Čitě v roce 1919⁷³ byl vznesen požadavek na vytvoření Mongolského státu, zahrnujícího Vnitřní a Vnější Mongolsko, ale také Burjatsko, a tento požadavek byl zaslán na Versailleskou mírovou konferenci na konci 1. světové války.

⁶⁸ Mongolia : The Oficial Year Book of Mongolia 2008, str. 46

⁶⁹ Mongolia : The Oficial Year Book of Mongolia 2008, str. 47

⁷⁰ Steindler 1968, str. 44

⁷¹ Badarch 2003, str. 5

⁷² The Cambridge Encyklopedia of Russia and Former Soviet Union 1994, str. 100

⁷³ Mongolia: The Oficial Year Book of Mongolia 2008, str. 47

Iniciativa však i přes deklarovanou podporu Japonska selhala tváří v tvář sílícímu čínskému odporu.

Pádu carského režimu v Rusku v roce 1917⁷⁴ využila Čína a hlavní město Nijsl-chure (v revolučním období byl vrácen Urze starý mongolský název) bylo roku 1919 obsazeno její armádou. Čínská nadvláda byla obnovena a mongolská armáda odzbrojena.⁷⁵ Čínskému tlaku nepodlehla pouze odlehlá území. Například na severu země, kde žili turkičtí Tuvinci a etničtí Rusové vznikla republika Tuva, později v roce 1944 připojená k SSSR⁷⁶. Už v roce 1921⁷⁷ se na mongolské území dostali bělogvardějci⁷⁸, kteří při ústupu před Rudou armádou dobyli hlavní město Mongolska Nijsl-chure a čínskou armádu vyhnali.⁷⁹ Ačkoliv byla jejich armáda zpočátku považována za osvoboditelskou, později její kruté zacházení s mongolským obyvatelstvem poštvalo obyvatele proti ní. Zkušenost s bělogvardějci, a postoj velmocí (Japonska a Číny), přispělo k růstu mongolského nacionalismu a snaze o samostatný stát. Snahy o vznik samostatného Mongolska přicházely hlavně tzv. „cestou odzdola“, tedy od obyčejných lidí. Po okupaci vznikly dvě národní uskupení (tzv. kruhy), které se snažily o organizovaný odboj. První vojensky orientovaný *Dzũn Churé*, který zahrnoval partyzánské jednotky a druhý civilní, který zahrnoval především pastevce. V roce 1920⁸⁰ byla na konferenci v Irkutsku zformována Mongolská lidová revoluční strana (MLRS) pod vedením Damdina Süchbátara (Дамдин Сүхбаатар), velitele partyzánských jednotek. Džavdzandamba VIII., jako představitel státu před vojenským obsazením čínskou armádou, projevil podporu této straně a revolučním vůdcům a jeho jménem bylo požádáno v Moskvě o vojenskou pomoc. Vliv Ruska ale dále posiloval a dne 13. března 1921⁸¹ byla na konferenci v Kjachtě ustanovena Mongolská prozatímní lidová vláda. Získala podporu od Rudé armády, která přemohla bělogvardějce a začala zemi fakticky okupovat.⁸² Několik dní na to, 11. 7. 1921⁸³, převzala lidová vláda Mongolska moc od bogdchána a byla vyhlášena samostatnost Mongolska.

Vznikla vláda Mongolské lidové revoluční strany, která vrátila moc bogdchánovi a země se stala konstituční monarchií.⁸⁴ Ti, kteří proti příliš těsné spolupráci se Sovětským

⁷⁴ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 47

⁷⁵ I.M.Rejšněr; B. K. Rubcov 1961b, str. 88 – 92

⁷⁶ Šteindler 1968, str 45

⁷⁷ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 47

⁷⁸ Opoziční síly vůči Rudé armádě, které bojovaly za udržení monarchie

⁷⁹ Dnešní Ulánbátar

⁸⁰ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 48

⁸¹ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 49

⁸² Tamchyna, 1974, str. 10

⁸³ Tamchyna, 1974, str. 10

⁸⁴ Halbertsma 2008, str. 76

svazem protestovali, nebo byli zastánci čisté monarchie v čele s bogdchánem, byli umlčeni. Premiér Bodo se distancoval od spolupráce se Sovětským svazem a byl v srpnu roku 1922⁸⁵ odsouzen za protirevoluční činnost a popraven. Konstituční monarchie přetrvala až do bogdchánovi smrti v roce 1924⁸⁶, po níž byla vyhlášena republika. Stalo se tak 25.11 1924.⁸⁷ Vznikla nová ústava dle sovětského vzoru a stát byl přejmenován na Mongolskou lidovou republiku. Hlavní město Nijslel-Chure bylo přejmenováno na Ulánbátar (v překladu Rudý hrdina). SSSR explicitně uznalo Mongolsko jako suverénní stát, navzdory předchozím dohodám s Čínou. Mongolsko se tak stalo druhým socialistickým státem na světě.⁸⁸

Pro socialistické zřízení byly v Mongolsku ve 20. letech 20. století příhodné podmínky. Naprostá většina obyvatel žila v chudých poměrech a po několika stoletích života v poddanství podporovala vládu, která slibovala „ekonomickou rovnost všech obyvatel“. Sami představitelé Mongolské lidové revoluční strany, například S. Danzan, D. Bodo, D. Doksom nebo K. Čojbalsan, pocházeli z velmi chudých poměrů. Drtivá většina obyvatel se živila pastevectvím, řemeslná výroba a rostlinné zemědělství stagnovalo. Mongolové nechali obchodní sféru cizincům i v polovině 20. let konkrétně Číňanům a Rusům. Chudoba a poddanství posledních téměř 200let sebou nesly nepříznivé důsledky. Například ještě v roce 1941 bylo 90%⁸⁹ obyvatelstva negramotných. V dobách, kdy nebyla zavedená povinná školní docházka, pořádala MLRS ve 20. letech tzv. Večery mezinárodní písně v Čínském divadle. Jak vypadaly první roky, kdy byla na pódiu uváděna představení, popisuje následující citace: *Mongolové neměli tradici vnitřních představení, neměli zájem, hlasitě se smávali, mluvili spolu o jiných věcech, kouřili, házeli odpadky na zem atd. Teprve po deseti letech provozu začali policisté vykazovat narušitele ze sálu. V té době, když už si lidé začali pomalu zvykat, byly uvedeny politické hry.*⁹⁰

Většina vedoucích představitelů režimu ve dvacátých letech vzdělání také neměla. Teprve postupem času dostávali političtí představitelé školení, většinou na Komunistické univerzitě pracujícího lidu východu, ve Vojenské škole, nebo ve Škole komunistické strany v Ulánbátaru. Ve 30. letech většina představitelů absolvovala alespoň roční kurz přípravy státního řízení. Někteří představitelé strany odjížděli na zahraniční stáže, především

⁸⁵ Bawden 1968, str. 237

⁸⁶ Morozova 2008, str. 43

⁸⁷ Tamchyna 1974, str. 10

⁸⁸ Oberfalzerová 2008, str. 8

⁸⁹ Bawden 1968, str. 383

⁹⁰ Morozova 2008, str. 55

do SSSR.⁹¹ Nevzdělanost nutila politiky důvěřovat poradcům vysílaných ze SSSR, což mělo často špatné následky.

4.5 Mongolská lidová republika a konsolidace režimu v letech 1925–1938

Mongolská lidová revoluční strana neměla v začátku republiky příliš silnou pozici. Bylo stále mnoho odpůrců spolupráce se SSSR, a v zemi stále existovala šlechta a církve, které vlastnily relativně velký majetek a mohly si tak téměř nekontrolovatelně hospodařit uvnitř státu, který se snažila ovládat MLRS. Následující tabulka ukazuje velikost tří hlavních sociálních skupin v MLR a jejich podíl na vlastnictví národního bohatství.

Tabulka č. 1. Vlastnictví národního bohatství sociálními skupinami v MLR v roce 1929

Sociální skupiny (%)	Národní bohatství (%)
Lámové (13)	Více než 30
Feudálové (7)	30
Ostatní (80)	30

Zdroj: Morozova 2008, str. 71

Mnoho lidí, feudálů a představitelů církve, si zatím udrželo svůj majetek a v letech 1925–1928 dokonce vzrostl počet klášterů. V roce 1924 bylo téměř 90 %⁹² obchodu stále kontrolováno čínskými společnostmi sídlícími v Mongolsku. Ještě v roce 1925 ovládaly čínské firmy 60% obrátu zahraničního obchodu, americké a britské okolo 20%. Soukromé společnosti v roce 1927 ovládaly celkem 77,5% dovozu a 50% vývozu.⁹³

Po nástupu Stalina do čela SSSR v roce 1927⁹⁴ se v Mongolsku zpřísnily podmínky pro soukromé vlastnictví. V tomto ohledu byly důležité sjezdy MLRS, které se konaly v letech 1926–1928, a které nakonec rozhodly o kurzu země směrem doleva. Tyto sjezdy ovládli tzv. „leví“ (politické křídlo ve Velkém churalu⁹⁵), kteří upřednostňovali zestátnění ve velkém měřítku a úzkou spolupráci se SSSR, nad liberálnějšími „pravými“.⁹⁶ Vítězní „leví“ na VII. sjezdu strany v roce 1928⁹⁷ jmenovali do čela parlamentu Chorlogína Čojbalsana. Byl prosazen zákaz dovozu zboží z Číny, konfiskace majetku feudálů, církve i obyčejných lidí a větší ekonomická spolupráce se SSSR. V rámci větší kontroly se centralizovala samospráva,

⁹¹ Morozova 2008, str. 55

⁹² Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 53

⁹³ Šteindler 1968, str. 47-48

⁹⁴ Velká obrazová všeobecná encyklopedie 1999, str. 262

⁹⁵ Národní parlament

⁹⁶ Morozova 2008, str. 63

⁹⁷ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 54

byly zrušeny somony (okresy), ponechány byly pouze sumy a baggy.⁹⁸ Počty jednotlivých samosprávních jednotek udává tabulka číslo 2.

Tabulka č. 2 Administrativní jednotky a jejich počty v MLR v roce 1934

Název administrativní jednotky	Počet
Sum	306
Bag	2391
Ger	186 634
Hit (trvale osídlené kláštery)	387

Zdroj: Morozova 2008, str. 88

Nový program MLRS byl postaven na pětiletém plánu kolektivizace pastevectví, vytlačení čínských obchodníků, uplatnění obchodního monopolu Sovětského svazu a, všeobecně, převzetí sovětského hospodářského modelu. Tento model aplikovali do systému, kde naprostá většina obyvatel byla analfabety, nebyl zde rozvinutý průmysl a šlechta a náboženské instituce držely hlavní část bohatství země.

Hospodářství bylo již v prvních letech po vzniku lidové republiky orientováno na SSSR. Dokládá to především hodnota exportu. V roce 1923 připadalo z celkového objemu exportu 14% na SSSR, v roce 1928 to bylo již 85%.⁹⁹ Šlo převážně o živočišné produkty a nerostné suroviny. V rámci bližších vztahů se SSSR byla v roce 1929 podepsána důležitá dohoda: *Hlavní pravidla vztahů mezi SSSR a MLS*. Dohoda byla tajná a upravovala ekonomické vazby mezi Mongolskem a SSSR a zaručovala Mongolsku dodávky technologií výměnou za export surovin. Tato dohoda byla zásadní pro ruský vliv, který tak dostal pevný základ.¹⁰⁰

Zestátňování majetku začalo u těch nejbohatších, tedy feudálů a představitelů církve. V roce 1929 začalo velké zabavování majetku, za které byl odpovědný samotný Čojbalsan. Ačkoliv IX. sjezd MLRS v roce 1930¹⁰¹ upozorňoval, že země není na úplný přechod k socialismu připravena, kolektivizace a zestátňování bylo zrychleno. Vláda zavedla vysoké nerozlišující daně, zakázala soukromou výrobu, donutila řemeslníky stát se členy družstev a znárodnila domácí i mezinárodní obchod a dopravu.¹⁰² V reakci na tyto události, a jako nesouhlas s politikou MLRS, klesl počet jejích členů mezi lety 1929–1930 ze 44 000 na

⁹⁸ Morozova 2008, str. 77

⁹⁹ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 52

¹⁰⁰ Morozova 2008, str. 65

¹⁰¹ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 55

¹⁰² Štejncler 1968, str. 48

8000.¹⁰³ Podmínky v letech 1931 a 1932¹⁰⁴ vedly k několika nepokojům, hlavně v západní části Mongolska. Mongolská vláda byla nucena přizvat na obranu režimu sovětskou armádu, aby se vyhnula občanské válce.

V letech 1931 a 1932 proběhla další vlna zabavování majetku více než 800 lidí, většinou náboženských, ale i sekulárních osob a více než 700 rodin bylo vyvražděno nebo uvězněno.¹⁰⁵ Stejně krutě postupoval režim vůči náboženské obci, které dával za vinu zaostalost země. Na přelomu 20. a 30. let 20. století, byla církev nejvlivnější skupinou v zemi. Disponovala největším majetkem a měla největší moc, která vzrostla hlavně v období vlády bogdchána a po zabavení majetku čínským obchodníkům. Po roce 1930 byla zákonem zakázána stavba nových klášterů a mnoho mnichů bylo donuceno vést sekulární život. Ještě v roce 1915 v zemi existovalo 750 klášterů a v nich žilo 115 000 lamů, to byla téměř polovina mužského obyvatelstva.¹⁰⁶ I po prvním období represí byl počet lamů stále relativně vysoký. V roce 1934 činil jejich podíl na mužské populaci cca 25 %. Tabulka č. 3 udává velikost skupiny lamů v porovnání s počtem mužů, žen MLR v roce 1934.

Tabulka č. 3 Sociální skupiny v MLR a počet obyvatel na každou skupinu v roce 1934

Populační skupiny	Počet lidí
Muži	267 962
Ženy	349 318
Lamové	87 774
Celkem	705 054

Zdroj: Morozova 2008, str. 88

Politika družstev první 3 roky od reformy v roce 1929 počítala se zabitím 7 milionů kusů skotu a ovcí (asi ¼ všech stád), na což nebyli pastevcí, kteří byli donuceni vstoupit do družstva, připravení. Náhlá změna majetkového vlastnictví, zrušení soukromého obchodu a nedostatečné dodávky ze SSSR, které zapříčinily šíření hladomoru, znamenaly několik let výkyvů hospodářství. Tyto události znamenaly pokles stavu dobytka o 32% v roce 1932 z původního stavu 23,5 milionu kusů.¹⁰⁷ Sovětská pomoc nebyla už tak vítaná jako v revolučních a porevolučních časech. „*Mongolové byli vděční za pomoc v začátcích, kde se bránili vnějším nepřátelům, Číně a Japonsku, dále si však chtěli svůj osud řídit sami.*“¹⁰⁸ Po roce 1924, kdy byl uveden do provozu mongolský socialistický stát, měli někteří členové

¹⁰³ Morozova 2008, str. 81

¹⁰⁴ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 55

¹⁰⁵ Morozova 2008, str. 52

¹⁰⁶ Tamchyna 2008, str. 9

¹⁰⁷ Morozova 2008, str. 65

¹⁰⁸ Morozova 2008, str. 60

MLRS snahu omezit vliv Rusů a SSSR, protože jejich administrativa zcela nerozuměla Mongolsku. *Instruktoři iritovali revolucionáře i araty přímými rozkazy z Moskvy, které nereflektovaly mongolské prostředí.*¹⁰⁹

V květnu roku 1932 bylo Sovětskou komunistickou stranou nařízeno skončit hospodářský experiment znárodnování, a poté byl ukončen pokus s kolektivními farmami, a výrobními družstvy, které sice dále existovaly, ale pouze poskytovaly podporu jednotlivým pastevcům. Byly sníženy daně za hospodářská zvířata a pastevci a rolníci znovu mohli vlastnit majetek. Osm let po té, v roce 1940, bylo v zemi sečteno 26 milionů kusů skotu, tzn. 125 kusů na jednu rodinu. Většina byla v soukromém vlastnictví, pouze 1,25% z celého počtu byla vlastněna státem a družstvy.¹¹⁰ Ve 30. letech byly zvýšeny investice ze strany SSSR. Budován byl hlavně průmysl. V Ulánbátaru byla v roce 1934¹¹¹ například vybudována uhelná elektrárna a základ průmyslového kombinátu, závodu na zpracování kůží. Po několika letech úpadku nastal ekonomický růst. Jak ale poznamenal Devátý sjezd Strany: „*je zřejmé, že vzestup je dán hlavně potřebou Sovětského svazu, vytvořit stabilní nárazníkovou zónu proti Číně a Japonsku*“¹¹². Na základě této strategie nechtěli sověti rozšiřovat malou šíři průmyslových oborů, protože to by mohl být podnět pro Japonskou invazi. Politika byla tedy dodávat produkty a suroviny z Mongolska do SSSR, výměnou za vojenskou ochranu.

Druhé období čistek přišlo v období 1937–1938. Bylo popraveno okolo 35 000 lamů, k tomu byly další tisíce uvězněny. Zbylí lamové byli uznáni jako schopni vojenské služby a téměř všechny kláštery a chrámy byly zničeny. Některé budovy byly určeny k nenáboženským účelům. Po dvou dekadách potlačování zbylo z 115 000 mnichů pouhých 200. Byla tak zničena největší intelektuální síla v Mongolsku.¹¹³ Stejně tak probíhaly čistky i v MLRS. Straníci, kteří nespolupracovali s vládnoucí ideologií, byli nařčeni z napomáhání Japonsku. Mnoho z nich bylo uvězněno nebo popraveno. Jako důkaz o krutosti tehdejšího režimu slouží následující statistika z roku 1937. Z protistátní činnosti bylo obviněno 25 824, z toho 20 474 jich bylo popraveno, 5343 vyhnáno, nebo umučeno. Osvobozeno bylo pouze 7 osob. Čojbalsan tak čistkami vyhověl Stalinovi. Škody, které napáchal, se nesly po další desetiletí, kdy citelně chyběla intelektuální elita. Neodčinilo je ani odškodnění pozůstalých, které proběhlo v roce 1990.¹¹⁴ V roce 1939 se Čojbalsan stal premiérem, ministrem obrany a nezpochybnitelným vůdcem země a ustanovil kult své vlastní osobnosti. Represe posledních

¹⁰⁹ Morozova 2008, str. 52

¹¹⁰ Štejncler 1968, str. 48

¹¹¹ Štejncler 1968, str. 48

¹¹² Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 57

¹¹³ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 59

¹¹⁴ Halbertsma 2008, str. 128

deseti let měly velký dopad na život každého Mongola. V dalších letech poznamenal vztah obyčejných lidí ke státu a k práci pro něj, jak vyjadřuje následující citát: „Na začátku 40. let byli lidé zastrašeni popravami, nejednali otevřeně a naopak kryli své přesvědčení. Starší muži na schůzích tiše kouřili dýmku a demonstrovali tak odpor k familiérně mluvícím novým nadřízeným. Konflikty byly časté, za řeč proti novému nadřízenému mohl být kdokoliv uvězněn na několik let.“¹¹⁵ Odpor vůči režimu táhnul obyvatele ke starým pořádkům. Ale nejenom obyčejní obyvatelé, ale i političtí činitelé v sobě měli zakódovaný tradiční způsob života. Na rozpor mezi moderní dobou, která přinesla nové stroje, pro městské obyvatelstvo jiný způsob života oproti tomu tradičnímu poukazuje Morozova: *Ministerští úředníci našli zábavu v rychlé jízdě autem. Pravidla ještě nebyla vžitá, často řídili opilí, jak na širokých ulicích Ulánbátaru, tak ve stepi. Jadargá (tak se nazývala vnitřní touha obyvatel Mongolska po návratu ke kořenům) se rychle šířila, dokonce i úředníci a vysocí činitelé přemýšleli o tom, že odejdou do hödöö (na venkov) budou žít v míru a bez starostí.*¹¹⁶ Až na malé množství lidí, převážně žijících ve městech, většina ostatních zatím nezměnila svůj způsob života, který umožňuje snadnější způsob mimo civilizaci a umožňuje také přežít v drsných podmínkách. Tento způsob je sice dědictvím předků, spolu-vytváří tradiční mongolskou kulturu, ale často nevede k žádanému rozvoji v moderní společnosti.¹¹⁷ S pro Evropany těžko pochopitelnými vlastnostmi, jako je nedochvilnost, nerespektování pracovní doby nebo nedisciplinovanost je možné se setkat i v současnosti.

4.6 Období 2. světové války

V roce 1940 byla schválena nová ústava, která přivedla malé změny v rozložení moci, ale významné v hospodářské rovině, kdy byl zaveden systém státního plánování. Soukromé vlastnictví zůstalo povoleno až do roku 1947. Po několika letech ekonomického růstu, začal znovu převod majetku do společného vlastnictví.¹¹⁸ Významným obdobím pro investice do Mongolské ekonomiky byla 2. světová válka. Mongolsko mělo sloužit jako nárazníkové pásmo proti japonské armádě, ale také jako surovinová základna pro sovětský zbrojní průmysl. Z tohoto důvodu bylo na jeho území vybudováno množství základen, pro pozemní vojsko i leteckých, železniční spojení a zpevněné cesty. To všechno se sovětskou finanční pomocí, i když už před válkou v roce 1938 tvořily mongolské výdaje na obranu 52,5%¹¹⁹

¹¹⁵ Morozova 2008, str. 109

¹¹⁶ Morozova 2008, str. 123

¹¹⁷ Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2010

¹¹⁸ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 59–60

¹¹⁹ Morozova 2008, str. 95

rozpočtu. Velké výdaje na obranu státu se držely až do roku 1952, kdy tvořily 19% státních výdajů¹²⁰. Mongolsko bylo zataženo do bojů až v samotném závěru války. Společná armáda Mongolů a sovětů zaútočila na provincii Vnitřní Mongolsko a Mandžusko, odkud vytlačila Japonce. 14. srpna 1945¹²¹ byla podepsána čínsko-sovětská přátelská dohoda o spojenectví. Čína v ní, na základě mongolského referenda o nezávislosti na Číně, uznávala Mongolsko ve svých stávajících hranicích. V referendu se 100% obyvatel vyslovilo pro nezávislost na Číně. Poprvé tak bylo Mongolsko mezinárodně uznaným státem. V roce 1949 Mongolsko na oplátku jako jedna z prvních zemí uznala jako člen mezinárodního společenství Čínskou lidovou republiku.¹²² V tomto roce také zavedla diplomatické styky s Československem.¹²³

4.7 Vývoj v letech 1945–1970

Mongolsko sice do 2. sv. války téměř zatažené nebylo, ale znamenala pro něj velké zpomalení rozvoje. Bez vnějších zásahů sice dokázalo ustát několik let snížené investice do průmyslových odvětví ze SSSR, ale bez dalších poválečných investic se neobešlo. *V tomto období se vyprodukovalo mnoho, v porovnání s tím, jak by to zvládla například dnešní diverzifikovaná ekonomika závislá na rozvojové pomoci.*¹²⁴

Po porážce Japonska a uznání Čínou už za hranicemi Mongolska nečíhala žádná hrozba a 27. února 1946¹²⁵ byla podepsána se SSSR Dohoda o přátelství a vzájemné spolupráci a první Smlouva o ekonomické a kulturní spolupráci. Důkazem mongolské svázanosti se SSSR bylo zavedení cyrilice na mongolských školách a ve vojenských jednotkách, která nahradila tradiční písmo *sojombo*¹²⁶. V poválečném období byly ustanoveny diplomatické styky hlavně s komunistickými a socialistickými zeměmi jako KLR a státy východní Evropy, což byl pro Mongolsko nejdůležitější krok pro rozvoj země. V roce 1962¹²⁷ se Mongolsko přidalo do skupiny zemí tzv. Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), ze které získávalo jak finanční, tak technickou pomoc od vyspělejších států uskupení, především NDR, Polska, ale i z Československa. Vazba na SSSR byla pro Mongolsko ale stále klíčová. Mezi lety 1940–1950 tvořilo sovětské spotřební zboží 90 % a průmyslové zboží 79,5 % importu Mongolska.¹²⁸

¹²⁰ Bawden 1968, str. 384

¹²¹ The China White Paper: August 1949, str. 113

¹²² The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 60–61

¹²³ Morozova 2009, str. 118

¹²⁴ Bawden 1968, str. 385

¹²⁵ TRISKA, Jan; SLUSSER, Robert 1962, str. 235

¹²⁶ V současnosti se opět vyučuje na školách paralelně s cyrilicí

¹²⁷ Halbertsma 2008, str. 29

¹²⁸ Morozova 2008, str. 126

Poválečné období přinesl sovětské investice do moderního hornictví, potravinářství, průmyslu, dopravy a komunikací, jako nejdůležitějších sektorů hospodářství. SSSR po napětí ve vztazích s ČLR umístilo v roce 1965 39. sovětskou armádu, což byl i příslib další spolupráce pro Mongolsko. Spolupráce se SSSR však není hodnocena pro Mongolsko pouze jako výhoda. V její neprospěch hovoří špatné sovětské plánování, tedy i pomalejší rozvoj země, než na jaký měla ekonomický potenciál, a také nízké standardy v kvalitě výroby, které zemi poznamenaly až do současnosti.¹²⁹ Na XI. sjezdu strany, v prosinci 1947¹³⁰, byl schválen 1. Pětiletý plán (1948–1954)¹³¹, který byl do té doby první strategií růstu země.¹³² To, že se plánování hospodářství osvědčilo, ukazuje například následující statistika: z roku 1947, kdy vzrostl počet družstevních hospodářských zvířat o 10 % a v roce 1952 dokonce o 23 %¹³³. Investice do průmyslu vzrostly v prvním pětiletém plánu o 104,6%¹³⁴. Centrální plánování motivovalo družstva ke zvýšení produkce vyššími investicemi při splnění nebo překročení výrobních kvót. To se ukázalo jako úspěšná strategie. Soukromou výrobu, která ještě po válce táhla mongolské hospodářství tak vystřídala socialistická soutěž mezi družstvy. Družstva byla důležitá nejenom pro stát, ale i pro obyvatele. Každé zemědělské družstvo mělo základní nebo i střední školu, zdravotní středisko, veterinární středisko, internát, jesle, školku a další služby. Tyto služby byly do té doby, hlavně na venkově, málo dostupné.

V dalších letech pokračoval stát v pětiletých nebo tříletých hospodářských plánech, které se zaměřovaly na zvýšení produkce obilnin a elektrifikaci země. Byly vybudovány potravinářské podniky v Ulánbátaru a dřevozpracující závod v Suchbátaru, dále železnice spojující Ulan-Ude s Ulánbátarem, která byla později prodloužená až do Pekingu. V lednu roku 1952 umírá Čojbalsan. Skončilo tak 20 let vlády despotického diktátora, který zemi násilně přivedl k socialismu. Ústřední výbor strany v roce 1956¹³⁵ odsoudil kult jeho osobnosti a období represí let 1937–1939.

Během 60. let se stát snažil hlavně restrukturalizovat ekonomiku založenou na pastevectví na zemědělsko-průmyslovou, znovu za pomoci SSSR. Nová strategie byla založená na zvýšení objemu těžby uhlí, výroby elektrické energie, zdokonalení stavebnictví, chemického průmyslu, produkce minerálů a neželezných rud. V roce 1959¹³⁶ proběhla nová vlna

¹²⁹ Bawden 1968, str. 390

¹³⁰ Šteindler 1968, str. 52

¹³¹ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 62

¹³² Morozova 2008, str. 124

¹³³ Morozova 2008, str. 125

¹³⁴ Morozova 2008, str. 126

¹³⁵ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 63

¹³⁶ Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str.

kolektivizace, ve všech opětovně zřízených somonech byla vytvořena zemědělská družstva, kterých bylo původně 389 (v roce 1967 díky jejich spojování už jen 284). Po tomto kroku zůstalo v soukromém vlastnictví pouze 20% všech hospodářských zvířat.¹³⁷ V rostlinné výrobě bylo přikročeno k rozorávání stepních celin, které sice mělo pozitivní dopady na produkci a soběstačnost Mongolska v pěstování pšenice, ale mělo špatný vliv na stabilitu půdy a vedlo k její degradaci. Na začátku 20. století bylo oseto obilím cca 70 000 hektarů půdy, v roce 1966 to bylo jen pšenicí oseto 680 400 ha půdy.¹³⁸ Také v průmyslu a stavebnictví nebyl efekt rozvoje jednoznačně pozitivní. Po celou socialistickou dobu se prováděla výstavba obytných domů, škol i nemocnic ve velkém rozsahu. Ovšem hodnocení kvality výroby bylo kritické i z MLRS: *„Vinou tvrdé mongolské přírody, s níž zejména nepočítali ve svých plánech zahraniční architekti a stavebníci, též v důsledku nedostatku domácích pracovních školených sil, je ovšem nutno mnohé budovy plynule opravovat a rekonstruovat. Ne vždy je také k dispozici dostatek plánovaného stavebního materiálu požadované kvality.*¹³⁹ Brzdou k většímu rozvoji, alespoň ze „západního“ pohledu byl také přístup mongolských obyvatel, kteří až ve 20. století začali měnit po tisíce let zavedený způsob života. *Mongolové pracující pro stát a stranu dostali společenskou nemoc zvanou jadargá. Symptomy zahrnovaly extrémní únavu, apatii a fyzickou a psychickou neschopnost splnit jejich pracovní povinnosti. Arati, kteří teprve nedávno opustili step, nebyli schopní navštěvovat schůze a přednášky nebo dodržovat denní pracovní rozvrh. Sovětští poradci v Mongolsku nemoci jadargá nerozuměli a stěžovali si, že mnoho Mongolů nedokáže potlačit jejich přirozenou lenost.*¹⁴⁰

Další investice směřovaly v 60. letech z Číny. V roce 1959 byla podepsána smlouva o čínsko-mongolské ekonomické a kulturní spolupráci, důležitý krok ve zlepšení vztahů obou zemí. Čína pomohla budovat železniční trať do Pekingu a poskytla finanční půjčky a pracovníky na stavební projekty. Čína tak znovu začala svádět s Ruskem bitvu o větší vliv.¹⁴¹ SSSR, ale svojí pozici v Mongolsku nechtělo oslabit. V říjnu 1965 Leonid Brežněv podepisuje smlouvu na dalších dvacet let o hospodářské a kulturní spolupráci, výstavbě, vojenských letišť, silnic, vojenské infrastruktury, radarů a raketových stanic. Jak se stávala

¹³⁷ Štejn timer 1968, str. 53

¹³⁸ Štejn timer 1968, str. 58

¹³⁹ Štejn timer 1968, str. 72

¹⁴⁰ Morozova 2008, str. 108

¹⁴¹ Bawden 1968, str. 381

spolupráce se SSSR intenzivnější, ochlazovaly se vztahy s Čínou. V roce 1966 byla čínská pomoc zastavena.¹⁴²

Až na několik výjimek probíhal, a do současnosti probíhá, chov hospodářských zvířat ve volné stepi. Zvířata byla ponechána vlivům přírody. Během let velkého sucha v letních obdobích nebo tuhých mrazů (*dzud*) v zimním období nastávaly velké úhyny dobytka, někdy 20-30%.¹⁴³ Špatné počasí například v roce 1967 (dále pak například v letech 1976 a 1977)¹⁴⁴ znamenalo ztráty na dobytku 37 mil. USD a úhyn až 1/6 všech hospodářských zvířat.¹⁴⁵ Důležitost chovu skotu je vidět i v počtech porážených kusů, který bylo v 60. letech až 7 milionů kusů ročně. Přitom celkový počet v začátcích 70. let se udává na 22 milionů¹⁴⁶ kusů.

4.8 Politická a ekonomická stagnace 1970–1992

Pátá pětiletka (1966–1970) představovala hospodářské zklamání. Navzdory ruským ekonomickým problémům v SSSR v 70. letech byly zvýšeny investice a průmyslová produkce tak rostla v letech 1971–1975 o 45%. Šestý pětiletý plán 1976-1980 už neovlivnil stagnaci mongolského hospodářství. Pokles hospodářství SSSR se odrážel na hospodářství Mongolska stále více. Navíc, do této doby nebylo pro Mongoly nutné usilovat o rozvoj vlastními silami, protože do začátku 80. let byla země tlačena vpřed investicemi ze SSSR. Po smrti čínského vůdce Maa a následném uvolnění čínské zahraniční politiky byli v roce 1980 z Mongolska vykázáni bez výjimky všichni čínští občané. Byli obviněni z gamblingu, užívání drog, rušení veřejného pořádku a špionáže.¹⁴⁷ To vedlo znovu k horšení vztahů s Čínou a dalšímu zastavení investic. Mongolská vláda se snažila rozvíjet především lehký průmysl, ale bez hlavního odbytiště v SSSR neplynuly do odvětví předpokládané zisky.

Ekonomická stagnace vedla k diskusím o reformě režimu, která byla inspirovaná děním v SSSR, především po nástupu Michaila Gorbačova v polovině 80. let a zavedením reformních úkolů *perestrojky*. Atmosféru 70. a 80. let v Mongolsku vystihuje následující citace, která popisuje uvolnění režimu a jeho vliv na novinářskou práci. *S bolestivou pravidelností, rok za rokem, ukazuje chronické příklady apatie, neschopnosti, nedostatku zájmu o státní mašinerii, zanedbávání kolektivního pastevectví, nepoctivost v hospodaření*

¹⁴² Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 65

¹⁴³ Rejšněr I.M; Rubcov B.K 1961, str. 524

¹⁴⁴ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 87

¹⁴⁵ Šteiner 1968, str. 58

¹⁴⁶ National Statistical Office 2010

¹⁴⁷ Halbertsma 2008, str. 136

*s veřejnými penězi a majetkem a především chybí dostatek lidí s dostatečnou úrovní spolehlivosti a kompetence.*¹⁴⁸

V 80. letech, tak jako ve východní Evropě, začalo sílit reformní hnutí. Také diskuze uvnitř Mongolské lidové revoluční strany volaly po změně a reformách hospodářství. Byly založeny nové politické strany jako Nový pokrokový svaz, Sociálně demokratické hnutí, Mongolská strana zelených, Mongolská strana volné práce, Mongolská sociálně demokratická strana atd. Politický systém byl změněn po klidné revoluci v roce 1990.

V červenci 1990 se konaly první demokratické volby. Mongolsko se po nich stalo parlamentní republikou v čele s prezidentem a pluralitním systémem. Svobodné volby se konaly v letech 1996, 2000, 2004 a 2008. Zajímavostí je, že jediné volby, které nevyhrála MLRS, byly v roce 1996. Prezidentské v letech 1997, 2001, 2005 a 2009¹⁴⁹. V květnu 1996, kdy po téměř 70 letech poprvé volby prohrála MLRS¹⁵⁰, byla přijata Koncepce rozvoje Mongolska, schválená mongolským parlamentem, která jako nový dokument identifikovala národní cíle rozvoje pro další 15–25 let.

¹⁴⁸ Bawden 1968, str. 393

¹⁴⁹ Mongolia : The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 69

¹⁵⁰ Halbertsma 2008, str. 26

5. Rozvojová spolupráce po roce 1992

V roce 1990, po protestech veřejnosti proti komunistické vládě v Ulánbátaru, byly ještě tentýž rok vyhlášeny všeobecné volby do parlamentu. Volby za 90%¹⁵¹ voličské účasti, vyhrála Mongolská lidová revoluční strana (MLRS), která vystupovala jako reformovaná. V parlamentu získala několik křesel také opozice, Demokratická strana (DS) a Sociálně demokratická strana (SDS). V roce 1992¹⁵² parlament schválil demokratickou ústavu.

Na začátku 90. let byl v Mongolsku tedy nastartován proces demokratizace a následně přechod z centrálně plánované ekonomiky k hospodářství založeném na tržních principech. Jako v jiných zemích, které podobným přechodem prošly, použila mongolská vláda strategii šokové terapie, tzn. rychlý přechod. Podobně se stalo například v bývalém Československu, Polsku, Maďarsku atd.¹⁵³ Pomalý přechod s postupným umožňováním podnikatelské činnosti používá naopak Vietnam. Postupné, graduální uvolňování ekonomiky používala i Čína. Rychlá změna použitá v Mongolsku, vychvalovaná mnoha ekonomy, měla přinést nastartování ekonomického růstu, který měl zlepšit životní úroveň obyvatel.¹⁵⁴ Tato rychlá změna však měla, v důsledku mnoha nepředvídaných okolností, pro zemi vážné následky.

5.1 Mongolsko po roce 1992 – ekonomická situace

Ze začátku 90. let se životní úroveň obyvatel Mongolska zhoršila a došlo k dramatickému nárůstu chudoby. Tabulka č. 4 dokládá vývoj stavu hrubého domácího produktu, příjmu přepočítaného na obyvatele a míry inflace. Je zde srovnán stav před změnou z centrálně plánovaného hospodářství v roce 1989 a následujících dvacet let tržního hospodářství. Hodnoty HDP z roku 1989 byly poprvé dosaženy až v roce 2002.

Tabulka č. 4 Vývoj HDP, inflace a příjmů v letech 1989–2000

Rok	HDP (hodnoty vztahené k roku 1989=100%)	Příjem na hlavu v USD (přepočítáno v kurzu z roku 2009)	Míra inflace (procentní změna indexu spotřebitelských cen)
1989	100,0	1785,963	Nedostupné údaje
1990	97,5	1742,685	Nedostupné údaje
1991	88,5	1599,317	152,7
1992	80,1	1455,234	325,5
1993	77,7	1429,382	183,0

¹⁵¹ Rossabi 2005, str. 37

¹⁵² Mongolia: The Official Year Book of Mongolia 2008, str. 69

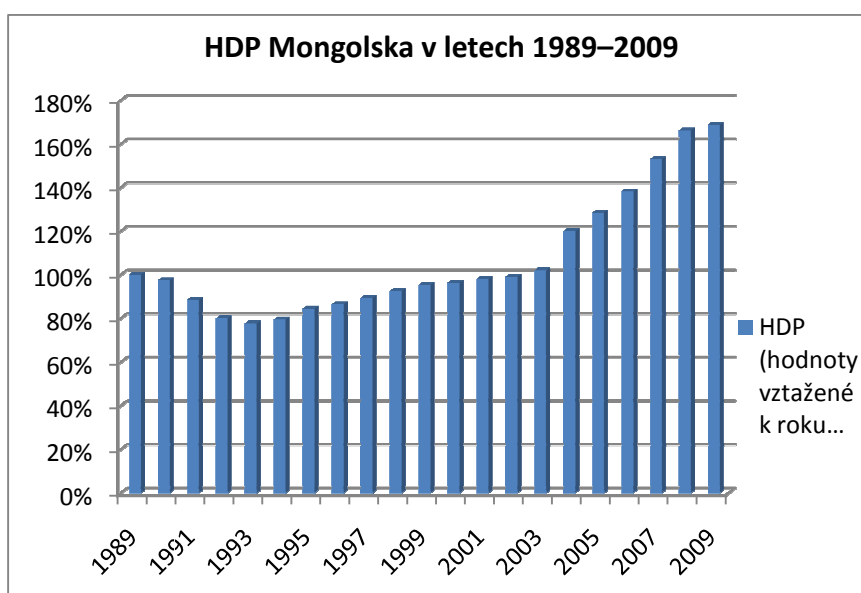
¹⁵³ Taylor 2006, str. 792

¹⁵⁴ Rossabi 2005, str. 36

Rok	HDP (hodnoty vztahené k roku 1989=100%)	Příjem na hlavu v USD (přepočítáno v kurzu z roku 2009)	Míra inflace (procentní změna indexu spotřebitelských cen)
1994	79,5	1479,277	66,3
1995	84,5	1581,840	53,1
1996	86,5	1626,386	44,6
1997	89,4	1698.794	20,5
1998	92,5	2033.602	6,0
1999	95,3	1813.839	10,0
2000	96,3	1900.355	8,1
2001	98,2	1920.158	6,2
2002	99,1	2015.344	0,9
2003	102,1	2175.776	4,7
2004	120,0	2410.191	11,0
2005	128,5	2614.994	9,5
2006	138,2	2896.213	6,0
2007	153,0	3237.988	15,1
2008	166,2	3546.932	23,2
2009	168,8	3566.753	7,5

Zdroj: UNdata 2010 a Index Mundi 2010

Tabulka ukazuje, že například ještě v roce 1999 tvořil HDP na hlavu v USD 95,3 % hodnoty v roce 1989. Jak se ukazatel vyvíjel až do současnosti je patrné na obrázku č. 5, kde je v grafu znázorněn vývoj HDP Mongolska.

Obrázek č. 5: Hodnota reálného HDP v letech 1989–2009 s výchozí hodnotou 1989=100%

Zdroj: Evropská banka pro obnovu a rozvoj 2010

Od poloviny 90. let byl nastartován ekonomický růst, který často dosahoval více než 3 %. Mezi lety 2004–2008 dosahoval růst dokonce více než 8 %.¹⁵⁵ Výjimkou byly roky 2000 a 2001, kdy Mongolsko postihly silné mrazy a pro stále rostoucí počet hospodářských zvířat nebyl dostatek krmiva. Třetina hospodářských zvířat zahynula, což pro zemi založenou z velké části na jejich chovu znamenalo zpomalení ekonomického růstu.¹⁵⁶ Růst HDP státu však neznamenal snížení chudoby, protože po přepočtu příjmů na hlavu v cenách z roku 1993, dosáhl v roce 2003 HDP pouze 86 % stavu z roku 1989, což bylo velkou měrou dáno nárůstem počtu obyvatel a inflací.¹⁵⁷ Hodnoty příjmů na hlavu v 90. letech, přepočítané v cenách z roku 1993 udává tabulka č. 5.

Tabulka č. 5 Příjem na hlavu v USD, přepočítané v cenách z roku 1993

Rok	Příjem na hlavu v cenách z roku 1993 (USD)
1989	1 643
1990	1 245
1991	617
1992	478
1993	328
1994	334
1995	329
1996	445
1997	467
1998	426
1999	374
2000	Nedostupné*

Zdroj: Griffin 2003, str. 2

*údaje z let 2000–2009 nejsou dostupné

Z tabulky je patrné, že pokud se do příjmů na hlavu započítá inflace (přepočet na ceny z roku 1993), příjmy obyvatel od roku 1989 do roku 1999 klesly v průměru o 2/3. Rozvoj Mongolska se na jedné straně vyznačoval makroekonomickou stabilitou, na straně druhé však reálné příjmy populace se v 90. letech držely na nízké úrovni. Jak je patrné z tabulky č. 5, liberalizace cen vedla k velkému nárůstu inflace. Růst cen se stal hlavním řešeným tématem v letech 1991 až 1994, kdy úroková míra určující cenu peněz na finančním trhu vzrostla až na 25%.¹⁵⁸ Proti rostoucí inflaci použila vláda velice přísnou měnovou

¹⁵⁵ Index Mundi 2010

¹⁵⁶ Interntaional Fund for Agricultural Development 2010

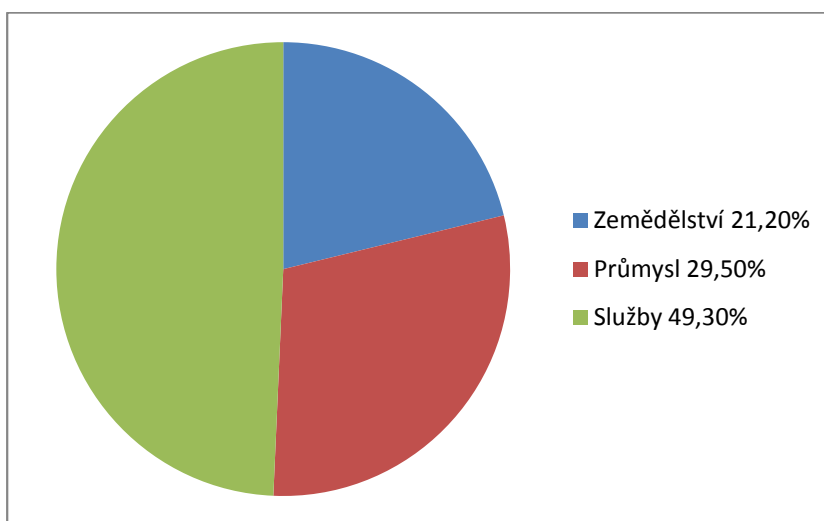
¹⁵⁷ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 2-3

¹⁵⁸ Griffin 2003, str. 3

politiku, tedy velké úrokové sazby. Ačkoliv v roce 2000 úrokové sazby klesly, stále šlo o nadprůměrné hodnoty ve srovnání s ostatními zeměmi.

5.1.1 Průmysl

Pokud se podíváme na sektorové rozdělení mongolské ekonomiky a HDP, který vzniká v jednotlivých odvětvích, zjistíme, že téměř polovina HDP je vytvářena v sektoru služeb (49,3 %), v průmyslu 29,5 % a v zemědělství 21,2 % (údaje za rok 2009).¹⁵⁹ Podíl sektorů zemědělství, služeb a průmyslu na HDP Mongolska ukazuje obrázek č. 6.

Obrázek č. 6 Rozdělení sektorů ekonomiky podle tvorby HDP v roce 2009

Zdroj: National Statistical Office 2010

U průmyslu navíc převažuje těžební průmysl, který svou produkcí vytvářel například v roce 2008 20,3 %¹⁶⁰ HDP a ještě v roce 2007 78,4 %¹⁶¹ exportu. Velkou měrou se na ziscích podílel vývoz mědi. Ceny této komodity v roce 2008 klesly z 8000 USD na 4000 USD za tunu, proto nastal oproti roku 2007 pokles těžebního průmyslu na tvorbě HDP.¹⁶² Závislost na těžbě se tedy ukazuje navíc jako velké riziko z hlediska stability příjmů. Tabulka č. 6 udává podíl těžby nerostných surovin na celkovém HDP. Z uvedených údajů je patrné, že se zvyšuje podíl těžby, a tím také závislost země na jednom odvětví.

¹⁵⁹ Economy Watch 2010

¹⁶⁰ Economy Watch 2010a

¹⁶¹ Trade policy and human development in Mongolia 2009, str. 72

¹⁶² Mongolia matters 2010

Tabulka č. 6 Podíl těžebního průmyslu na HDP Mongolska v letech 1995–2006

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Podíl těžebního průmyslu (%)	11,12	9,52	13,41	7,45	7,67	9,91	7,86	8,92	11,19	16,99	21,9	29,95

Zdroj: National Statistical Office 2010

Těžba surovin je téměř jediným průmyslovým odvětvím v zemi a je tedy důležitou částí mongolské ekonomiky, ve které pracovalo v roce 2008 17,9 %¹⁶³ ekonomicky aktivního obyvatelstva. Tabulka č. 7 ukazuje podíl těžby v průmyslové výrobě v letech 2004–2007 podle odvětví. Je patrné, že v těchto čtyřech letech se těžební průmysl drží na úrovni 70 % průmyslové produkce.

Tabulka č. 7 Hrubá průmyslová výroba v letech 2004–2007 (v % podle odvětví)

Odvětví	2004	2005	2006	2007
Těžba surovin	60,0	66,8	70,3	67,8
Zpracovatelský průmysl	27,6	20,5	21,1	24,3
Výroba elektřiny, využití termální a vodní energie	12,4	12,8	8,6	7,9

Zdroj: Mongolian Statistical Yearbook 2007, str. 239

Údaje z roku 2009 ukazují, že se těžba podílela na tvorbě HDP cca 30 %. Ostatní průmyslové obory se specializují hlavně na prvotní zpracování nerostných surovin, které mají nízkou přidanou hodnotu.¹⁶⁴ Navíc licence na těžbu vlastní ve většině případů zahraniční firmy. Podmínky vyjednávané v 90. letech se zahraničními firmami jsou pro mongolský stát často nevýhodné. Také proto došlo v červenci 2008 k povolebním nepokojům v hlavním městě Ulánbátaru. Volby vyhrála MLRS, která je spojována s poskytováním pro Mongolsko nevýhodných těžebních licencí a s korupcí¹⁶⁵. Těžba má také velký vliv na životní prostředí. Při těžbě (v mnoha případech ilegální) a zpracování surovin se do půdy dostávají těžké kovy.¹⁶⁶

¹⁶³ UNdata 2010a

¹⁶⁴ Ivanhoe Mines 2010

¹⁶⁵ Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010c

¹⁶⁶ Geomin družstvo 2010

K získání peněz na záchranu ekonomiky použila mongolská vláda v 90. letech nástroj privatizace, kontrolu cenových tarifů, liberalizaci zahraničního obchodu, zavedení plovoucího směnného kurzu, přísnou měnovou politiku a fiskální politiku redukující inflaci. Privatizace státního majetku byla poznamenána několika nezdary. Došlo k nerovnoměrnému rozdělení zemědělského majetku a také státní podniky, které byly prodávány prostřednictvím kuponů (červené pro malé podniky a modré pro velké) se prodávaly pouze za odhadní cenu. Později, když chtěli lidé své kupony dále prodat, měly reálnou hodnotu v průměru 70 %¹⁶⁷ původní ceny. Podniky, které nakonec skoupila úzká skupina lidí, většinou napojených na politickou elitu pak nedokázaly obstát ve světové konkurenci a většina z nich zkrachovala.

Politika šokového přechodu ekonomiky z centrálně plánované na tržní je obhajována hlavně kvůli teorii spontánního růstu, který má být zapříčiněn uvolněním cen a realokací finančních zdrojů do více produktivních odvětví. Na případě Mongolska je však vidět, že oba tyto závěry neplatí vždy. Ne vždy totiž trh dokáže spontánně vyrůst, i když jsou k tomu budovány instituce, některé součásti trhu můžou vzniknout v malé míře, některé vůbec. Šokový přechod se navíc doporučuje pouze u zemí, kde má státní administrativa dostatečnou sílu, to pro Mongolsko neplatí ani v současnosti¹⁶⁸. Navíc ne všichni mají účast v tržním prostředí zajištěnou. V případě Mongolska na začátku 90. let byla více než polovina populace bez prostředků potřebných k investicím. Ve vyspělých ekonomikách může tento nedostatek nahradit bankovní sektor, který půjčuje spotřebitelům a investorům potřebné finance. Jak už ale bylo zmíněno výše, vysoké úrokové sazby to v tomto případě znemožnily. Pro běžné občany a malé společnosti bylo téměř nemožné získat půjčku potřebnou k podnikání. Malý objem peněz mezi obyvateli také znemožnil například vytvoření trhu s hypotékami, který by následně podpořil další ekonomická odvětví – například stavebnictví. Z uvedeného vyplývá, že trh může existovat, ale nemusí vždy fungovat. Příliš pevná měnová politika doporučovaná a obhajovaná MMF, *efektivně zničila mongolský průmysl, který neměl potřebné peníze na investice. Země tak musela spoléhat na cizí kapitál ve všech investicích, čímž se stala závislou na cizí pomoci.*¹⁶⁹

5.1.2 Zemědělství

Nedostatek státních investic do služeb a privatizace vedly k rušení zemědělských družstev (negdelů), které tvořily naprostou většinu produkce. V době ekonomického útlumu v 90. letech se upustilo od pěstování obilí a význam pastevectví tím vzrostl. Došlo k

¹⁶⁷ Griffin 2003, str. 16

¹⁶⁸ Griffin 2003, str. 10

¹⁶⁹ Griffin 2003, str. 4

privatizaci stád, která však proběhla nerovnoměrně, a při níž 5% lidí získalo až 200 ks hospodářských zvířat a 42% lidí v průměru 31 kusů. Pro část lidí to znamenalo horší podmínky pro začátek soukromého hospodaření. To bylo dáno hlavně tím, že privatizaci měli na starosti bývalí předsedové družstev, kteří se podlehli tradičnímu nepotismu a zvířata přidělovali hlavně svým nejbližším.¹⁷⁰

Rozpadem zemědělských družstev zanikly služby, které byly předtím družstvy garantované, jako provoz školních zařízení, nemocnice na úrovni sumů, zpracování surovin v závodech na zpracování živočišných produktů, ustájení zvířat přes zimu, veterinární péče, uskladnění krmiva, vytváření rezervních pastvin, výkup produktů, nákup krmiva v klimaticky těžkých obdobích, nebo celoroční provoz studní.¹⁷¹ Situace v zásobování vodou je v Mongolsku problematičtější. S klimatickými změnami dochází i k vysychání stepí. V suchých a horkých obdobích je voda důležitým a na některých místech těžko dostupným zdrojem. Vláda se snaží obnovovat nefunkční zdroje vody, u kterých dochází k vysychání nebo zasypávání. Místní správa není často schopná zdroje vody opravovat nebo nahrazovat. Tabulka č. 8 udává počty studní využívaných k zemědělským účelům v letech 1996–2006 a jejich kapacitu. Z ní je patrné, že v roce 2000 poklesl jejich počet, teprve v dalších letech se začala podporovat jejich výstavba, která byla nutná kvůli o téměř třetinou většímu počtu hospodářských zvířat oproti roku 1996 (viz obrázek č. 7).

Tabulka č. 8 Počty studní pro zemědělské účely (v tisících) a jejich kapacita (v tisících m³) v letech 1996–2006

	1996	2000	2003¹⁷²	2006
Počet studní	34,4	30,9	40,9	38,7
Kapacita studní	20,1	14,9	115,0	71,9

Zdroj: Statistical Yearbook of Mongolia 2007, str. 216

Výhodou družstev byla i znalost místního prostředí a to, že se rozhodnutí se dělala na nejnižší úrovni, rozhodovací proces byl tím pádem přenesen přímo do komunit. Velký vliv měla družstva také na hospodaření s půdou a její přerozdělování. Tam, kde služby zůstaly nebo se přesunuly do soukromých rukou, především ve větších sídlech a hustěji obydlených regionech, a kde byly tím pádem rentabilní, se stahovala většina pastevců i se svými stády. Dalším důvodem pro přesun do center je, že cena živočišných surovin mimo hlavní trasy je kvůli dopravě vysoká, tudíž se nevyplácí jeho výkup.

¹⁷⁰ Ickowitz 2003, str. 100

¹⁷¹ Griffin 2003, str. 63-64

¹⁷² Průzkum v roce 2003 provádělo ministerstvo výživy a zemědělství, proto možná odchylka

Zrušení družstev vedlo k několika jevům, které měly vliv jak na hospodářství země, tak na stepní ekosystém. Předně se po zrušení družstevního hospodářství zhoršil přístup jednotlivých pastevců na trh a všechny výše uvedené služby. Dále byl uveden v platnost zemědělský zákon z roku 1994¹⁷³, který určuje stepní půdu jako vlastnictví lidu (i podle tradice), tedy státu, a každý má právo jí využívat. Rozdělení stepi mezi družstva tím pádem bylo zrušeno. Druhým důvodem k zavedení zákona bylo každoroční hnaní stád na velké vzdálenosti blíže k centrům zpracování masa. Míst, kde bylo možné prodat a nechat zpracovat živočišné produkty bylo málo a při dlouhých vzdálenostech bylo pro pastevce nutné urazit se stády velké vzdálenosti přes části stepi, které dříve spravovala jiná družstva. Tím, že družstva přestala existovat a začal platit zákon o společném veřejném vlastnictví půdy, přestala platit účinná regulace, která by mohla pastviny chránit.¹⁷⁴ Jediným omezením zůstalo zdanění každého kusu hospodářského zvířete, které ale nepřineslo omezení počtu chovaných zvířat.¹⁷⁵ *Mongolské pastviny jsou přitom velice nestabilním systémem také díky častému suchu a zimám, které představují riziko jak pro lidi, tak pro step samotnou*¹⁷⁶. Podle posledních průzkumů pouze 1,7% pastvin není ohroženo degradací. To je způsobeno nejenom přepásáním stepi, ale také právě klimatickými změnami.¹⁷⁷ Koncentrace stád u dosud fungujících služeb mělo vliv především na přepásání stepi v těchto oblastech.¹⁷⁸ V roce 2002 byl mongolským parlamentem schválen zákon o půdě, který k hospodářským účelům umožňuje půdu pronajmout na 15 a 60 let, s možností prodloužení o dalších 40 let. Pronájem půdy má na starosti regionální správa.¹⁷⁹ Došlo tedy k určité formě kontroly nad rozdělováním půdy, ne však nad tím jak šetrně s ní každý podnájemce zachází. V tom spočívá „...tragédie společného. Každý se bude snažit co nejvíce zvířat, pokud bude pastva společná. Kdo bude čelit ohrožení půdy, bude se o ni lépe starat.“¹⁸⁰ Zůstává tedy otázkou, zda by nebylo vhodné zavést alespoň progresivní daň na množství hospodářských zvířat, když už ne pronájem půdy družstvům. Stupeň degradace půdy udává tabulka č. 9.

¹⁷³ Griffin 2003, str. 67

¹⁷⁴ Griffin 2003, str. 64-67

¹⁷⁵ Protože každé zvíře má jinou hodnotu a spotřebuje jiné množství, byla ustanovena jednotka bod. 1 bod = kůň=7 ovcí = 10 koz = 0,67 velblouda. Nebo 1,5 koně = velbloud. Griffin 2003, str. 64

¹⁷⁶ Ickowitz 2003, str. 98

¹⁷⁷ Ickowitz 2003, str. 101

¹⁷⁸ Griffin 2003, str. 67

¹⁷⁹ Mongolia: The Official Yearbook of Mongolia 2008, str. 370

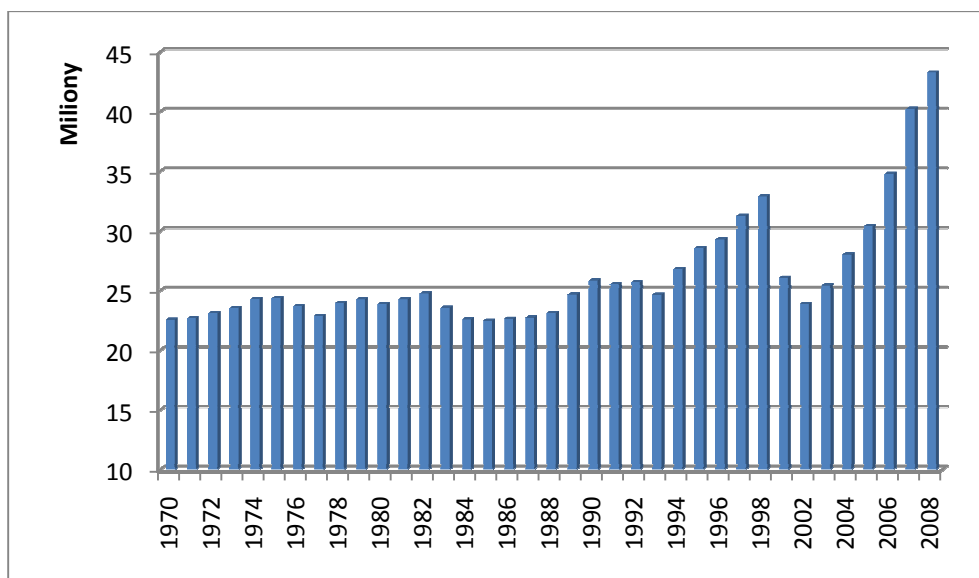
¹⁸⁰ Ickowitz 2003, str. 95

Tabulka č. 9 Stupeň degradace půdy na plochu v roce 2005

Klasifikace půdy	Rozloha (v km ²)	Podíl půdy (v %)
Nedegradovaná	21 481	1,7
Málo degradovaná	320 629	25,4
Středně degradovaná	643 061	50,8
Vysoce degradovaná	260 274	20,7
Velmi degradovaná	18 145	1,4

Zdroj: Ickowitz 2008, str. 101

Teoretická úživnost mongolských pastvin se odhaduje na 62,5¹⁸¹ milionu ovcí¹⁸². V současné době je tento počet překročený. Počty hospodářských zvířat, tedy ovcí, koz, koní, velbloudů a hovězího dobytka mezi lety 1970–2008 ukazuje obrázek č. 7. Obrázek přehledně zachycuje, že v roce 1992 nastal nárůst počtu hospodářských zvířat, který kromě let 2001 a 2002 (velké mrazy) pokračuje až do současnosti. Důvodem poklesu stavu bylo i to, že mladí a nezkušení pastevcí, pro které bylo pastevectví nouzová obživa, ztráceli stáda špatným hospodařením a nakonec se nechali najímat sezonně.¹⁸³

Obrázek č. 7 Počty hospodářských zvířat v letech 1970–2008

Zdroj: National Statistical Office 2010

Sami pastevcí si problém s půdou uvědomují, ale jsou okolnostmi nuceni tento problém ignorovat. Pro pastevece neexistuje téměř žádná podpora v letech přírodních

¹⁸¹ Ickowitz 2003, str. 102

¹⁸² Podle přepočtu 1 kráva = 6 ovcí, 1 kůň = 7 ovcí, 1 velbloud = 50 ovcí, 1 koza = 0,9 ovce (Neupert 1996)

¹⁸³ Griffin 2003, str. 19

katastrof, především velkého sucha a mrazů, proto je velký počet hospodářských zvířat nutný k přežití stád. Vzhledem k tomu, že zemědělství, respektive pastevectví, tvoří značnou část ekonomiky Mongolska, má také velký podíl na zaměstnanosti obyvatel. Ta na začátku 90. let rostla a v současnosti se ustálila na 37,7 % ekonomicky aktivního obyvatelstva pracujícího v zemědělství. Přehled zaměstnanosti v odvětví a podíl na produkci HDP je uveden v tabulce č. 10. Vyplývá z ní, že důležitost pastevectví byla největší v době ekonomického poklesu, kdy se mnoho lidí vrátilo k tradičnímu způsobu hospodaření.

Tabulka č. 10 Zaměstnanost a výstupy v zemědělském sektoru v letech 1989-2008

Rok	Zaměstnanost v zemědělském sektoru (v % ekonomicky aktivního obyvatelstva)	Podíl zemědělství na tvorbě HDP? (%)
1989	32,2	15,5
1990	33,0	15,2
1991	34,5	14,1
1992	36,5	30,2
1993	39,1	35,1
1994	43,2	36,9
1995	44,6	38,0
1996	45,2	43,8
1997	47,5	35,9
1998	48,9	37,5
1999	48,5	36,1
2000	48,6	33,2
2005	39,9	27,6
2008	37,7	23,6

Zdroj: National Statistical Office, 2001a. Mongolian Statistical Yearbook 2000,

Trend v současné zemědělské produkci ukazuje tabulka č. 11, kde je uvedena zemědělská produkce v kilogramech na hlavu podle typu komodit v letech 2004–2007. Je patrná zvýšená produkce vajec, taktéž brambor a zeleniny, která by mohla zaručit větší diverzifikaci oborů zemědělství.

Tabulka č. 11 Zemědělská produkce na hlavu v letech 2004–2007 podle typu komodit (Kg)

Komodita	2004	2005	2006	2007
Jateční maso	77,5	72,2	66,2	72,1
Mléko	161,3	167,2	174,6	178,1
Vejce (ks)	6,4	8,4	7,4	17,7
Obilniny	55,0	29,5	53,7	43,9
Brambory	31,8	32,3	42,3	43,8
Zelenina	19,5	25,0	27,3	29,2

Zdroj: Mongolian Statistical Yearbook 2007, str. 198

Další příčinou narušení rovnováhy pastvin je absence zpevněných cest, které by umožňovaly jízdu automobilů v úzkém pásu. Vyježděné pásy ve stepi jsou snad kromě Centrálního ajmaku a obecně v blízkosti velkých měst často jedinou možností v automobilové dopravě. Jde o pásy široké několik desítek až stovek metrů, které napomáhají dále rozrušovat půdu a prohlubovat erozi. Na svazích mohou vést až k vytvoření strží. Automobilový provoz tak podle odhadů pomohl znehodnotit až 1 milion hektarů půdy.¹⁸⁴

5.1.3 Neformální sektor

S tím jak celé hospodářství zaznamenalo pokles, poklesly i příjmy vlády a zároveň množství peněz, které mohla alokovat pro sociální služby. Veřejné výdaje poklesly mezi lety 1989–1999 na 46% svého původního objemu. Nezaměstnanost vzrostla, z téměř nulové v roce 1989, na 8,7 % v roce 1994 (nezaměstnanost mužů 7,6 %, žen 9,9 %).¹⁸⁵ Počty přitom vychází pouze z počtu registrovaných uchazečů o práci, pro které přihlášení na úřad práce neskýtá téměř žádné výhody. Reálné odhady celonárodní nezaměstnanosti, například pro rok 1995, činily 19–21 %, v městských oblastech až 27 %.¹⁸⁶ Od roku 2004 do současnosti se oficiální míra nezaměstnanosti pohybuje okolo 3 %, konkrétně pro rok 2007 je uváděn údaj 2,7 %.¹⁸⁷ Odhady reálné nezaměstnanosti se v roce 2009 pohybují mezi 10-15 %.¹⁸⁸

Velkou roli v mongolské ekonomice hraje neformální sektor, tedy ta část ekonomiky, která nepodléhá kontrole státu. Ekonomická stagnace v počátku 90. let znamenala růst této části ekonomiky. Od roku 1995 do roku 2000 vzrostl počet lidí pracujících v neformálním

¹⁸⁴ Ickowitz 2003, str. 104

¹⁸⁵ National Statistical Office 2010

¹⁸⁶ Morriss 2001, str. 17

¹⁸⁷ Statistical yearbook 2007, str. 122

¹⁸⁸ Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010d

sektoru z 186 700 na 215 500. Obyvatel pracujících ve formálním sektoru v roce 2000¹⁸⁹ bylo 809 000. Většinu, tedy asi 97% všech pozic vznikla v malých a středních firmách, jejichž počet se odhadoval na 23 000.¹⁹⁰

Možnost práce v neformálním sektoru pomohla v roce 2000 až 40%¹⁹¹ lidí v něm zaměstnaném, dokončit sekundární vzdělání. To vypovídá o nevyužitém potenciálu lidí v Mongolsku. Například 15% dětí z chudých rodin, které možnost práce ani v neformálním sektoru nemají, nedokončí střední školu. Pro srovnání, národní průměr činí 10% (2000).¹⁹² Obecně je podíl gramotných lidí velký, už od 2. sv. války, kdy byla zavedena povinná školní docházka. V roce 2004 šlo o 98 %¹⁹³ populace. Odhaduje se také, že neformální sektor může tvořit až ¼ výstupů mongolské ekonomiky. V tomto odhadu je ale zahrnuto i samozásobitelské hospodářství, které má v Mongolsku tradičně velký podíl. V hlavním městě Ulánbátaru, kde je největší koncentrace obyvatel se také logicky nachází největší část neformálního sektoru (až 78%), který do určité míry přitahuje další skupiny obyvatelstva.¹⁹⁴ Rychlý růst obyvatelstva ve městech způsobuje závažné problémy. Významné místo na jejich seznamu zaujímá městská chudoba. Pouliční obchod, recyklování odpadu, služby a výroba potravin jsou hlavními zdroji obživy městské chudiny. Neoficiální ekonomický sektor, ačkoliv pomáhá získat části populace určitý příjem, často vede k zneužívání pracovní síly a neumožňuje ekonomický vzestup lidí nad existenční minimum.¹⁹⁵

5.1.4 Migrace

V začátkách 90. let začal odliv městského obyvatelstva na venkov. Tradiční mongolské rodiny jsou rozvětvené a téměř každý obyvatel města má příbuzenstvo na venkově. Také proto se při hledání obživy v těžkých časech část lidí (odhadem více než 100 000 z cca 2,5 milionové populace), přesunula na venkov. Podíl obyvatel žijících na venkově a ve městě je možné najít v tabulce č. 12.

Tabulka č. 12 Distribuce populace mezi městskými a venkovskými oblastmi v letech 1989-2007 (v % celkové populace)

Rok	Města	Venkov
1989	57,0	43,0
1990	57,0	43,0
1991	56,5	43,5

¹⁸⁹ Pro roky 2000–2010 připravuje ILO novou studii, která bude zveřejněna v roce 2011

¹⁹⁰ Kusago 2003, str. 77

¹⁹¹ Kusago 2003, str. 81

¹⁹² Kusago 2003, str. 89

¹⁹³ International Labour Organization 2010

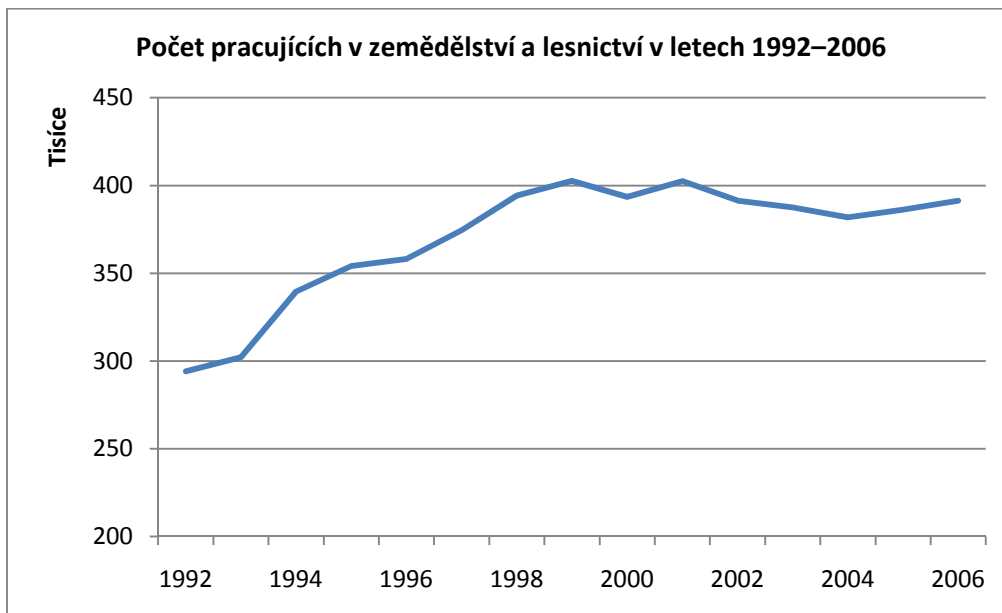
¹⁹⁴ Kusago 2003, str. 82

¹⁹⁵ Urbanizační procesy 27-8

<i>Rok</i>	<i>Města</i>	<i>Venkov</i>
1992	56,5	43,5
1993	54,6	45,4
1994	53,6	46,4
1995	50,2	49,8
1996	49,7	50,3
1997	49,6	50,4
1998	49,6	50,4
1999	58,6	41,4
2000	57,2	42,8
2001	57,2	42,8
2002	57,4	42,6
2003	53,4	46,6
2004	59,1	40,9
2005	60,2	39,8
2006	60,9	39,1
2007	60,8	39,2

Zdroj: National Statistical Office 2010 a Mongolian Statistical Yearbook 2000, 2002, 2007

Dalším ukazatelem, který udává vzrůst důležitosti obživy na venkově je počet pastevců mezi lety 1990–2000. Jejich počet vzrostl z asi 150 000 na 420 000, šlo tedy o nárůst o 180 %.¹⁹⁶ Ve statistice jsou započítáni i lidé, kteří žijí v samozásobitelských domácnostech. Obrázek č. 8 ukazuje, jak se měnil počet ekonomicky aktivního obyvatelstva pracujícího v zemědělství a lesnictví v letech 1992–2006.

Obrázek č. 8 Počet pracujících v zemědělství a lesnictví v letech 1992–2006

Zdroj: National Statistical Office 2010

¹⁹⁶ The International Fund for Agricultural Development (IFAD) 2010

Ovšem ne pro každého byl odchod na venkov záchranou. Počet hospodářských zvířat pro ekonomickou prosperitu hospodářství se odhaduje minimálně na 10 kusů hovězího dobytka a cca 70 koz. Asi 20 % těch, kteří odešli na venkov, vlastnilo méně než 10 kusů zvířat (v mnoha případech šlo o ženy samoživitelky).¹⁹⁷

Strategii, kdy se část obyvatel rozhodla odejít na venkov, byla strategií přežití, než strategií rozvoje, protože znamenala nižší efektivitu práce a nižší příjmy pro všechny. Další část obyvatel se rozhodla zůstat ve městech a hledat zaměstnání v právě v neformálním sektoru. V roce 2000 UNDP odhadovalo, že podíl pracujících v neformálním sektoru se pohybuje v rozmezí 20-40%. V hlavním městě Ulánbátaru se odhaduje počet pracovníků v neformálním sektoru na 100 000. Společně s pracujícími penzisty a s pracovníky na částečné úvazky jde až o 130 000 lidí. Každá mongolská domácnost získávala v roce 2000 32% příjmů z neformálního sektoru a díky tomu se 15% domácností dostalo nad hranici chudoby.¹⁹⁸ V roce 1999 se však situace obrátila. Část lidí se po několika krutých zimách rozhodla opustit venkov a vydala se hledat živobytí do města. Jak ukazuje tabulka č. 12, trend přesunu na venkov se změnil právě po roce 1999, kdy začala růst urbanizace. Lidé, kteří přicházeli do měst, především do Ulánbátaru, vytvářeli nové rychle rostoucí obytné čtvrti. Tyto čtvrti vznikaly spontánně, tvořili je jednoduché dřevěné stavby nebo tradiční obydlí ger. V současnosti v nich stále chybí infrastruktura a žije v nich nejvíce chudých obyvatel Mongolska.

5.1.5 Chudoba

Počet obyvatel Mongolska každoročně roste. Zatímco v roce 2005 byl roční přírůstek obyvatel 1,2 %, v roce 2009 šlo už o 2%¹⁹⁹ růst. Tabulka č. 13 udává počet obyvatel v letech 2004–2007. Ačkoliv makroekonomicky stát vytváří stále větší bohatství, je nutné počítat s růstem počtu obyvatel, mezi které si se bohatství teoreticky rozděluje.

Tabulka č. 13 Počet obyvatel Mongolska v letech 2004–2007 (v tisících)

<i>Rok</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
<i>Počet obyvatel</i>	2533,1	2562,4	2594,8	2635,2

Zdroj: Mongolian Statistical Yearbook 2007, str. 85

Chudoba obyčejných lidí je následkem strategie přijaté v období transformace, kdy po ztrátě tradičního odbytí pro mongolské výrobky v SSSR. Byly zavírány státní podniky a lidé tak ztráceli práci, ale také drsnými klimatickými podmínkami, které v letech 1999–2002

¹⁹⁷ The International Fund for Agricultural Development (IFAD) 2010

¹⁹⁸ Kusago 2003, str. 81

¹⁹⁹ Ministerstvo zahraničních věcí 2010

donutily mnoho lidí odejít z venkova do měst, kde žijí často v chudinských čtvrtích bez možnosti příjmu. V roce 1998 žilo 36,5%²⁰⁰ populace v chudobě. Tento stav se až do roku 2006 výrazně nezměnil, podíl lidí žijících pod hranicí chudoby se pohybuje okolo 30 %, jak ukazuje tabulka č. 14.

Tabulka č. 14 Podíl obyvatelstva žijícího v chudobě (%)

Rok	1 998	2002	2006
Celkem	35,6	36,1	32,2
Ulánbátar	34,1	27,3	20,4
Venkov	32,6	43,4	37,0

Zdroj: Statistical Yearbook of Mongolia 2007

Z kapitol 6.1 až 6.4 vyplývá, že situace přibližně 1/3 obyvatel Mongolska, kteří žijí v chudobě je způsobena především změnou socialistického ekonomického systému na tržní. Důležitým krokem bylo schválení přechodu šokovou, tedy rychlou cestou, kterou doporučovaly mezinárodní instituce v čele s MMF. Rychlá privatizace státního majetku vedla k jeho nerovnoměrnému rozdělení. To se týkalo jak zemědělského sektoru, tak průmyslového. Ztrátou odbytiště v socialistických zemích, především v SSSR, bylo mnoho podniků uzavřeno, což dále způsobilo ekonomický pokles a ztrátu zaměstnání obyčejných lidí. Ti byli v mnoha případech nuceni přesídlit na venkov a v rámci strategie přežití se vrátit k tradičnímu způsobu života. Zemědělství zaměstnávalo v roce 2008 téměř 40 % populace. Podmínky pro pastevce jsou ale složité, především chybí veterinární péče v oblastech vzdálených od velkých měst, problematické jsou také přírodní podmínky, které v krutých zimách zmenšují počty stád. I když se vládě z makroekonomického hlediska podařilo stabilizovat ekonomiku, bližší pohled odkrývá, že velkou roli v makroekonomických údajích hraje orientace ekonomiky na těžbu surovin, která tvoří cca 30 % HDP. Další přeživací strategií mongolského obyvatelstva bylo vytvoření neformálního sektoru, ve kterém může podle odhadů z roku 2000 pracovat okolo 200 tisíc obyvatel. Neformální sektor však málokdy umožňuje ekonomický růst nad existenční úroveň, proto není příliš dobrou rozvojovou strategií. Zdá se, že role státu je v případě Mongolska stále malá a nutí tak obyvatele k hledání způsobů obživy, které však nezaručují únik z chudoby. To že je role Mongolského státu v redukci chudoby nejdůležitější si myslí například Griffin: „*Chudoba tohoto rozsahu nemůže být řešena pouze na mikroekonomické úrovni a mikroekonomickými intervencemi, nebo samostatným programem boje proti chudobě nebo aktivitou jednoho ministerstva, ale makroekonomickými zásahy.*“²⁰¹

²⁰⁰ National Statistical Office 2010

²⁰¹ Griffin 2003, str. 22

5.2 Rozvojová spolupráce

Dalším důvodem hospodářského poklesu bylo přerušení investic ze Sovětského svazu a odčerpání sovětského kapitálu z mongolských národních podniků, stejně tak jako ztráta zahraničních trhů RVHP. Export přinášel Mongolsku ještě v roce 1989 20,1% HDP země. V době přeměny ekonomiky přístup na zahraniční trhy RVHP v roce 1990²⁰² zmizel. To zapříčinilo pád ekonomiky o 20 %, tedy zhruba o tolik jako v západních zemích v době recese ve 30. letech 20. století.²⁰³ Byl zničen spotřební průmysl a jako jediný druh průmyslu byl zachován pouze těžební. Dotovaná státní zemědělská družstva postupně zanikla. Výpadek hospodářské pomoci ze SSSR se už v prvních letech po revoluci snažil nahradit první náměstek ministra financí Ganbold tím, že navázal vztahy se západními zeměmi. Vztahy se Spojenými státy, které určily následující směřování země, byly navázány už v roce 1987.²⁰⁴ V začátcích 90. let probíhala jednání s Jamesem Bakerem, ministrem zahraničních věcí americké vlády. Díky němu bylo uspíšeno přijetí Mongolska do MMF, ARB a SB, stalo se tak už v roce 1991²⁰⁵ Byly také založeny pobočky významných rozvojových agentur, například UNDP.

Zahraniční vliv byl již od začátku znatelný. Kromě mezinárodních agentur byly zakládány také pobočky různých zájmových skupin. V letech 1993–1998²⁰⁶ působila v Mongolsku nadace Konrada Adenauera (Konrad Adenauer Foundation), financovaná německou Křesťanskou demokratickou stranou. Tato nadace poskytovala kurzy politickým představitelům demokratických stran v německé Politické škole, aby lépe zvládali vytvořit koalici proti MLRS. Jedním z absolventů byl například i Mendsajchany Enchsajchan, první předseda vlády, který nepocházel z MLRP. Další vlivnou institucí byl například International Republican Institute (Mezinárodní republikánský institut), sponzorovaný americkou vládou, která měla hlavně politický vliv. Americká vláda sponzorovala také The Asia Foundation založenou Kongresem Spojených států, podporovanou korporacemi, nadacemi, soukromými osobami a jinými zájmovými skupinami. Tato organizace působila také v jihovýchodní Asii a je dokázáno, že v 60. letech²⁰⁷ přijímala finance od amerických tajných služeb. Podporovala také ne-členy strany MLPR, avšak poněkud kontroverzním způsobem. V roce 1996 bylo 22 % členů mongolského parlamentu ze stran, které vystupovali proti MLPR „odměněno“

²⁰² Velká všeobecná obrazová encyklopedie 1999, str. 370

²⁰³ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 2

²⁰⁴ Rossabi 2005, str. 36

²⁰⁵ Rossabi 2005, str. 37

²⁰⁶ Rossabi 2005, str. 38

²⁰⁷ Rossabi 2005, str. 39

finančním darem z Asia fund grants, stejně tak jako 44 % členů ostatních opozičních stran. Podobný dar obdrželi také tři z pěti členů stálé komise parlamentu. Podobné druhy podpory šly na ruku mongolské elitě, která svou kariéru často zakládala na korupci. V současnosti je země v indexu vnímání korupce (CPI) organizace Transparency International na 120²⁰⁸. místě. Porovnání s ostatními zeměmi ukazuje tabulka č. 8. Mongolsko se nachází ve třetí třetině seznamu 180 států, pro které se index počítá.

Tabulka č. 8 Pořadí vybraných zemí a jejich indexu vnímání korupce v roce 2009

<i>Pořadí</i>	<i>Stát</i>	<i>Hodnota CPI</i>
1.	Nový Zéland	9,4
52.	ČR	4,9
120.	Mongolsko	2,7
180.	Somálsko	1,1

Zdroj: Transparency International 2009

Přístup některých zahraničních donorů a dárcovských agentur kritizovala například předsedkyně nynější Strany veřejné vůle S. Ojūn. Poukazovala na to, že mnoho z nich nevědělo vůbec nic o mongolské kultuře, společnosti a historii, na to, aby mohli dostatečně kvalifikovaně zhodnotit potřeby Mongolska a účinně poskytovat rozvojovou pomoc. Stejnou kritiku vyjadřoval například i Rossabi, profesor z Kolumbijské univerzity, který dlouhá léta strávil v Mongolsku. *„Během jednání se zástupci MMF a SB jsem byl také překvapen, jak málo vědí o silných vazbách v mongolské rodině a v kmenu, a o tom, že se Mongolové velice identifikují s místem, kde žijí, čehož by mohly využít rozvojové programy. Kdyby o těchto věcech věděli, věděli by jistě také o nepotismu.“*²⁰⁹ Jako ukázkový příklad nepotismu může být způsob, jakým byl obsazen post guvernéra národní banky, který se do funkce dostal díky svému bratrovi. Při spekulacích s penězi centrální banky na burzách ztratil v roce 1994 80 milionů USD, tedy celé valutové rezervy země. Stejně tak byla kritizovaná i samotná rozvojová pomoc v začátcích 90. let. Rozvojová pomoc se často duplikovala, byly zpracovávány zprávy o energetických potřebách, prospekty pro cestovní ruch nebo strategie ochrany přírody, většina z nich byla ale pouze přepisy dřívějších reportů.²¹⁰

Během 90. let byla rozvojová pomoc velice roztříštěná, protože Mongolsko nemělo žádnou strategii rozvoje. Teprve v roce 2001 vytvořilo na základě doporučení světové banky Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP). Následně pak vláda, spolu se Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem, pracovala na vytvoření úplné rozvojové strategie The

²⁰⁸ Viz tabulka č. 6

²⁰⁹ Rossabi 2005, str. 63 - 64

²¹⁰ Rossabi 2005, str. 63

Economic Growth Support and Poverty Reduction Strategy Paper. Jde o obsáhlý dokument, který je formulovaný velice obecně a je často kritizovaný za jeho neurčitost. Formulace hlavní strategie zní: „*Ve střednědobém horizontu bude vláda implementovat politiky, které zaručí růst soukromého sektoru skrze makroekonomickou stabilizaci, nízkou a stabilní inflaci, rozvoj konkurenceschopnosti a vhodnou měnovou, úvěrovou a daňovou politiku tak, aby se pozvedla životní úroveň obyvatel.*“ Další obtíží se zdá být rozhodovací proces, kterým mongolská strana povoluje uskutečnění projektů. Hlavní slovo má Odbor politiky a koordinace půjček a pomoci na Ministerstvu financí (Department of Policy and Coordination for Loans and Aid). Kritici poukazují na to, že toto oddělení je příliš malé, aby mohlo účinně koordinovat pomoc. Dlouho očekávaný je také zákon o regulaci zahraniční pomoci (Law on foreign aid regulation), který by měl upravovat přijímání velkého množství pomoci. Ve schvalovacím procesu Odbor politiky a koordinace půjček a pomoci na Ministerstvu financí předává Radě na koordinaci pomoci (Aid Coordination Council) žádosti. Rada se skládá z náměstků všech ministerstev a ministra financí. Projednané návrhy by rada měla předkládat vládě ke schválení, proces se ale běžně urychluje a až na velké půjčky nejsou dárcovské programy formálně projednávány, ale schvalují se ad hoc na jednotlivých ministerstvech.²¹¹

Rozvojová pomoc přitom činila v průběhu 90. let značnou část příjmů země. Tabulka č. 15 udává podíl ODA na HDP v roce 1998, kdy byl podíl ODA nejvyšší. Mongolsko se dlouhodobě řadí mezi země s nejvyšší závislostí na rozvojové pomoci. Řadí se tak těsně za některé africké země jako je Malawi, nebo asijský Laos, který byl dlouho zmítaný válkou. Důvody proč Mongolsko přitahuje tolik dárců, jsou dva. Zaprvé je zde velká chudoba a za druhé je považováno za demokratickou zemi s vysokou úrovní dodržování lidských práv. Tyto dva faktory by měly zaručit úspěšné vykonání projektů. Otázkou je, zda velká závislost na rozvojové pomoci neznamena to, že vláda má pouze malý vliv na rozvoj země a musí se spoléhat na zahraniční dárce, kteří nemohou celkovou situaci státu ovlivnit.

²¹¹ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 5

Tabulka č. 15 Země nejvíce závislé na zahraniční pomoci v roce 1998 – Podíl ODA na HDP

<i>Země</i>	<i>ODA jako % HDP v roce 1998</i>
Mozambik	28,2
Nikaragua	28,1
Malawi	24,4
Laos	23,0
Mongolsko	20,6
Země s nízkými příjmy (LIC)	1,3
Země se středními příjmy (MIC)	0,4

Zdroj: World Development Report 2000/2001, str. 315.

Závislost na rozvojové spolupráci se však po roce 2000 začíná snižovat. V roce 2003 podíl ODA na hrubém domácím produktu činil už jen 13,1 %²¹², tedy zhruba polovinu hodnoty z roku 1998, přestože hodnota poskytované rozvojové pomoci roste. Pokles podílu souvisí s vyšším hospodářským růstem, který byl však zapříčiněn hlavně příjmy z těžby surovin. Příjem ODA v letech 2006–2008 ukazuje tabulka č. 16.

Tabulka č. 16 Příjem ODA a její podíl na HNP Mongolska letech 2006–2008

<i>Příjmy</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>
Čistá ODA (mil USD)	202	239	249
Bilaterální podíl (hrubá ODA)	77,00%	73,00%	77,00%
Čistá ODA/ HNP	6,60%	6,20%	4,80%

Zdroj: OECD 2009

Oživování hospodářství, alespoň na makroekonomické úrovni se projevilo také zvyšováním GINI indexu, který sleduje rovnoměrnost rozložení příjmů. Za čtyři roky od nejnižší naměřené hodnoty v roce 2002 Mongolsko vystoupilo o 12 příček v Mezinárodním srovnání. Hodnoty GINI indexu ukazuje tabulka č. 17.

Tabulka č. 17, Gini index Mongolska a pořadí mezi ostatními státy v letech 1995, 1998 a 2002.

<i>Rok</i>	<i>GINI index</i>	<i>Pořadí státu</i>
2002	32,80	18.
1998	30,27	30.
1995	33,20	17.

Zdroj: World Bank 2010

²¹² National Statistical Office 2010

Ve snaze bojovat s vysokou nezaměstnaností a nízkými platy mnoho Mongolů odjíždí pracovat do zahraničí. Mezi nejčastější destinace patří Jižní Korea a Japonsko, několik let si uchovávala jistou míru popularity také Česká republika. Lidé pracující v zahraničí ve velké míře posílají část výdělku domů (například 80%²¹³ Mongolů pracujících v ČR). Tento tok peněz se nazývá remittance, které v roce 2009 tvořily 85,1²¹⁴ % ODA, tedy téměř stejný objem peněz, který poskytují zahraniční donoři. Remittance se ovšem ve velké míře dostávají přímo k lidem, mohou tedy umožnit rozvoj na nejnižší úrovni. Jak si Mongolsko v roce 2009 vedlo ve srovnání s ostatními zeměmi, v příjmu remitencí, ukazuje tabulka č. 18.

Tabulka č. 18 Pořadí států v celkovém příjmu remitencí a remitencí na hlavu v roce 2009

Pořadí státu	Země	Příjem remitencí (v milonech USD)	Pořadí státu	Země	Příjem remitencí na hlavu (USD)
1.	Indie	35 262	1.	Lucembursko	3355
91.	Kambodža	353	46.	Fidži	197
101.	Mongolsko	194	85.	Mongolsko	74
	Svět	370 765		Svět	58

Zdroj: Human development report 2009

Velkou příležitostí pro Mongolsko jsou také zahraniční investice, které od roku 1990 do roku 2006 činily více než 1 miliardu USD. Největší díl zahraničních investic přichází z Číny 37,9 %, dále pak z Kanady 13,2 %, z USA 11,4 % nebo z Jižní Korey 8,1 %.²¹⁵ Od roku 1990 do roku 2007 však 52,2 %²¹⁶ všech zahraničních investic směřovalo do těžebního průmyslu.

5.2.1 Zahraniční donoři

Už začátkem 90. let, přicházely do země agentury dárcovských států, především Japonska, Německa, Jižní Korey, Spojených států, Nizozemska, Dánska a Finska. Důležité byly ale mezinárodní instituce: Asijská rozvojová banka, Světová banka nebo UNDP. Během let 1992 a 1993 tvořila rozvojová pomoc 33% respektive 36 % HDP Mongolska. Průměr pro 90. léta činil 24 %. Teprve po roce 2000 klesl objem na 17 % HDP a mezi lety 1991 – 2002 získala země prostřednictvím rozvojové pomoci 2,5 miliardy USD. Nejenom peníze z rozvojové pomoci, ale také mezinárodní půjčky sloužili Mongolsku k záchraně. V roce 2004

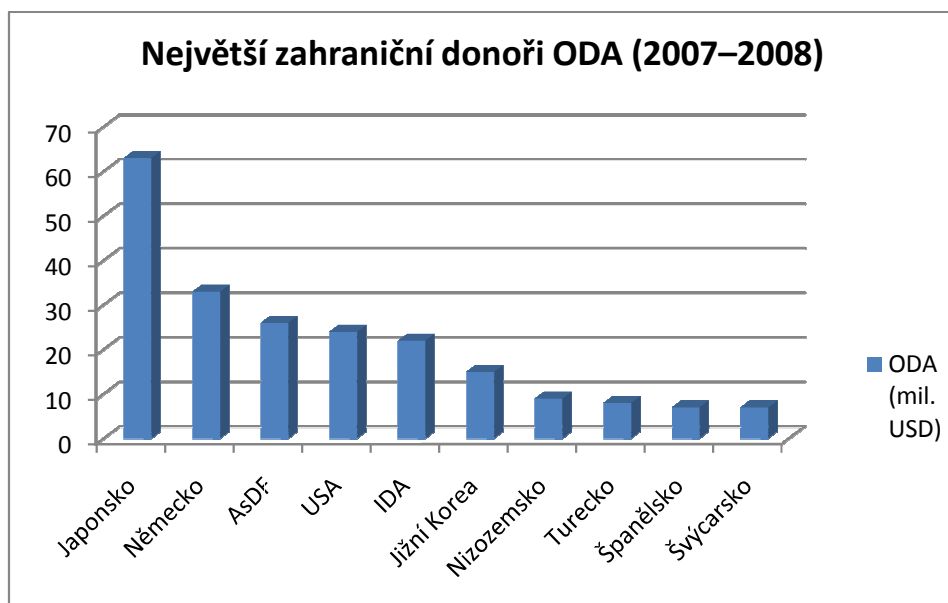
²¹³ Multikulturální centrum Praha 2010

²¹⁴ Human Development Report 2009

²¹⁵ Asia Pacific Investment Partners 2010

²¹⁶ Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2009

činilo zadlužení země 104 % HDP.²¹⁷ Obrázek č. 8 udává velikost poskytované ODA deseti největšími zahraničními dárci.

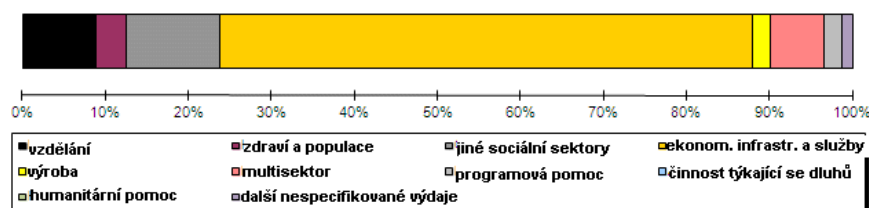

Obrázek č. 8 Největší zahraniční donoři ODA v letech 2007–2008

Zdroj: OECD 2009

Už od roku 1991 je nejdůležitějším donorem Japonsko. Na jeho území se také nejčastěji konají koordinační schůzky donorů. Od roku 1994 do roku 2004 bylo Japonsko dárce 70 % bilaterální ODA a asi 40 % celkové ODA.²¹⁸ Deset největších dárců přispívá největším dílem v sektoru ekonomické infrastruktury a služeb, jde o více než 60 % celé ODA. Podrobnosti ukazuje obrázek č. 9.

Zaměření ODA podle sektoru v letech 2007–2008

Obrázek č. 9 Zaměření ODA podle sektoru v letech 2007–2008

Zdroj: OECD DAC 2009

5.2.2 Role Japonska jako největšího dárce

Japonsko poskytuje rozvojovou pomoc už od roku 1977 (v roce 1972 byly navázány diplomatické vztahy), ale až do roku 1990 se rozvojová pomoc zaměřovala pouze na

²¹⁷ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 3

²¹⁸ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 6

technickou pomoc spojenou s výstavbou a provozem továrny na zpracování kašmíru v Gobi. V únoru 2007 byl schválen *Akční plán pro Japonsko a Mongolsko* pro dalších 10 let. V současnosti má rozvojovou spolupráci na starosti rozvojová agentura JICA. Pro japonskou rozvojovou pomoc byly určeny čtyři prioritní oblasti. Zde jsou příklady projektů uskutečněných v jejich rámci.

1. Podpora vzniku institucí a rozvoj lidských zdrojů

V rámci této oblasti bylo v Ulánbátaru vybudováno Japonské centrum, které má za cíl mezikulturní porozumění, jeho součástí je informační centrum o Japonsku, knihovna a školící centrum, které má za úkol vzdělávat podnikatele. Dalším příkladem je projekt zlepšování celkového vybavení základních škol, který reaguje na nárůst počtu obyvatel v hlavním městě a v jehož rámci bylo postaveno nebo opraveno 35 škol.

2. Rozvoj venkova

Příkladem spolupráce v této oblasti je Comprehensive Crop-Livestock Management Model, který v sobě zahrnuje projekty, které mají diverzifikovat obživu mongolských pastevců. Jde o ambiciózní projekt realizovaný v 24 oblastech (3 ajmacích a 8 sumech), který si klade za cíl celoplošné rozšíření. Dalším příkladem je Grassroots Human Security Grant Aid, program, v rámci něhož se ročně uskuteční 20-30 projektů, které mají za cíl zlepšit stav zařízení venkovských oblastí, jako jsou školy, školky, nemocnice, studny a další veřejné objekty.

3. Ochrana životního prostředí

Zahrnuje projekty ochrany mokřadů a managementu povodí. Dále projekty zacházení s odpadem v hlavním městě Ulánbátaru, reagující na rostoucí množství odpadu (také ilegálního), který by se podle odhadů mohl při současném tempu v roce 2020 stát nezvladatelný.

4. Podpora rozvoje infrastruktury, vedoucí k podpoře podnikání

Oblast zahrnuje například přepracování původního plánu rozvoje hlavního města, který nepočítal s novým osídlením. Dále Japonsko přispívá na budování silniční infrastruktury, například několika desítek kilometrů mezi Ulánbátarem a Undurchánem (350 Km východně od Ulánbátaru. A dále se počítá s předáním strojů a technologie na výstavbu kvalitních silnic.²¹⁹

²¹⁹ Kapitola čerpá ze souhrnné zprávy zastupitelského úřadu Japonska v Ulánbátaru 2008

Ačkoliv je japonská ZRS orientovaná všestranně a její výše několikanásobně převyšuje ostatní donory, bývá někdy kritizováno její provádění. Například Japonské centrum v Ulánbátaru je kritizované jako drahý projekt, jehož provoz je závislý na financování ze strany Japonska, protože centrum nemá své vlastní příjmy. Kritika se dotýká také projektu stavby a revitalizace základních škol, které byly předražené a často je prováděly japonské firmy. Spoluúčast Mongolska tím byla vyloučena²²⁰.

²²⁰ LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie 2005, str. 8

6. Rozvojová spolupráce ČR a Mongolska

Mezinárodní vztahy České republiky a Mongolska mají dlouholeté trvání. V roce 1949²²¹, byly navázány diplomatické styky mezi Československem a Mongolskou lidovou republikou a úzká spolupráce pokračovala od 50. let²²², kdy Československo vysílalo do Mongolska odborníky pro budování průmyslu v rámci programů RVHP. Obě země tedy spojuje socialistická minulost a hlavně v Mongolsku jsou ještě stále známy průmyslové výrobky původem z Československa. Časté byly výjezdy mongolských studentů na studijní pobyty, i když nebyly tak časté jako výjezdy do zemí SSSR. Díky těmto studijním pobytům, a následně i pracovním pobytům v 90. letech a počátkem tohoto tisíciletí, je odhadem 20 000 – 30 000²²³ mongolských občanů schopno dorozumět se česky, další skupina pak slovensky.

Už od 50. let patřilo Mongolsko do skupiny tzv. mimoevropských socialistických zemí (společně například se Severní Koreou, Vietnamem, Kubou atd.), kterým Československo poskytovalo rozvojovou pomoc. Byla poskytována hlavně technickou pomocí (např. dodávky průmyslových celků – závody na zpracování živočišné produkce, a odvětví, ve kterých Mongolsko mohlo uplatnit své vlastní bohaté přírodní zdroje: na geologické průzkumy, těžbu a zpracování nerostných surovin, rozvoj kožedělného a obuvnického průmyslu, výstavbu cementárny a elektrárny, elektrifikaci venkova, ale také na výstavbu a vybavení nemocnice v Ulánbátaru a rozvoj veterinární služby.²²⁴ Organizovaly se také vzdělávací stipendijní pobyty pro mongolské techniky. Institucionálně bylo poskytování rozvojové pomoci zajištěno zřízením *Komise pro koordinaci poskytování pomoci rozvojovým zemím a národně osvobozeným hnutím* v roce 1979 a zvláštního *odboru pomoci rozvojovým zemím* v rámci *Federálního ministerstva zahraničního obchodu* v roce 1980, který se podílel na formulaci dohod o vědecko-technické spolupráci a prováděcích dokumentů.

Po rozdělení Československa a vstupu České republiky do skupiny zemí OECD byly přijaty Zásady pro poskytování zahraniční pomoci v roce 1995, které ovšem nechaly rozvojovou pomoc zcela roztržštěnou. V roce 2002 bylo Mongolsko začleněno do skupiny dvaceti, tzv. „prioritních zemí české rozvojové spolupráce“ a 31. března roku 2004 v dokumentu *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu do Evropské unie*, schválené usnesením vlády č. 302 setrvalo v již jen osmičlenné skupině a v roce 2010 bylo zařazeno do pětičlenné skupiny prioritních zemí s programem spolupráce. Mongolsko je tradičním

²²¹ Morozova 2009, str. 118

²²² Program zahraniční rozvojové spolupráce s Mongolskem 2006-2010, str. 7

²²³ Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010b

²²⁴ Kordíková 2008

příjemcem zahraniční rozvojové pomoci ČR. V roce 2003 se stalo (spolu s Vietnamem a Afghánistánem) teritoriální prioritou ZRS ČR v Asii a zařadilo se k vůbec největším příjemcům ZRS ČR.²²⁵ Důležitou událostí bylo znovuotevření zastupitelského úřadu v Ulánbátaru v roce 1999. Od roku 1996 do dnešního dne ČR investovala na projekty ZRS v Mongolsku více jak 560 mil. Kč. Vedle projektů ZRS byla mongolským občanům nadále poskytována stipendia ke studiu na českých vysokých školách (pro rok 2009 to bylo 8 stipendií).²²⁶

V koncepci ZRS ČR pro roky 2010-2017, je zvýrazněna pozice České republiky vůči ostatním dárcům ODA. Na základě akční *Agendy z Akry (2008)* a v souladu se závěry Rady EU o komplementaritě pomoci a dělby práce v rozvojové spolupráci, se ČR přihlásila k roli tzv. zastupujícího koordinátora EU (supporting facilitator) v Mongolsku²²⁷. Mongolsko tak, i díky této skutečnosti, podle koncepce ZRS nadále zůstává jednou z pěti prioritních zemí s programem spolupráce (tzv. programovou zemí).

Jako hlavní důvody zařazení Mongolska do skupiny prioritních zemí jsou uváděny:

- 1) Vysoká potřeba rozvojové spolupráce
- 2) Mimořádně silná tradice rozvojové spolupráce mezi ČR/Československem a Mongolskem
- 3) Potenciál vedlejších přínosů rozvojové spolupráce (rozvoj vzájemně výhodných hospodářských vztahů).

Sektorové zaměření spolupráce se zaměřuje na ekonomicko-průmyslový rozvoj, ochranu životního prostředí, rozvoj venkova, sektor práce a sociálních věcí. Geograficky se rozvojová pomoc orientuje na nově ustanovený Centrální Ajmak (*Töv*) a hlavní město Ulánbátar, kde žije podstatná část obyvatelstva, a kde byla realizovaná převážná část česko-mongolské rozvojové spolupráce po roce 1995. Tabulka č. 19 ukazuje přehled kritérií pro výběr Mongolska jako prioritní programové země ZRS pro roky 2010–2017. Udává 8 nejdůležitějších faktorů, které měly na začlenění země do skupiny největší vliv (viz tabulka 19).

²²⁵ Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010b

²²⁶ Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010a

²²⁷ Koncepce ZRS ČR 2010-2017, str. 12

Tabulka č. 19: Přehled kritérií pro výběr Mongolska jako prioritní programové země ZRS.

<i>Intenzita bilaterálních vztahů</i>	<i>Kategorie zemí dle OECD/DAC</i>	<i>Postavení dle indexu lidského rozvoje (UNDP) mezi 182 zeměmi</i>	<i>Existence strategického dokumentu pro omezování chudoby</i>	<i>Index vnímání korupce (Transparency International), pořadí v seznamu 180 zemí</i>	<i>Dodržování lidských práv a svobod (Freedom House)</i>	<i>Postavení ČR mezi ostatními dárci v dané zemi / ODA per capita</i>
Velmi vysoká, dlouhá tradice dobrých vzájemných vztahů	Země s nižším středním příjmem (LMIC)	115. místo	Ano	120. místo	Politická práva:2 Občanské svobody:2 Status: svoboda	ČR se přihlásila k roli „supporting facilitator“ v rámci EU / 87 USD

Zdroj: Koncepce ZRS ČR 2010-2017, str. 33

Mongolsko se od poloviny 90. let stalo jednou z nejvíce protěžovaných zemí zahraniční rozvojové spolupráce České republiky. V současnosti podíl čerpaných částek z celkového rozpočtu ZRS činí 12,19 %. Druhá země v pořadí čerpané částky je Bosna a Hercegovina s podílem o více než 2 procentní body nižším 9,48% (obě hodnoty platí za rok 2009). Částka čerpaná na ZRS v Mongolsku tak činila více než 98 milionů korun. Také v mezinárodním měřítku se ČR v Mongolsku stala významným dárce.²²⁸ Přehled využití finančních prostředků ZRS v podílu na prioritních zemích ukazuje tabulka č. 20.

Tabulka č. 20 Přehled využití finančních prostředků v roce 2009 v prioritních zemích (dvoustranná ZRS vč. MLP)

<i>Země realizace</i>	<i>Celková vyčerpaná částka v zemi (Kč)</i>	<i>Podíl země z čerpané částky celkové ZRS (v %)</i>
Mongolsko	98 351 636,65	12,19
Bosna a Hercegovina	76 509 631,56	9,48
Srbsko	71 363 144,88	8,85
Vietnam	45 615 683,04	5,65
Angola	38 904 391,94	4,82
Moldavsko	35 125 625,50	4,35
Zambie	22 696 261,97	2,81
Jemen	20 420 905,90	2,53
CELKEM	408 987 281,44	50,70

Zdroj: Informace o zahraniční rozvojové spolupráci realizované v roce 2009, str. 13

Na dvoustranné projekty bylo čerpáno 96 802 tis. Kč, z toho 41 659 tis. Kč v sektoru průmyslového rozvoje, 24 911 tis. Kč v sektoru životního prostředí, 15 150 tis. Kč v sektoru zemědělství a 13 730 tis. Kč v sektoru sociálního rozvoje. Vedle dvoustranných projektů byly

²²⁸ Informaci o zahraniční rozvojové spolupráci realizované v roce 2009, str. 13

v Mongolsku v roce 2009 realizovány 4 malé lokální projekty v gesci českého ZÚ v celkovém objemu 1 549 tis. Kč. Celkem bylo na ZRS ČR v Mongolsku vyčerpáno 98 352 tis. Kč.

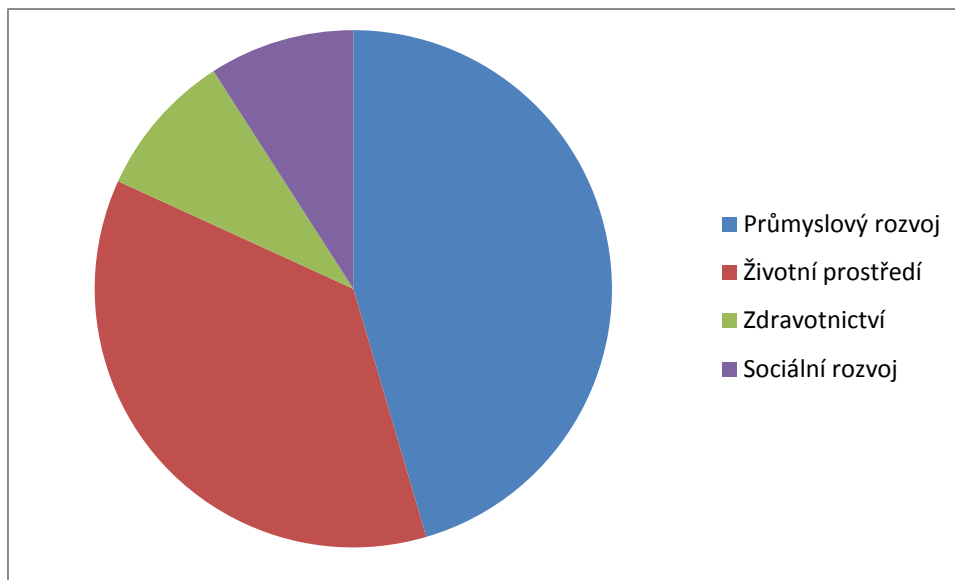
Za dobu trvání česko-mongolské rozvojové spolupráce bylo uskutečněno několik desítek rozvojových projektů. Výčet projektů za období let 1996–2005 a období 2006–2009, kdy se Mongolsko stalo znovu programovou zemí ZRS, je uveden v tabulkách č. 21 a 22, kde je uveden název projektu, jeho sektorové zařazení, realizátor a částka za kterou byl projekt v konkrétních letech realizován.

Tabulka č. 21 Přehled rozvojových projektů realizovaných v letech 1996-2005

<i>Název projektu</i>	<i>Sektor</i>	<i>Realizátor</i>	<i>Realizace</i>	<i>Rozpočet (v tis. Kč)</i>
Rekonstrukce koželužny a obuvnického závodu v Ulánbátaru	Průmyslový rozvoj	Neuveden	1996–1997	21 000
Zintenzivnění výroby vajec a drůbežního masa v Mongolsku	Průmyslový rozvoj	AlphaCon, spol. s.r.o.	2001–2005	25 104
Modernizace pohonů a řízení bloku elektrárny č. 4, zřízení technického školicího střediska při Vysoké škole v Ulánbátaru	Průmyslový rozvoj	ZAT	2003–2005	28 000
Geologické mapování vybraných oblastí Mongolska v měřítku 1:100 000 a/nebo 1:50 000	Průmyslový rozvoj	Česká geologická služba	2003–2006	23 000
Pomoc při modernizaci a ekologickém odsíření vápenky Chutul	Průmyslový rozvoj	Eurosound, s.r.o. Praha	2005–2006	15 000
Výměnná odborná stáž pracovníků státní správy	Sociální rozvoj	MPSV	2003–2005	1 400
Rekonstrukce a modernizace nemocnice v Ulánbátaru	Zdravotnictví	Fakultní nemocnice v Motole	1998–2003	29 000
Geologické a geochemické mapování zaaltajské Gobi v Mongolsku v měřítku 1:200 000	Životní prostředí	Česká geologická služba	1999–2003	33 000
Řešení systému zdrojů a zásobování vodou v oblasti Mandalgobi	Životní prostředí	GEOtest Brno a.s., Brno	2002–2005	42 000
Ekologický audit těžebního ložiska Cu-Mo rud ERDENET	Životní prostředí	GEOMIN družstvo Jihlava	2003–2005	6 782
Geologické práce v Mongolsku - hydrogeologické práce, boj proti desertifikaci v kraji Dornogobi	Životní prostředí	GEOMIN družstvo Jihlava	2003–2006	10 500

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Přehledy realizovaných projektů 2004–2009 a Program zahraniční rozvojové spolupráce s Mongolskem

Z uvedené tabulky je patrné, že největší podíl v sektorovém zaměření v letech 1996-2005 mají projekty, které se orientují na průmyslový rozvoj, dále pak na ochranu životního prostředí, následuje zdravotnictví a sociální rozvoj. Podíly jednotlivých sektorů jsou znázorněny na obrázku č. 10.

Obrázek č. 10 Podíl sektorového zaměření rozvojových projektů české ZRS v letech 1996–2005

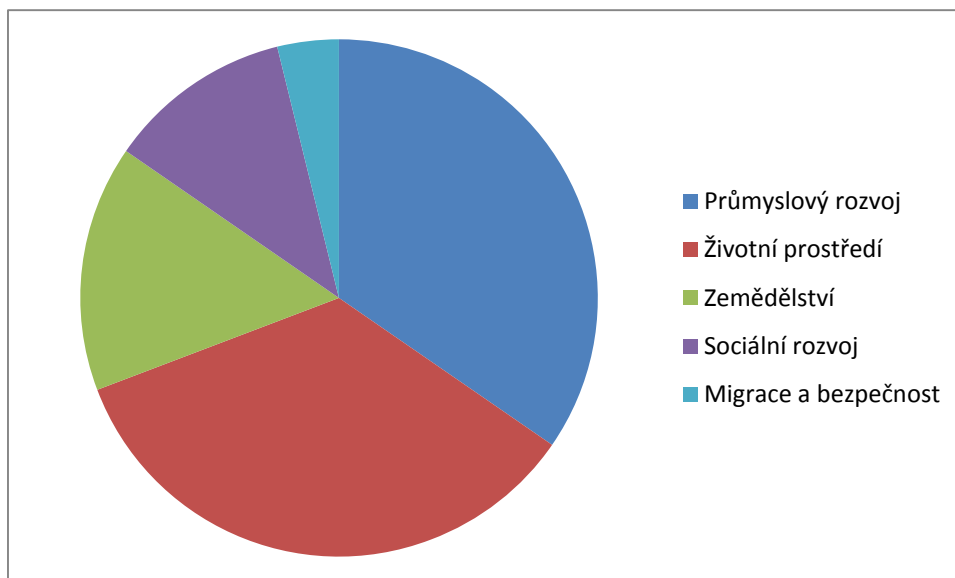
Tabulka č. 23 Přehled rozvojových projektů realizovaných v letech 2005-2009

Název projektu	Sektor	Realizátor	Realizace	Rozpočet (v tis. Kč)
Reintegrační a stabilizační aktivity České republiky v Mongolsku - fáze I.	Migrace a bezpečnost	IOM	2009	1 500
Závod na zpracování masa a kůží	Průmyslový rozvoj	AlphaCon	2006–2010	27 440
Obnova výrobního zařízení malého závodu na zpracování kůží	Průmyslový rozvoj	AlphaCon	2007–2010	12 500
Čistička odpadních vod v kožedělném závodě, provincie Darchan	Průmyslový rozvoj	Eurosound	2006–2010	27 440
Dodávka vodohospodářských celků pro oblasti s nedostatkem pitné vody	Průmyslový rozvoj	GEOtest Brno	2006–2010	27 440
Modernizace tech. vybavení a rozvoj lidských zdrojů v nemocnici, Ulanbatar	Průmyslový rozvoj	HOSPIMED	2006–2010	27 440
Aid for Trade	Průmyslový rozvoj	Hospodářská komora ČR	2009	600
Modernizace pohonů a řízení elektrárny č. 4, Ulanbátar - II. Etapa	Průmyslový rozvoj	ZAT	2003–2010	64 000
Zřízení technoparku pro výuku točivých strojů na Mongolské univerzitě - II. Etapa	Průmyslový rozvoj	ZAT	2006–2010	15 000
Pomoc při modernizaci a ekol. odsíření vápenky Chutul	Průmyslový rozvoj	Eurosound, s.r.o. Praha	2005–2006	15 000

<i>Název projektu</i>	<i>Sektor</i>	<i>Realizátor</i>	<i>Realizace</i>	<i>Rozpočet (v tis. Kč)</i>
Příprava a zavedení studijního programu Soc. práce, Ulánbátar	Sociální rozvoj	Charita ČR	2006–2010	14 424
Socioekonomická stabilizace geograficky a sociálně odloučených komunit, provincie Bulgan	Sociální rozvoj	Charita ČR	2008–2009	15 217
Informační a komunikační platforma pro sektor sociálně-zdravotní	Sociální rozvoj	Charita ČR	2008–2009	1 991
Zlepšení rostlinné produkce v provincii Dornogobi	Zemědělství	ADRA, o.s.	2007–2009	13 950
Podpora výroby vajec a drůbežního masa v drůbežárně Bochog	Zemědělství	AlphaCon, spol. s r.o.	2006–2009	9 980
Označování zvířat v Centrálním regionu	Zemědělství	Česká zemědělská univerzita	2007–2009	9 700
Obnovení rostlinné výroby v semiaridních oblastech severní Gobi	Zemědělství	Mendelova zemědělská a lesnická univerzita	2006–2009	6 200
Zásobování města Erdenet a jeho okolí pitnou vodou	Životní prostředí	Geomin družstvo	2006–2008	12 798
Obnova a zajištění vodních zdrojů v polopouštních oblastech provincie Suchbátar	Životní prostředí	Geomin družstvo	2007–2009	13 029
Technická a technologická podpora pro odstranění ekolog. zátěží vzniklých při nelegální těžbě v centrální části Mongolska	Životní prostředí	Geomin družstvo	2008–2010	11 999
Řešení krizové situace v zásobování vodou ve vzdálených somonech v provincii Bulgan	Životní prostředí	Vodní zdroje a.s.	2008–2010	13 891
Zajištění zdrojů a dodávek pitné vody v nově osídlovaných částech města Ulánbátar	Životní prostředí	Vodní zdroje, a.s.	2006–2008	24 256
Posouzení environmen. rizik kontaminace rtuťí při těžbě ložisek, povodí řeky Selenge	Životní prostředí	Geomin	2006–2008	9 820
Vybudování moderní klimatologické databáze CLIDATA	Životní prostředí	Český hydrometeorologický ústav	2004–2006	1 380

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Přehledy realizovaných projektů 2004–2009 a Program zahraniční rozvojové spolupráce s Mongolskem

Z uvedené tabulky č. 23 je patrné, že největší podíl v sektorovém zaměření v letech 2006–2009 mají projekty, které se orientují na průmyslový rozvoj a životní prostředí, dále pak projekty zaměřené na rozvoj zemědělství, sociální rozvoj a jediný projekt realizovaný jako urgentní je projekt organizace IOM, která jím reaguje na nově vzniklou situaci ohledně mongolských pracovníků v České republice. Podíl jednotlivých sektorů znázorňuje obrázek č. 11.

Obrázek č. 11 Podíl sektorového zaměření rozvojových projektů české ZRS v letech 1996–2005

Zaměření výše uvedených projektů je určeno na základě dokumentu mongolské vlády z roku 2003. Dokument se nazývá EGSPRS (*Economic Growth Support and Poverty Reduction Strategy – EGSPRS*), tedy „Strategie podpory hospodářského růstu a omezování chudoby“ a je důležitým pro střednědobé a dlouhodobé plánování priorit v oblasti rozvoje. České projekty se snaží naplňovat tyto požadavky: *Mezi hlavní priority EGSPRS náleží podpora hospodářského růstu. Za hlavní zdroje růstu ve střednědobé perspektivě jsou považovány zpracovatelský průmysl založený na domácích surovinách, těžební průmysl, turistický ruch, informační technologie a infrastruktury.*²²⁹

6.1 SWOT analýza rozvojového potenciálu a identifikování hlavních potřeb země

Následující SWOT analýza shrnuje poznatky z předchozích kapitol a tyto poznatky syntetizuje. Tabulka SWOT analýzy identifikuje silné stránky Mongolska v oblasti rozvoje a poukazuje na příležitosti pro ZRS, kterých lze při plánování rozvojových projektů využít s ohledem na slabé stránky a ohrožení. Analýza má sloužit ke zjištění současných potřeb země a jejího rozvojového potenciálu.

²²⁹ Program rozvojové spolupráce mezi ČR a Mongolskem na období 2006-2010

Tabulka č. 24 SWOT analýza

<p><u>Silné stránky</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stabilní bezpečnostní a politická situace • Dobré prostředí z hlediska lidských práv a demokracie • Zkušenost s mezinárodní spoluprací • Trvalý růst HDP • Velká vzdělanost obyvatel • Schopnost improvizace • Zahraniční investice • Samozásobitelské zemědělství • Existence rozvojové strategie • Redukce zahraničního dluhu • Dlouhodobá spolupráce s ČR • Dobré povědomí o ČR 	<p><u>Slabé stránky</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Závislost ekonomiky na těžbě surovin • Závislost ekonomiky na extenzivním chovu hospodářských zvířat • Příjmy z exportu závislé hlavně na exportu surovin • Vysoká míra nezaměstnanosti • Relativně velký neformální sektor • Velká míra korupce • Nepotismus • Málo rozvinutá infrastruktura • Velký podíl obyvatel žijících v chudobě • Krátká zemědělská sezona • Většinu roku drsné klimatické podmínky • Neexistence průmyslu • Nedostatečná podpora pastevců (zvláště při přírodních katastrofách)
<p><u>Příležitosti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vývoz masa do zemí EU a USA • Rozvoj cestovního ruchu • Bohatá surovinová ložiska • Nevyužitý lidský potenciál • Zpracování nerostných surovin • Velký podíl ekonomicky aktivních lidí a mladých • Vhodné podmínky pro využívání solární energie • Kladná vazba lidí k venkovu • Potenciál vývozu surovin do Číny • Potenciál vývozu živočišných produktů do EU 	<p><u>Ohrožení</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dlouhodobé klimatické změny • Velké množství lidí žijících v chudinských čtvrtích urbanizovaných oblastí • Nezaměstnanost • Přírodní katastrofy (mrazy a sucha) • Půdní degradace • Nedostatek vody v některých oblastech • Závislost zemědělství na pastevectví • Špatná sociální situace obyvatel • Ohrožení průmyslovým znečištěním • Zaměření hospodářství na těžební průmysl

Vzhledem k výše uvedeným údajům stavu ekonomiky, životního prostředí a sociálního prostředí země, se jeví pro rozvojové intervence jako nejpotřebnější faktory ve

skupině ohrožení. Tato skupina zahrnuje největší hrozby pro stabilitu Mongolska, na které by se měla prioritně zaměřit ZRS. Ve výčtu ohrožení často dochází k prolínání jednotlivých faktorů, tudíž řešení jednoho z nich může mít vliv na jiný faktor, tím pádem může dojít k větší efektivitě.

6.2. Analýza vybraných realizovaných projektů

V této podkapitole budou popsány dva projekty české ZRS a pomocí SWOT analýzy z kapitoly 6.1 bude určeno, na kolik se identifikují s výčtem ohrožení pro rozvoj Mongolska. K popisu projektů byla použita projektová dokumentace poskytnutá Českou rozvojovou agenturou.

Popis projektů

Projekt č. 1 – Zajišťování zdrojů a dodávek pitné vody v nově osidlovaných částech města Ulánbátar.

Realizátor: Vodní zdroje a.s
Gestor: Ministerstvo životního prostředí
Realizace: 2006–2008
Rozvojový záměr projektu je zajištění sítě dostatečně kvalitních zdrojů podzemní vody pro zásobování okrajových částí Ulánbátaru s dosud nevyvinutou infrastrukturou.
Hlavní cíle projektu jsou následující: <ol style="list-style-type: none"> 1. Zajištění dostatečně jakostních a kvalitních zdrojů podzemní vody pro zásobování okrajových částí Ulánbátaru s dosud nevyvinutou infrastrukturou 2. Nastartování procesu zlepšování životních podmínek obyvatelstva zajištěním dostatečně kapacitních zdrojů kvalitní podzemní vody 3. Urychlení modernizace společnosti a postupné industrializace Mongolska 4. Osvětovou kampaní a cyklem přednášek zlepšit ekologické chování a myšlení obyvatel a důrazem na ochranu zdrojů pitné vody
Projekt řeší zásobování pitnou vodou v okrajových částech Ulánbátaru. Tyto poměrně nedávno vzniklé části města (nazývané v češtině jurtoviště, v mongolštině chášá) nejsou převážně vybaveny žádnou infrastrukturou, je v nich akumulováno velké množství obyvatel a žije v nich největší část chudého obyvatelstva. Největší růst těchto čtvrtí se datuje od roku 1999, kdy Mongolsko postihlo několik krutých zim a kvůli ztrátě hospodářských zvířat se část obyvatel rozhodla odejít do měst a hledat v nich obživu. Tyto čtvrti vznikly spontánně, bez jakéhokoliv urbanizačního plánu, tedy i bez dostupné infrastruktury a dále se rozrůstají. Městský vodárenský podnik USAG se snaží zavážet i do těchto vzdálených oblastí (někdy až 40 km) cisterny s vodou, ale zavážení je drahé a vodu zaváží poruchové stroje, které nestačí pokrýt spotřebu obyvatel. Ta činí 4–8 litrů vody na osobu a den, což je několikanásobně méně než je doporučená dávka WHO. Partnerem projektu je městský vodárenský podnik USAG, který se podílí na spolufinancování a zajištění inženýrských

sítí. Projekt počítá se vznikem několika pracovních míst na údržbě a prodeji vody, stejně tak jako se zaměstnáním místních pracovníků po dobu realizace projektu.

Cílovou skupinou projektu jsou obyvatelé jižní části Ulánbátaru, odhadem jde asi o 300 000 lidí. Projekt má kromě zlepšení přístupu obyvatel k vodě zajistit kvalitní upravenou vodu, a také zamezit šíření epidemií nemocí.

Výstupem projektu je 10 vrtů a 10 výdejních míst v 5 lokalitách vytipovaného území.

Projekt č. 2 – MONGOLSKO, Zásobování města Erdenet a jeho okolí pitnou vodou.

Realizátor: Geomin družstvo, Jihlava

Gestor: Ministerstvo životního prostředí

Realizace: 2006–2008

Rozvojovým záměrem projektu je zlepšení dostupnosti obyvatelstva k pitné a užitkové vodě ve městě Erdenet a jeho okolí. Realizace projektu a jeho následné dopady mají zajistit zásobování vodou pro nejchudší skupiny obyvatel, které jsou aktuálně bez stávajícího přístupu k nezávadné pitné vodě a k základním hygienickým potřebám.

Hlavní cíle projektu jsou následující:

1. Vybudování systému vodních zdrojů pro jurtoviště
2. Nalezení náhradních vodních zdrojů využitelných pro zásobování města po ukončení dolu Cu – Mo rud a ukončení činnosti stávajícího vodovodu z řeky Selenge
3. Vybudování vodních zdrojů pro pastviny v nejbližším okolí města

Projekt řeší zásobování pitnou vodou nově vzniklé části města Erdenet (cca 400 Km severozápadně od Ulánbátaru). Tato část města vznikla za souhlasu radnice města, ale bez jakéhokoliv plánování osídlení. Stejně tak jako do Ulánbátaru i do nově vzniklých částí Erdenetu se stěhují lidé z venkova v naději, že najdou zaměstnání v průmyslových oborech (V Erdenetu se nachází největší mongolský důl na měď). V této části existuje přívod el. energie, ale neexistuje vodovodní síť. Zásobování vodou pro asi 50 000 obyvatel je řešeno výdejními kiosky, které kapacitně nestačí a je mezi nimi velká vzdálenost. V následujících letech se počítá s přírůstkem dalších asi 30 000 obyvatel. Zásobování vodou je v neudržitelné situaci a je potřeba vybudovat nové zdroje vody a doplnit síť výdejních míst. K uvedení nových zdrojů do provozu je také budoucí zrušení 70 Km dlouhého vodovodu od řeky Selenge, který se po skončení těžby (odhadem za 30 let) stane nerentabilní. Dalším záměrem projektu je vybudování napájecích míst pro hospodářská zvířata chovaná extenzivním způsobem. Současná napájecí místa nejsou často udržována v chodu z důvodu finančních a někdy i z důvodu vlastnických sporů. Zmenšování počtu napájecích míst vede ke koncentraci hospodářských zvířat na malá území, tím pádem k přepásání stepi a kontaminaci vodních zdrojů. Spolupracující organizací je magistrát města Erdenet a Ministerstvo výživy a zemědělství, které projekt spolufinancují. Projekt počítá se vznikem několika pracovních míst na údržbě a prodeji vody, stejně tak jako se zaměstnáním místních pracovníků po dobu realizace

projektu.

Cílovou skupinou projektu jsou obyvatelé nové části města Erdenet, v budoucnosti až 80 000, ostatní obyvatelstvo města Erdenet, které po odstavení vodovodu od řeky Selenge bude mít alternativní zdroj a pastevci v blízkém okolí města, které je zpracovatelským centrem živočišných surovin a také magistrát města.

Projekt má kromě zlepšení přístupu obyvatel k vodě zajistit kvalitní upravenou vodu, a také zamezit šíření epidemií nemocí.

Výstupem projektu je 16 vrtů a 16 jímacích objektů

Oba uvedené projekty mají podobné cíle. Reagují na rychlou urbanizaci měst, která způsobuje nedostatek pitné vody v nově vzniklých částech měst. Tabulka č. 25 udává, nakolik projekty reagují na faktory ohrožení rozvoje Mongolska uvedené ve SWOT analýze. Z tabulky je patrné, že oba projekty řeší důsledky klimatických změn, jako je dlouhodobé sucho a nutí obyvatele opouštět venkov. Dále reagují na růst urbanizovaných částí velkých měst a nedostatek vody. Projekt č. 2 navíc řeší nedostatečnou infrastrukturu pro pastevce, která ohrožuje půdu a pomáhá jim zvládat přírodní katastrofy.

Tabulka č. 25 Faktory ohrožení a jejich reflexe ve vybraných projektech

	Ohrožení	Projekt č. 1	Projekt č. 2
1.	Dlouhodobé klimatické změny	☒	☒
2.	Velké množství lidí žijících v chudinských čtvrtích urbanizovaných oblastí	☒	☒
3.	Nezaměstnanost	☒	☒
4.	Přírodní katastrofy (mrazy a sucha)	-	☒
5.	Půdní degradace	-	☒
6.	Nedostatek vody v některých oblastech	☒	☒
7.	Závislost zemědělství na pastevectví	-	-
8.	Zaměření hospodářství na těžební průmysl	-	☒
9.	Špatné sociální zajištění obyvatel	-	-
10.	Ohrožení průmyslovým znečištěním	-	-

Následující přehled udává seznam projektů české ZRS, které byly v Mongolsku uskutečněny v letech 1996–2009 a jejich reakce na ohrožení země. Pro označení ohrožení jsou použita čísla z tabulky č. 26.

Tabulka č. 26 Přehled projektů české ZRS a jejich reakce na hlavní ohrožení Mongolska

Název projektu	Ohrožení									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Projekty uskutečněné v letech 1996–2005										
Rekonstrukce koželužny a obuvnického závodu v Ulánbátaru	-	-	☒	-	-	-	-	☒	-	-
Zintenzivnění výroby vajec a drůbežního masa v Mongolsku	-	-	☒	-	-	-	☒	☒	-	-
Modernizace pohonů a řízení bloku elektrárny č. 4, zřízení technického školicího střediska při Vysoké škole v Ulánbátaru	-	-	-	☒	-	-	-	-	-	-
Geologické mapování vybraných oblastí Mongolska v měřítku 1:100 000 a/nebo 1: 50 000	-	-	-	-	-	-	☒	-	-	-
Pomoc při modernizaci a ekologickém odsíření vápenky Chutul	☒	-	-	-	-	-	-	-	-	☒
Výměnná odborná stáž pracovníků státní správy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rekonstrukce a modernizace nemocnice v Ulánbátaru	-	-	-	-	-	-	-	-	☒	-
Geologické a geochemické mapování zaaltajské Gobi v Mongolsku v měřítku 1:200 000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Řešení systému zdrojů a zásobování vodou v oblasti Mandalgobi	☒	-	-	☒	-	☒	-	-	-	-
Ekologický audit těžného ložiska Cu-Mo rud ERDENET	-	-	-	-	-	-	-	-	-	☒
Geologické práce v Mongolsku - hydrogeologické práce, boj proti desertifikaci v kraji Dornogobi	-	-	-	-	☒	-	-	-	-	-
Projekty uskutečněné v letech 2005–2009										
Reintegrační a stabilizační aktivity České republiky v Mongolsku - fáze I.	-	-	-	-	-	-	-	-	☒	-
Závod na zpracování masa a kůží	-	-	☒	-	-	-	-	☒	-	-
Obnova výrobního zařízení malého závodu na zpracování kůží	-	-	☒	-	-	-	-	-	-	-
Čistička odpadních vod v kožedělném závodě, provincie Darchan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	☒
Dodávka vodohospodářských celků pro oblasti s nedostatkem pitné vody	☒	-	-	☒	-	☒	-	-	-	-
Modernizace tech. vybavení a rozvoj lidských zdrojů v nemocnici, Ulanbatar	-	-	-	-	-	-	-	-	☒	-

<i>Název projektu</i>	<i>Ohrožení</i>									
	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>	<i>7.</i>	<i>8.</i>	<i>9.</i>	<i>10.</i>
Aid for Trade	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Modernizace poh. a řízení elektrárny č. 4, Ulanbátar - II	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zřízení technoparku pro výuku točivých strojů na Mongolské univerzitě - II. Etapa	-	-	☑	-	-	-	☑	-	-	-
Pomoc při modernizaci a ekologickém odsíření vápenky Chutul	☑	-	-	-	-	-	-	-	-	☑
Příprava a zavedení studijního programu Soc. práce, Ulánbátar	-	-	☑	-	-	-	-	-	☑	-
Socioekonomická stabilizace geograficky a sociálně odlučených komunit, provincie Bulgan	-	-	-	-	-	-	-	-	☑	-
Informační a komunikační platforma pro sektor sociálně-zdravotní	-	-	☑	-	-	-	-	-	☑	-
Zlepšení rostlinné produkce v provincii Dornogobi	-	-	-	-	-	-	☑	☑	-	-
Podpora výroby vajec a drůbežního masa v drůbežárně Bochog	-	-	☑	-	-	-	☑	☑	-	-
Označování zvířat v Centrálním regionu	-	-	-	-	-	-	-	☑	-	-
Obnovení rostlinné výroby v semiaridních oblastech severní Gobi	-	-	☑	-	-	-	☑	☑	-	-
Zásobování města Erdenet a jeho okolí pitnou vodou	☑	☑	-	☑	-	☑	-	-	-	-
Obnova a zajištění vodních zdrojů v polopouštních oblastech provincie Suchbátar	☑	-	-	☑	-	☑	-	-	-	-
Technická a technologická podpora pro odstranění ekolog. zátěží vzniklých při nelegální těžbě v centrální části Mongolska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	☑
Řešení krizové situace v zásobování vodou ve vzdálených somonech v provincii Bulgan	☑	-	-	☑	-	☑	-	-	-	-
Zajištění zdrojů a dodávek pitné vody v nově osídlovaných částech města Ulánbátar	☑	☑	-	☑	-	☑	-	-	-	-
Posouzení environment. rizik kontaminace rtutí při těžbě ložisek, povodí řeky Selenge	-	-	-	-	-	-	-	-	-	☑
Vybudování moderní klimatologické databáze CLIDATA	☑	-	-	☑	-	-	-	-	-	-

Z uvedeného vyplývá, že projekty v první polovině tabulky, tedy ty, které byly uskutečněny v období let 1996–2005 reagují spíše na větší šíři ohrožení. Pomoc se tak zdá být roztržštěná, i když v mnoha případech reaguje na podstatné problémy. Jednotlivé projekty uskutečněné po roce 2005 reagují často na více ohrožení zároveň a existuje více projektů, které reagují na stejná ohrožení. Poskytovaná pomoc tak působí více kompaktně. Ve výčtu se objevují i projekty, které nereagují na žádné z uvedených ohrožení, jejich zaměření ale může být jiné, například mohou reagovat na slabé stránky zmíněné ve SWOT analýze.

6.3 Modelový projekt

Z poznatků z výše uvedených kapitol se autor pokusil zformulovat vlastní rozvojový projekt, respektive jeho nástin, tak, aby odpovídal potřebám země a lokality. Při vypracovávání návrhu bylo důležité zohlednění historických souvislostí a kulturních odlišností a dodržení základních principů rozvojové pomoci, zejména principu udržitelnosti (jak ekonomické, tak udržitelnosti ve vztahu k životnímu prostředí). Struktura projektu zachovává přibližně členění projektové dokumentace Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Oproti modelovému projektu je součástí oficiální žádosti o dotace ZRS ČR ještě titulní strana a identifikační formulář projektu. Dále je požadována, jako příloha, tabulka výstupů a finančního rámce projektu, celkový nákladový rozpočet projektu, časový harmonogram. Vzhled tabulky výstupů, struktury rozpočtu i tabulky časového harmonogramu jsou rovněž stanoveny pravidly ZRS ČR.

Tento modelový projekt je inspirován návrhem skutečného projektu, u jehož vzniku autor stál, a u kterého je právě zpracovávaná dokumentace pro jeho možné podání k žádosti o financování na MZV.

Aktivity navržené k realizaci zpracovávaným projektem by probíhaly v ajmaku Töv, v blízkosti hlavního města Ulánbátaru. Cílem projektu je učinit zapojené domácnosti soběstačnými v produkci zeleniny. Předmětem projektu je tedy umožnění pěstování vlastní produkce zeleniny několika desítkám rodin a zvýšení jejich příjmů prodejem vypěstovaných přebytků. Počítá se zapojením místní partnerské organizace, která bude z části zajišťovat odborná školení a zaškolovat družstevníky.

Modelový projekt je zjednodušenou formou skutečného projektu. V první části obsahuje obecný popis podmínek v zemědělství a prostředí předměstských čtvrtí. Dále se zabývá výchozími podmínkami projektu a jeho popisem.

6.3.1 Popis výchozího stavu

V 70. a 80. letech 20. století se stalo Mongolsko téměř soběstačné na pěstování pšenice a z velké části i na pěstování zeleniny. Po velice úspěšném období, kdy se o zemědělskou vybavenost a infrastrukturu starala zemědělská družstva vlastníci až 80 % všeho skotu a sdružující téměř 100 % všech zemědělců, přišlo období transformace. Z centrálně plánovaného a dotovaného hospodářství navázaného na SSSR se v šokové změně stala země založená na tržním hospodářství. Po té, co se zhroutil Sovětský svaz, ztratilo se velké odbytiště pro mongolské zemědělské výrobky, a tím pádem i příliv peněz. Družstva, která měla na starosti výstavbu infrastruktury nebo služby, jako je veterinární péče, péči o studny nebo výkup úrody, přestala existovat a jejich majetek byl zprivatizován. Pozemky ve správě družstev byly zákonem z roku 1994 prohlášeny za státní vlastnictví a tím se uvolnila regulace využívání pastvin, které byla dříve možné využívat jen v rámci družstva. Po rozpadu družstev a státních zemědělských statků se rozprodala i mechanizace. S poklesem produkce obilovin i zeleniny v 90. letech vymizela i ta zbylá a v současnosti, až na výjimky, neexistuje mechanizace v pěstování zeleniny, a práce jsou často vykonávané ručně. V současnosti je v Mongolsku více než 130 milionů hektarů zemědělské půdy. V roce 2007 bylo 202,7 tisíc hektarů oseto, z toho 121,8 tisíc hektarů obilninami, 11,5 tisíce hektarů bramborami, 6,1 tisíce hektarů zeleninou a 4,9 tisíce hektarů píce. Od roku 2006 celková rozloha osevných ploch vzrostla o 25 %.²³⁰ Růst se očekává i v dalších letech.

V několika krutých zimách v letech 1998–2002 uhynulo mnoho skotu, v některých letech až 1/3 celkového počtu. Po těchto přírodních katastrofách a ztrátě obživy, se mnoho rodin rozhodlo odstěhovat do měst, kde hledaly alespoň nějaké zázemí a možnost nalezení alternativní obživy než poskytovalo zemědělství. Na okrajích měst vznikly tzv. *chášá*, prkenné čtvrti, které jsou tvořeny většinou tradičními obydlími *ger*, nebo dřevěnými stavbami obehnanými vysokým prkenným plotem. V těchto nových čtvrtích nejsou žádné inženýrské sítě a je v nich nedostatečný přístup k vodě. Lidé, kteří žijí v těchto nově vzniklých sídlech, tvoří nejchudší část mongolské populace. Jelikož vznikají většinou spontánním příchodem lidí a postavením jednoduchých obydlí, není zde většinou dostupná infrastruktura a velkým problémem těchto čtvrtí je nezaměstnanost. Většina nově příchozích lidí pochází z venkova a ve městech se jim špatně shání práce. Záchranou pro ně často bývá jen široká rodina, a pracující členové, kteří posílají peníze ze zahraničí, nebo mají špatně placenou práci v Mongolsku ve formálním i neformálním sektoru. Velká část lidí, také dostává naturálie od

²³⁰ Mongolia: The Official Yearbook of Mongolia 2008, str. 367

příbuzných, kteří stále ještě žijí na venkově. V celostátním měřítku je udávána míra nezaměstnanosti okolo 2,7 %²³¹ (2007), jde ale pouze o lidi, kteří jsou registrovaní na úřadu práce. Ve skutečnosti se počet nezaměstnaných odhaduje až na 10–15 % a v příměstských chudinských čtvrtích až 30 %, naprostá většina z nich nemá žádné výhody z registrace na úřadu práce, proto se neregistruje.

Existuje mnoho lidí, kteří jsou odkázáni jen sami na sebe. Mají jednoduchou stravu, většinou moučnou, výjimečně masitou, která je jediným zdrojem vitamínů. Maso dodává organismu většinu bílkovin společně s vitamíny. Obyvatelé nejsou zvyklí chovat domácí drůbež, i když se tak za socialismu velice často a úspěšně dělo. O snaze zlepšit tento stav svědčí vládní požadavek na stavbu drůbežárny v blízkosti Ulánbátaru, která je realizovaná v rámci projektu české zahraniční rozvojové spolupráce. Projekt počítá také se zavedením chovu drůbeže v rodinném měřítku, což by mělo umožnit bohatší stravu na bílkoviny nebo vitamín D a A. Právě nedostatek vitamínu D vede u dětí ke křivici (jeho zdrojem jsou například vejce, nebo mléko), nedostatek vitamínu A vede k potížím se zrakem (jeho zdrojem je především mrkev, zelí, melouny, brokolice, vaječný žloutek). Mongolská vláda byla nucená zavést program vitamínových injekcí, kterého se v roce 2000 účastnilo 31,6 % dětí od 6 do 59 měsíců, v roce 2005 už to bylo 64,7 % dětí.²³² Podobný program existuje také pro těhotné matky. Objem vypěstované zeleniny stále roste. V roce 2004 to bylo 49,2 tuny a v roce 2007 už 76,4 tun²³³. Je ovšem nutno vzít v potaz, že pro zvyšující se počet obyvatel je stav stále neuspokojivý. Část produkce jde také na export.

6.3.2 Umístění projektu

Návrh umístění projektu je v městečku Batsumber (Батсүмбэр) v ajmaku Töv (Төв), které leží asi 40 km na sever od hlavního města Ulánbátar a asi 5 km od nejbližších jeho chudinských čtvrtí. Batsumber je předměstím hlavního města a i v něm žije velké množství chudých lidí. Ajmaky Töv a Selenge, na jejichž rozhraní se město nachází, jsou pro zemědělskou činnost a pěstování plodin v Mongolsku nejvhodnější (59 % sklizených obilovin pochází ajmaku Selenge, 11,4 % z ajmaku Töv).²³⁴ Průměrná nadmořská výška v Mongolsku je 1500 metrů nad mořem, zatímco k severní hranici s Ruskem se snižuje až na 600 metrů nad mořem. V regionu je nejprůhodnější klima a nejdelší zemědělská sezona, která trvá od konce květně do konce srpna. Městečko má asi 300 obyvatel, příjem většiny z nich plyne ze

²³¹ Statistical yearbook 2007, str. 122

²³² Statistical yearbook 2007, str. 366

²³³ Statistical yearbook 2007, str. 197

²³⁴ Mongolia: The Official Yearbook 2008, str. 367

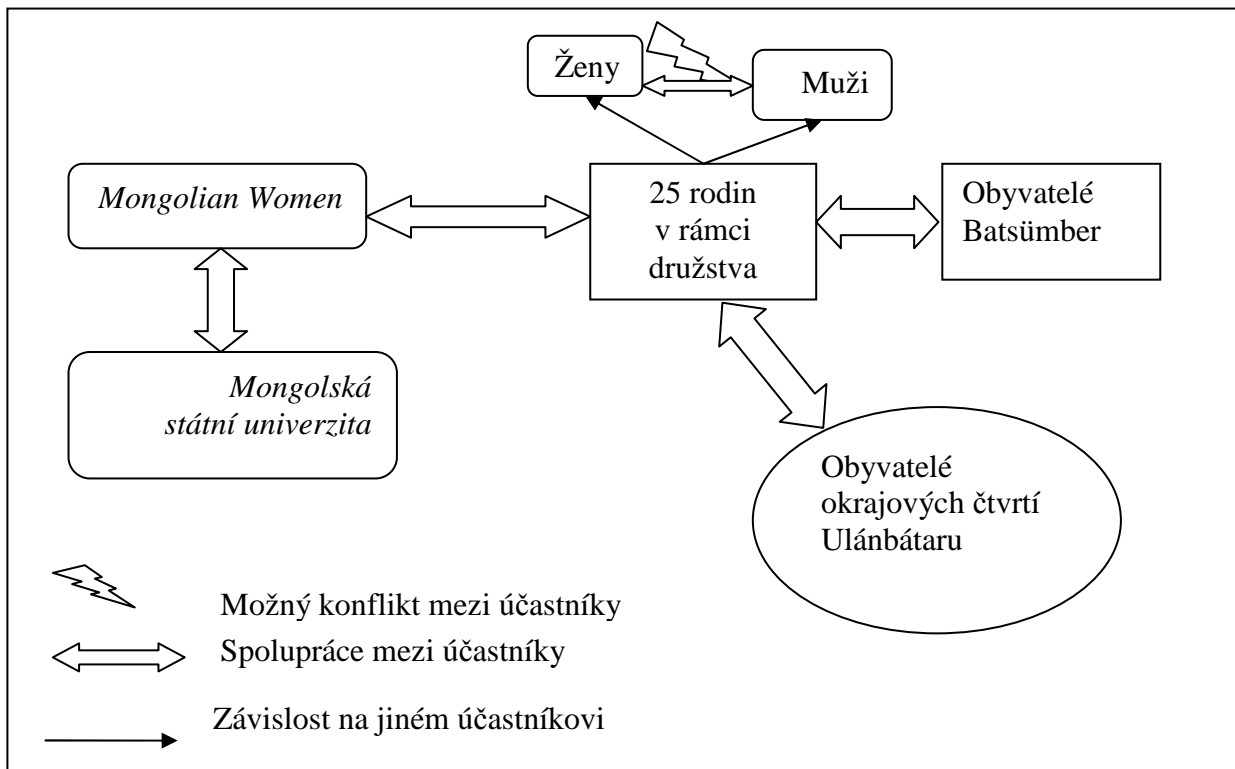
zemědělství (pasterectví). Menší část dojíždí za prací do hlavního města nebo si přivydělává prodejem u silnice spojující Ulánbátar s Darchanem. Pro projekt je důležitá dostupnost vody. Ve městě se nacházejí veřejné studně, které mají rezervu v čerpání množství vody.

Požadavek projektu vzniknul ze strany mongolské neziskové organizace *Mongolian women*, která sídlí v hlavním městě Ulánbátaru. Jejím posláním je organizace žen v předměstských čtvrtích a učení je samostatnosti. Mnoho žen se stará jako samoživitelky o své děti. Organizace se snaží také pomáhat v boji proti domácímu násilí a chudobě. Organizuje kurzy řemesel jako například kurz šití a ručních prací. Jelikož je v Mongolsku běžným jevem alkoholismus, ve větší míře u mužské části populace, jsou ženy často lépe schopny starat se o rodinu a většina zodpovědnosti o rodinu, děti a zázemí připadá na ně. Společně s touto organizací bylo vytipováno místo uskutečnění projektu.

Cílem projektu je dosáhnout soběstačnosti asi 25 rodin, které budou mít zájem se do projektu zapojit, v pěstování zeleniny, popřípadě umožnění prodeje jejího přebytku na trhu v Ulánbátaru nebo v jeho předměstských částech a zaručí dostatečně bohatou skladbu potravy, především s ohledem na obsah vitamínů. Dalším cílem je zavedení chovu drůbeže, ze které lze získat proteiny, především bílkoviny. Po ověření funkčnosti projektu do něho mohou být zapojeni další zájemci. Další část projektu by probíhala pouze formou školení o pěstování a uchovávání zeleniny u lidí, kteří se chtějí do projektu zapojit. Jejich počet je omezen pouze dostupnou mechanizací a výhledově množstvím vody. V případě úspěchu v pěstování zeleniny v malém rozsahu na rodinných pozemcích, může být pěstování potenciálně rozšířeno a družstvo se tak může stát standardním komerčním subjektem.

6.3.3 Analýza účastníků

Obr. 1 ukazuje aktéry zapojené do projektu, nebo jeho přímo a nepřímo ovlivněné účastníky. Patří mezi ně cca 25 rodin, které se projektu přímo zúčastní, další obyvatelé městečka Batsumber, které mají možnost se do projektu zapojit, organizace *Mongolian Women*, která bude zajišťovat technickou část projektu, a obyvatelé Ulánbátaru, kteří mohou od domácností soustředěných v družstvu kupovat přebytky zeleniny. Jako konzultant se projektu bude účastnit také Mongolská státní univerzita.

Obr. č. 12 Schéma interakce jednotlivých účastníků projektu

Z obrázku č. 12 vyplývá, že spolupracovat s organizací Mongolian Women bude 25 rodin (potenciálně se počítá se zapojením dalších obyvatel, kteří budou mít zájem participovat na aktivitách družstva). Prodejem výrobků budou rodiny prodávat přebytky místním obyvatelům, případně obyvatelům příměstských čtvrtí, kterým se díky projektu dostane možnosti pořídit na místním trhu zeleninu za přístupné ceny, popřípadě se budou moci do projektu zapojit a stát se v pěstování zeleniny soběstačnými. Organizace Mongolian Women bude v kontaktu s Mongolskou státní univerzitou, která může zajistit zemědělské odborníky. Nepřímo mohou z projektu těžit ostatní obyvatelé Batsumber, kteří budou mít, v případě úspěchu projektu, přístup k lokálně pěstované zelenině, popřípadě se budou moci do projektu zapojit. Tabulka č. 27 ukazuje cílové skupiny a charakteristiku zainteresovaných stran.

Tabulka č. 27 Analýza skupin a zainteresovaných aktérů

Skupina nebo organizace	Aktivity skupiny/ Cíle organizace	Očekávání z projektu	Potenciál (zdroje, dovednosti)	Limity a omezení	Důsledky pro plánování
Rodiny pěstující zeleninu a chovající drůbež	Pěstování zeleniny a chování drůbeže. Předávání znalostí dalším rodinám po první fázi zavedení projektu.	Výnosy z pěstování a chování drůbeže. Peníze z prodeje přebytků.	Vlastní (nebo pronajaté) pozemky, pracovní síla	Velikost pozemku, úrodnost půdy.	Nutno najít limity produkce a uvědomit si omezení příjmů
Ostatní rodiny ve vesnici	Pěstování zeleniny a chování drůbeže. Školení dalších rodin po první fázi zavedení projektu.	Výnosy z pěstování a chování drůbeže. Peníze z prodeje přebytků.	Vlastní (nebo pronajaté) pozemky, pracovní síla	Velikost pozemku a úrodnost půdy. Ochota zapojit se do projektu.	Nutno najít limity produkce a klíčový je úspěch první části projektu.
Obyvatelé okrajových čtvrtí Ulánbátaru	V případě zájmu zapojení se do projektu.	Dostupná a na vitamíny bohatá strava.	Ochota zlepšit stravovací podmínky.	Vhodná půda na pěstování zeleniny. Finanční možnosti.	Prodej přebytků obyvatel Batsumberu také v Ulánbátaru.
Organizace Mongolian Women	Školení o pěstování a uskladňování zeleniny. Organizace družstva v počátku projektu.	Samostatně fungující rodinná hospodářství.	Odborníci na zemědělství a na zakládání družstev. Osivo pro velké množství obyvatel.	Omezené možnosti v množství školených lidí.	Při zapojení více lidí je nutné vyškolovat nové pracovníky družstev, aby předávali znalosti dále.
Mongolská státní univerzita	Konzultace výběru plodin a drůbeže, tvorba plánu pěstování.	Možnost zapojení studentů do mezinárodního projektu. Finance za konzultační služby.	Odborníci na zemědělství. Zajištění vhodného osiva a sadby pro pěstitelské rodiny.	Neznámé	Neznámé

6.3.4 Cíle projektu

- Umožnit soběstačnost v pěstování zeleniny pro vlastní potřebu 25 rodinám obce Batsumber.
- Pomoc s chovem drůbeže v domácích podmínkách.

Tabulka č. 28 ukazuje Matici logického rámce projektu, která kombinuje objektivně ověřitelné ukazatele, zdroje ověření ukazatelů a předpoklady a rizika se záměrem projektu, jeho cíly, výstupy a aktivitami, které vedou k realizaci projektu.

Tabulka č. 28 Matice logického rámce projektu

	Popis projektu	Objektivně ověřitelné ukazatele	Zdroje verifikace	Předpoklady
Účel	Zlepšení výživy obyvatel městečka Batsumber a soběstačnost v produkci zeleniny	Dlouhodobé zlepšení výživy v městečku Batsumber a zvýšení příjmu obyvatel	- Ministerstvo výživy a zemědělství - Statistické údaje nově vzniklého družstva	
Bezprostřední cíle	- Vytvoření 25 rodinných zeleninových zahrad v rámci družstva - Zavedení chovu drůbeže v rodinách - Zvýšení příjmu vitamínů a proteinů obyvatel Batsumber	Zvýšení objemu pěstované zeleniny a množství chované drůbeže	- Příjmy družstva z prodeje přebytků - Zahrady produkující zeleninu - Počty kusů chovu drůbeže	Obyvatelé se zapojí do činnosti družstva Obyvatelé budou pracovat na rodinných zahradách
Výstupy	I. Půda vhodná pro pěstování zeleniny II. Vypěstovaná zelenina III. Sklepy k uchování úrody IV. Chovy drůbeže V. Obyvatelé vyškolení v pěstování zeleniny VI. Zemědělské družstvo (s plánem dalšího hospodaření)	- Příjmy družstva - Počet členů družstva - Množství vypěstované zeleniny a chované drůbeže	- Záznamy družstva - Šetření mezi členy družstva	- Fungující družstvo, které spravuje příjmy z přebytků a investuje je do chodu družstva - Dodržování instrukcí k chovu drůbeže a pěstování zeleniny
Aktivity	I. 1. Výzkum půdy 2. Vhodné namíchání živinné půdy a hnojiv 3. Určení vhodných druhů plodin a počtu drůbeže II. Zaškolení pracovníků družstva v hospodaření III. Výstavba sklepů IV. Zasetí osiva a sadby	Prostředky: Personál Mongolské státní univerzity, který vyškolí družstevníky v pěstování a uskladnění zeleniny. Personál Mongolian Women, který zajistí organizaci družstva	Rozpočet: Mongolská strana (financování odborníků z Mongolské státní univerzity a zajištění logistické části projektu) Česká strana (financování osiva, sazenic, a počátečních prací)	- Aktivní účast místních obyvatel. - Dostatečné znalosti na straně odborníků - Mongolské státní univerzity
				Předpoklady: - Zájem na straně příjemce - Finanční zajištění ze strany ČR - Spolupráce ze strany zúčastněných

6.3.5 Postup realizace projektu

Aktivita I. 1 Výzkum půdy

Pro úspěšné pěstování zeleniny v semiaridní oblasti Mongolska je nutné znát kvalitu půdy pro způsob obdělávání, určení skladby plodin, které jsou vhodné k pěstování a k určení správného způsobu zavlažování. Zpracování je důležité i z důvodu dalšího předávání znalostí zájemcům o členství v družstvu. Důležité je také určení velikosti obdělávané půdy pro zajištění soběstačnosti v pěstování pro každou rodinu. Jako nejspolehlivější strategie v tomto ohledu byla zvolena spolupráce s Mongolskou státní univerzitou, která vypracuje plán výsadby a sklizně, dále pak uskladnění produkce.

Aktivita I. 2 Vhodné namíchání živinné půdy a hnojiv

Ve spolupráci s univerzitou budou také vybráni zemědělské odborníci, kteří dokážou vhodně obohatit půdu a určit správný způsob kompostování zemědělského odpadu pro jeho další využití v pěstování.

Aktivita I. 3 Určení vhodných druhů plodin a počtu drůbeže

Úkol pro Mongolskou národní univerzitu, která na základě nutriční hodnoty potravin a velikosti rodiny připraví plán na velikost pozemků určeným pro pěstování zeleniny. Určí také počty drůbeže tak, aby její pěstování bylo v rámci družstva udržitelné z hlediska výkrmu.

Aktivita II. Zaškolení pracovníků družstva v hospodaření

Aby bylo hospodaření družstva ekonomicky udržitelné, je nutné najít strategii rozvoje družstva. Družstvo bude mít na starosti podporu jednotlivých rodin v pěstování zeleniny, půjčování mechanizace, školení potenciálních družstevníků a prodej přebytků, kterým bude získávat finance na své působení a další rozšiřování. Ze začátku se počítá s neziskovostí družstva, v případě úspěchu projektu se družstvo může stát běžným komerčním subjektem, který rozšíří produkci.

Aktivita III. Zasetí osiva a sadba

Proběhne na základě aktivity I. 1

Aktivita IV. Výstavba sklepů

Pro umožnění celoročního zásobování rodin je důležité uskladnění produkce, zvláště s ohledem na drsné klimatické podmínky.

7. Závěr a výhled vývoje oblasti

Mongolsko prošlo ve své historii dvěma hlavními obdobími, která byla pro stát i obyvatele hospodářsky úspěšná. Šlo, zaprvé, o středověké období Velké mongolské říše, jejíž politika dokázala za pomoci silné armády podmaňovat území, se kterými v rámci své říše obchodovala a získávala tak technologie a bohatství k další expanzi a bohatnutí území, které mělo v tehdejší době pouze omezené ekonomické zdroje. Po rozpadu říše se přístup k technologiím zastavil a stepní národ ztratil svojí dominantní pozici v celé Asii. Po ztrátě vlivu se Mongolsko na dalších 200 let dostalo do područí Mandžuské dynastie, která z něj udělala surovinovou základnu. V této době se země nerozvíjela, naopak bylo hospodářství omezeno pouze na pastevectví a ostatní odvětví převzali čínští obchodníci a zemědělci. Mongolské obyvatelstvo pracovalo v částečném nevolnictví a díky lichvářským praktikám obchodníků se záhy téměř celá země ocitla v dlužním otroctví. Tyto podmínky vedly na začátku 20. století k růstu nacionalismu a snaze vymanit se z područí Mandžuské dynastie. Mongolové se dokázali sjednocovat k odporu a docházelo k častým povstáním. V tomto ohledu byl důležitý pád dynastie Mandžůů, vznik republiky v Číně a spolupráce s Ruskem, později RSFSR a SSSR, která určila další směřování země k socialismu vznikem lidové republiky v roce 1924. Díky Rusku získalo Mongolsko nezávislost, ale pouze za cenu ztráty velké plochy území a podstatného množství obyvatel Vnitřního Mongolska, které zůstalo na čínském území.

Druhým hospodářsky úspěšným obdobím bylo socialistické, a přišlo v době, kdy nejdůležitějším hospodářským odvětvím bylo pastevectví, ojedinělé byly snahy zahraničních investorů, které se zaměřovaly na těžbu surovin a zpracování živočišných surovin. Většina obyvatel byla ngramotná a obchod stále ovládali čínští obchodníci. Obyvatelé žili převážně na venkově samozásobitelským způsobem a o civilizačních vymoženostech měli jen malé povědomí. Ve 30. letech 20. století začal socialistický režim konsolidovat svojí pozici a přišly první necitlivé pokusy o znárodnění, které přinesly ztráty hospodářských zvířat. Jen málo obyvatel souhlasilo s despotickým režimem. Znárodnění bylo proto pozastaveno do období po 2. sv. válce, které přineslo významnou hospodářskou pomoc ze SSSR a zemí RVHP. Pomoc zahrnovala rozsáhlé investice a technickou pomoc, která byla často kritizována za nedostatečnou reflexi mongolského prostředí. Závislost na investicích ze SSSR a svázanost se socialistickými zeměmi. To, jak tyto státy ekonomicky a společensky stagnovaly v 70. a 80. letech 20. století, se odráželo také v Mongolsku. Přesto byl velký rozdíl mezi rurálním Mongolskem 20. a 30. let a Mongolskem na konci let 80. Za mohutných investic ze SSSR se

podářilo vybudovat průmysl, zlepšit podmínky pastevců, zajistit vysoký stupeň gramotnosti a zajistit základní infrastrukturu pro celou zemi.

Po pádu SSSR a celého „východního bloku“ došlo v Mongolsku ke změně hospodářství z centrálně plánovaného na tržní. Zvolený šokový přechod byl prováděn rychlou privatizací, která byla provázena úplatky a korupcí. Ztráta vývozních trhů způsobila krach státních podniků. Noví majitelé, kteří je získali v privatizaci, často neměli dostatek prostředků na jejich udržení ve světové konkurenci a na mongolském trhu nebyl dostatek peněz, za které by místní výrobky kupovali. Jediné průmyslové odvětví, které zůstalo rentabilní, byl těžební průmysl, který v současné době tvoří největší příjmy státu. Tyto příjmy jsou však závislé na proměnlivých cenách surovin na světových trzích. Vzhledem ke stále rostoucímu počtu obyvatel je otázkou, zda bude současná hospodářská politika i v budoucnosti zajišťovat dostatek příjmů pro všechny obyvatele. Byla zprivatizována i zemědělská družstva, ale privatizace byla doprovázena nepotismem a korupcí a hospodářská zvířata byla často rozdělována nerovnoměrně. Infrastruktura, kterou družstva zajišťovala se, až na výjimky v blízkosti velkých sídel, rozpadla.

Ekonomický pokles donutil mnoho lidí k přesunu na venkov, kde se snažili najít obživu v zemědělství, většinou v pastevectví. Nárůst počtu hospodářských zvířat, který nastal, se projevil na degradaci stepních porostů. Zrušení zemědělských družstev znamenalo ztrátu služeb pro pastevce včetně jejich zajištění v dobách přírodních katastrof. V důsledku toho vzrostl počet kusů hospodářských zvířat, aby pastevci mohli krýt případné ztráty, což následně vedlo k ohrožení stepních ekosystémů.

Po roce 1990 byla zastavena hospodářská pomoc ze SSSR a vzhledem k nedostatku kapitálu v Mongolsku, hledala vláda náhradu finanční pomoci v kapitalistických zemích. V roce 1998 se Mongolsko stalo pátou nejvíce závislou zemí na ZRS. Opakoval se tedy scénář, kdy byla intervence RVHP nahrazena rozvojovou pomocí z ekonomicky vyspělých zemí. Ekonomický propad se sice podařil vládě zastavit, ale současný růst je umožněn hlavně produkcí v těžebním průmyslu. Podíl ODA na hrubém domácím produktu sice klesá, ale její výše nadále narůstá. Navzdory tomu počet obyvatel žijících v chudobě se drží kolem 30 %.

Mongolsko je specifickou zemí, která se v žádném případě nepodobá ostatním asijským zemím, například Číně nebo zemím jihovýchodní Asie. Obyvatelstvo, které se teprve před necelými sto lety vymanilo z nevolnictví a postupem času opouštělo extenzivní způsob života ve spojení s přírodou, má v sobě stále zakořeněný liknavý postoj k času a plánování. Častým problémem je také korupce a důležitost osobních vztahů mezi Mongoly, který se projevuje nepotismem. Naopak velké přednosti má v intuitivní činnosti a improvizaci

nebo v těch činnostech, které nevyžadují přesný řád. Tyto a mnohé další vlastnosti je dobré zohledňovat při plánování rozvojových intervencí.

Očekávaný vývoj Mongolska v období několika příštích let se příliš nemění od toho současného. Vzhledem k tomu, že pro mongolskou vládu je stále nejdůležitějším prostředkem ekonomického rozvoje a příjmů těžební průmysl, lze očekávat, že se bude dále zvyšovat závislost na tomto odvětví. Vzhledem k pohybům cen surovin na světových trzích to může mít pro Mongolsko velké důsledky. Šancí na zvýšení příjmů z těžby by byla podpora druhotného zpracování surovin. Tyto příjmy by stát mohl následně investovat do jiných odvětví, aby se tak Mongolsko vymanilo ze závislosti na dvou hlavních odvětvích. V tomto ohledu je problematické sousedství s Čínou, která je vývozcem velkého množství zboží, a kterému dokáže málokterá země s rozvinutým průmyslem konkurovat. V případě Mongolska to platí dvojnásobně. Na druhou stranu je Čína největším zahraničním investorem v Mongolsku, dá se však předpokládat, že většina investic bude nadále směřovat do těžby. Druhým odvětvím, na kterém je mongolská ekonomika závislá, je zemědělství, především extenzivní pastevectví. Vzhledem k neexistující podpoře pastevců bude odvětví stále rizikové z hlediska přírodních podmínek a možného dalšího úhynu hospodářských zvířat. Velké rezervy má stát právě v podpoře pastevců, a také v sociálních službách a podpoře malého podnikání. Na příkladu neformálního sektoru je vidět, že dokáže podporovat ekonomiku a pokud by bylo podporováno podnikání, měl by zvýšené příjmy i stát.

Zahraniční rozvojová spolupráce na případě dárcovské země Japonska i České republiky ukazuje, že se může podílet na zlepšení podmínek velkého počtu obyvatel. Nevýhodou pomoci může být její směřování pouze do populačně největšího centrálního regionu a hlavního města. To sice pomáhá zlepšit životní úroveň chudým lidem v těchto oblastech, nezabrání ale jejich dalšímu přílivu z venkovských oblastí. V případě České ZRS je patrné, že z roztržštěné pomoci v 90. letech směřuje k ucelenější podobě. Realizovány jsou projekty, které reagují nejčastěji na akutní nedostatek vody, výstavbu průmyslových komplexů nebo na dopad průmyslu na životní prostředí. Opouští se od projektů zaměřených na podporu těžby surovin, které byly podporovány především v socialistickém období a částečně začátkem 90. let. V tomto lze považovat ZRS ČR za vcelku úspěšnou.

Nicméně ZRS umožňuje rozvoj pouze dílčími kroky, které řeší akutní potřeby obyvatel a napomáhají rozvoji pouze na nejnižší úrovni. Je patrné, že rozvojová spolupráce, ačkoliv ve velké výši, nemůže nahradit funkci státu, který zdá se selhává.

Z hlediska ZRS je, a v nejbližší době stále bude, Mongolsko vyhledávanou zemí. Vzhledem k rostoucímu počtu obyvatel a migrace z venkova do měst se dá očekávat, že podmínky mnoha lidí v urbanizovaných oblastech se nezlepší.

8. Shrnutí

Záměrem práce je identifikovat souvislosti mezi historickým vývojem Mongolska a dopady tohoto vývoje na současný nebo možný budoucí rozvoj. První část ukazuje historický vývoj od středověku, kdy byl Mongolský stát se svou politickou a hospodářskou strategií velice úspěšný, přes jeho ekonomické a politické oslabení v 16. a 17. století. Dále pak 200letou okupaci Mandžuskou dynastií a revoluční období začátku 20. století, které vedlo k velice blízké spolupráci se SSSR a ustanovení lidové republiky v roce 1925. Dále popisuje hospodářskou spolupráci se SSSR a její vliv na rozvoj země. Další část se zaměřuje na události po roce 1992, kdy v zemi proběhl přechod ekonomiky z centrálně plánované na tržní. V souvislosti s tímto přechodem se klíčová hospodářská odvětví dostala do problémů, které trvají do současnosti. Práce dále ukazuje, jakým způsobem se vláda snaží vyřešit problémy hospodářství a chudobu asi jedné třetiny obyvatel a jakým způsobem je řeší především česká ZRS.

Další část je věnovaná zmapování zahraniční rozvojové spolupráce, s důrazem na ZRS České republiky. Pomocí SWOT analýzy která shrnuje předchozí poznatky, jsou určeny příležitosti a ohrožení, na které by měla ZRS reagovat. S touto analýzou je srovnáno zaměření dvou projektů ZRS České republiky. V závěru práce autor navrhuje vlastní projekt tak, aby reflektoval zjištěné poznatky, a popisuje možné scénáře vývoje území.

Klíčová slova:

Mongolsko, rozvojová spolupráce, Česká republika, ekonomika, rozvoj, rozvojový projekt

Summary

The aim of my diploma thesis is to identify the connection between the historical development of Mongolia and the impact of this development on the current and possibly future development. The first part shows the historical development of the Middle Ages, when the Mongolian State was very successful with its political and economical strategy, despite its economical and political debilitation in the 16 and 17 century. All this followed by 200 years occupation of Manchuria dynasty and the revolutionary period of the early 20th century, which led to very close cooperation with the USSR and the establishment of the People's Republic in 1925. The diploma thesis further describes the economical cooperation with the USSR and its influence on the development of the country. Another section focuses on the events after the year 1992, when the country chaged from centrally planned economy to the free market. In terms of the state transition, the key sectors of the economy got into trouble, which lasts until today. The thesis also shows how the government tries to solve the problems of the economy and poverty of about one-third of the population of Mongolia, and mainly how its being solved by the Czech ZRS.

Another section of the thesis charts the international development co-operation, with the emphasis on the help of the ZRS. Using SWOT analysis summarizing previous observations, there are described the opportunities and the threats, which should ZRS respond to. These analysis are compared with the focus of two projects of ZRS Czech Republic. In the end of the thesis the author proposes his own project to reflect his observations and describes possible scenarios of the territory development.

Key words:

Mongolia, development assistance, Czech Republic, economy, development, development project

Použité zdroje

1. ADAMCOVÁ, Nikol, et al. *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006. 80 s. ISBN 80-86506-53-3.
2. *Akademický slovník cizích slov*. Redaktorka: Miroslava Sodomková. Praha: Akademia, 2000. 834 s. ISBN 80-200-0607-9.
3. *Asia Pacific Investment Partners 2010: Your Informational Guide to Mongolia* [online]. 2010 [cit. 2010-08-02]. Foreign trade and foreign Investment in Mongolia . Dostupné z WWW: <<http://www.ub-mongolia.mn/facts-mongolia/economy-mongolia/foreign-trade-and-foreign-investment-in-mongolia.html>>.
4. BADARCH, Dendeviin. *Mongolia Today: Science, Culture, Environment and Development*. [s.l.] : Routledge, 2003. 274 s. Dostupný z WWW: <<http://books.google.com/books?id=JFCcHroYNCUC&printsec=frontcover&hl=cs#PPA5,M1>>. ISBN 9780700715985-J
5. BAWDEN, C.R. *The Modern History of Mongolia*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968. 460 s.
6. BLUNDEOVÁ, Jane. *Mongolsko*. 1. Brno: Jota, 2009. 470 s. ISBN 978-80-7217-640-3.
7. *Businessinfo* [online]. 2007 [cit. 2010-03-25]. Program rozvojové spolupráce mezi ČR a Mongolskem na období 2006-2010 . Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/mongolsko/rozvojova-spoluprace-cr-mongolsko-06-10/1001377/45763/>>.
8. *Central Asian Survey*. 26. London: Routledge - Taylor & Francis Group, 2007. 463 s. Dostupné z WWW: <<http://www.informaworld.com/smpp/>>
9. *CIA The World Fact Book 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-08-01]. Population growth rate. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2002.html>>. content~db=all~content=a788569067>. ISSN:0263-4937.
10. Česká republika. Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR 2010 - 2017. In *Koncepce ZRS ČR*. 2010, 222, s. 3-34.
11. *Economy Watch* [online]. 2010 [cit. 2010-07-31]. Mongolia Economic Structure. Dostupné z WWW:

- <http://www.economywatch.com/world_economy/mongolia/structure-of-economy.html>.
12. *Economy Watch 2010a* [online]. 2010 [cit. 2010-07-31]. Mongolia Industry Sectors. Dostupné z WWW: <http://www.economywatch.com/world_economy/mongolia/industry-sector-industries.html>.
 13. *Encyklopedia Britannica 2010b : eb.com* [online]. 2010 [cit. 2010-08-04]. Chinese Revolution. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/112760/Chinese-Revolution>>.
 14. *Encyklopedia Britannica* [online]. 2010 [cit. 2010-03-24]. Mongolia. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/389335/Mongolia>>.
 15. FAIRBANK, John King. *Dějiny Číny*. 1.vyd.Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. 693 s. ISBN: 978-80-7106-919-5.
 16. *Geomin družstvo 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-08-04]. Selenge. Dostupné z WWW: <<http://www.geomin.cz/?menu=10014>>.
 17. GRIFFIN, Keith, et al. *Poverty Reduction in Mongolia*. Sydney: Asia Pacific Press, 2003. 161 s. ISBN 0731536959.
 18. GROLLOVÁ, Ivana, ZIKMUNDOVÁ, Veronika. *Mongolové: Pravnuci Čingischána*. Praha: Triton, 2000. 231 s. ISBN 80-7254-079-3.
 19. HALBERTSMA, Tjalling. *Stepní říše: Zpráva o Mongolsku*. 1. vyd. [s.l.] : Prostor, Praha 2008. 240 s. ISBN 978-80-7260-197-4.
 20. *Human Development Report 2009* [online]. 2009 [cit. 2010-07-02]. The Human Development Index - going beyond income. Dostupné z WWW: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_MNG.html>.
 21. *Human Development Report 2009* [online]. 2009 [cit. 2010-07-15]. International financial flows: remittances, official development assistance and foreign direct investment. Dostupné z WWW: <<http://hdrstats.undp.org/en/indicators/56.html>>.
 22. CHALOUPKOVÁ, L. 2006. *Českomongolská společnost* [online]. [cit. 2010-08-04]. 800. výročí založení nezávislého mongolského státu v r. 2006. Dostupné z WWW: <http://www.cms.isgreat.org/cz/cz_contributions.htm>.
 23. *China.org.cn 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-03-02]. Ethnic minorities. Dostupné z WWW: <<http://www.china.org.cn/e-groups/shaoshu/shao-mongolian.htm>>.

24. *Chinavoc.com* [online]. 2007 [cit. 2010-04-04]. The Qing Dynasty (AD 1644-1911). Dostupné z WWW: <<http://www.chinavoc.com/history/qing/fall.htm>>.
25. *Index Mundi 2010* [online]. [cit. 2010-07-31]. Mongolia GDP - per capita (PPP). Dostupné z WWW: <http://www.indexmundi.com/mongolia/gdp_per_capita_%28ppp%29.html>.
26. *International Labour Organization 2010* [online]. 2005 [cit. 2010-08-01]. Mongolia - Literacy. Dostupné z WWW: <http://www.ilo.int/public/english/region/asro/bangkok/skills-ap/skills/mongolia_literacy.htm>.
27. *Ivanhoe Mines 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-08-01]. Oyu Tolgoi. Dostupné z WWW: <<http://www.ivanhoemines.com/s/Home.asp>>.
28. KNOBLOCH, Edgar: *Putování k Mongolům*, (edice: živá díla minulosti), Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1964,
29. *Konzorcium firem podnikajících v turistickém ruchu v Burjatsku 2010*. [online]. [cit. 2010-07-31]. Demografia. Dostupné z WWW: <<http://www.buriatia.ru/buriatia/demograf.htm>>
30. KORDÍKOVÁ, Daniela. Rexona Mongoly nezradí, a my?. *Literární noviny*. 6. 10. 2008, č. 40, s. 1. Dostupný z WWW: <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=5861>.
31. KOTKIN, Stephen, A. ELLEMAN, Bruce. *Mongolia in the twentieth century: Landlocked Cosmopolitan*. New York: Armonk, 1999. 313 s. ISBN 0-7656-0535-X.
32. *Kronika techniky*. Praha: Frotuna print, 1993. 654 s.
33. *Living Standards Measurement Survey 1998*. Ulánbátar: National Statistical Office, 1999. 103 s. ICCN: 99947539.
34. LUVSANJAMTS, Lkham, SODERBERG, Marie. *Mongolia - Heaven for foreign consultants : Working Paper 215*. Stockholm : [s.n.], 2005. 15 s.
35. MACHÁČEK, Jaroslav, et al. *Problémy rozvojových zemí, jejich příčiny a cesty k řešení : Výstup z projektu Grantové agentury ČR 402/03/1336*. Praha : Oeconomica, 2006. 480 s. ISBN 80-245-1060-X.
36. MELICHAR A KOL., Václav. *Světová socialistická soustava v 50., 60. a 70. letech, III. svazek*. Jana Axamitová. 1. vyd. Praha: Academia, 1982. 272 s. ISBN 80-200-0070-4.

37. MESSNER, Reinhold. *Gobi: Poušť ve mně*. Praha: Epoque, 2007. 240 s. ISBN 978-80-87027-41-7.
38. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2009* [online]. 2009 [cit. 2010-06-04]. Mongolsko: Investiční klima. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mongolsko-investicni-klima/9/1001377/>>.
39. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2010 : Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. [cit. 2010-03-24]. Mongolsko: Základní informace o teritoriu. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mongolsko-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1001377/>>.
40. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR* [online]. 2010 [cit. 2010-03-24]. Program zahraniční rozvojové spolupráce s Mongolskem. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/prioritni_zeme/mongolsko/index.html>.
41. *Mongolia Matters 2010: News from Mongolia*. Guido Verboom [online]. 2010 [cit. 2010-07-31]. Financial crisis and Mongolian economy. Dostupné z WWW: <<http://www.mongolianmatters.com/mongolia/2008/11/financial-crisis-and-mongolian-economy/>>.
42. *Mongolia : The Official Year Book of Mongolia*. O'connor, David; Sankhuu, Batbayar. 1st edition. [s.l.] : Montsame News Agency, 2008. 406 s.
43. *Mongolian Statistical Yearbook 2007*. Dagvadorj, Ch. ; Bajiikhuu, Kh.. 1st edition. Ulaanbaatar : Mongolian Statistical Office, 2008. 434 s. ISBN 978-99929-907-0-8.
44. MOROZOVA, Irina. *Socialist Revolutions in Asia : social history of Mongolia in the twentieth century*. Velká Británie: Taylor and Francis Books, 2009. 172 s. ISBN 978-0-7103-1351-5.
45. *Multikulturní centrum Praha 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-07-31]. Tok remitencí z ČR a jejich dopad na rozvoj. Dostupné z WWW: <<http://www.migrationonline.cz/remittances/>>.
46. *National Statistical Office 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-07-24]. Database of users. Dostupné z WWW: <http://www.nso.mn/v3/index2.php?page=free_access>.
47. OBERFALZEROVÁ, Alena. Quo vadis, Mongolsko? : Mongolové svou horkokrevnou povahu projevují i v současné politice. *Literární noviny*. 1. 1. 2008, č. 40, s. 8. Dostupný z WWW: <http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=5872>.

48. *OECD 2009* [online]. 2009 [cit. 2010-07-04]. Aid Statistics, Recipient Aid Charts . Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/countrylist/0,3349,en_2649_34447_25602317_1_1_1_1,00.html>.
49. PRATT ATWOOD, Christopher. *Encyklopedia of Mongolia and the Mongol Empire*. New York: Facts On File Inc., 2004. 678 s. ISBN 0-8160-4671-9678.
50. *Putování k Mongolům*. Edgar Knobloch. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964. 383 s. Živá díla minulosti.
51. REJŠNĚR I. M; RUBCOV B. K. *Novodobé dějiny orientálních zemí*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 2 sv. (557, 465 s.).
52. *Republic of Kalmykia : Government of the Republic of Kalmykia* [online]. 2002 [cit. 2010-02-04]. History of Kalmykia. Dostupné z WWW: <<http://www.kalm.ru/en/hist.html>>.
53. ROSSABI, Morris. *Modern Mongolia : From Khans to commissars to capitalists*. California, USA : University of California Press, 2005. 397 s.
54. *Rozvojovka* [online]. 2008 [cit. 2010-03-25]. Zahraniční rozvojová spolupráce ČR. Dostupné z WWW: <http://www.rozvojovka.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace-cr_228_3.htm>.
55. SÖDERBERG, Marie. *Aid Relationships in Asia:: Exploring Ownership in Japanese and Nordic Aid*. [s.l.] : Palgrave, 2007. ISBN 978-0-230-004. Mongolia: Unpredictable Ownership – Comparing a Japanese and a Swedish Funded Project, s. 116-132.
56. ŠÍMA, Jiří, LUVSANDŽAV, Čojdžavyn. *Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 848 s.
57. ŠINDLER, Petr. *Globální problémy země*. Ostrava: Atelier Milata, 1997. Urbanizační procesy v rozvojových zemích jako globální problém, s. 170.
58. ŠTEINDLER, Stanislav. *K problémům Mongolské lidové republiky*. Praha: Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, 1968. 99 s.
59. T'SERSTEVENS, A.: *Předchůdcové Marka Pola, Lidová demokracie 1966*
60. TAMCHYNA, Zdeněk. *Mongolsko: Obchodně ekonomické sborníky*. Kateřina Štafová. 1.vyd. Praha: Pressfoto, 1974. 126 s.
61. TAYLOR, John B. *Economics*. 5. Stanford : Cengage Learning, 2006. 797 s. ISBN 0618640851.

62. *The Cambridge Encyclopedia of Russia and Former Soviet Union*. Archie Brown. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 570 s. ISBN 0-521-355931.
63. *The China White Paper: August 1949* [online]. Stanford : Stanford University Press, 1967 [cit. 2010-03-23]. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/books?id=HuB6gPHeP_cC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false>. ISBN 0-8047-0608-5.
64. *The International Fund for Agricultural Development (IFAD) 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-07-31]. Rural poverty in Mongolia. Dostupné z WWW: <<http://www.ruralpovertyportal.org/web/guest/country/home/tags/mongolia>>.
65. *The Russian Far East: A History* [online]. Stanford : Stanford University Press, 1996 [cit. 2010-03-02]. Northeast asian ekumene, s. 192. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/books?id=Jce4rBWjG5wC&pg=PA30&lpg=PA30&dq=russia+albazin+1685&source=bl&ots=7MuqpKZ0KG&sig=mIcSeATd-gYlkcKVDF-42a5gWdA&hl=cs&ei=y3eNS7OINaTEmwPkva20BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAUQ6AEwADgK#v=onepage&q=&f=false>.
66. *Trade Policy and Human Development in Mongolia*. Ulánbátar : UNDP, 2009. 136 s. Dostupné z WWW: <<http://www.undp.org/poverty/docs/projects/Mongolia.pdf>>.
67. TRISKA, Jan; SLUSSER, Robert. *The theory, law, and policy of Soviet treaties* [online]. Stanford : Stanford University Press, 1962 [cit. 2010-03-23]. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/books?id=QmWmAAAAIAAJ&pg=PA235&dq=february+27+1946+soviet+mongolia&hl=cs&ei=9qGoS-fZMJzCmgOLn7B6&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC4Q6AEwAA#v=onepage&q=february%2027%201946%20soviet%20mongolia&f=false>. ISBN 0804701229.
68. *UNdata 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-05-31]. Mongolia. Dostupné z WWW: <<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Mongolia#Economic>>.
69. *UNdata 2010a* [online]. 2010 [cit. 2010-06-01]. Mongolia. Dostupné z WWW: <<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Mongolia>>.
70. *Universum: Všeobecná encyklopedie*. Praha: ODEON, 2000. 6 sv.. ISBN 80-242-0288-3.
71. *Všeobecná encyklopedie Diderot*. Praha: Nakladatelská dům OP Diderot, 1997, 8 sv.. ISBN 80-207-1070-4

72. WEATHERFORD, Jack. *Čingischán: A utváření moderního světa*. Petruška Šustrová. 1. vydání. Praha: BBart, 2006. 367 s. ISBN 80-7341-776-6
73. *Wikipedia 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-01-04]. Mongolové. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mongolov%C3%A9>>.
74. *World Bank 2010* [online]. 2010 [cit. 2010-07-26]. Mongolia. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/country/mongolia>>.
75. *World Development Report 2000/2001*. Oxford : World Bank and Oxford University Press, 2001.
76. *Zahraniční rozvojová spolupráce ČR* [online]. 2010 [cit. 2010-03-24]. Česká rozvojová agentura. Dostupné z WWW: <http://www.czda.cz/about_rspol.php>.
77. *Zastupitelský úřad ČR v Ulambataru (2001a)* [online]. 2010 [cit. 2010-02-10]. Souhrnná teritoriální informace Mongolsko. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mongolsko-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1001377/#sec3>>.
78. *Zastupitelský úřad Japonska v Ulánbátaru 2008. Japan's Assistance to Mongolia 2008*. Ulánbátar 2008. 12 s. Dostupné z WWW: <<http://www.mn.emb-japan.go.jp/news/ODAenglish.PDF>>.
79. *Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010a* [online]. 2010 [cit. 2010-07-25]. ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/ulaanbaatar/cz/obchod_a_ekonomika/poptavky_po_zbozi_a_sluzbach/index.html>.
80. *Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010c* [online]. 2010 [cit. 2010-08-02]. Mongolsko: Očekávaný vývoj v teritoriu. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mongolsko-ocekavany-vyvoj-v-teritoriu/10/1001377/>>.
81. *Zastupitelský úřad v Ulánbátaru 2010d* [online]. 2010 [cit. 2010-08-02]. Ekonomická charakteristika země. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/ulaanbaatar/cz/obchod_a_ekonomika/souhrnna_teritorialni_informace/ekonomicka_charakteristika_zeme.html>.
82. ŽELEZNÝ, Teodor. *Mongolská lidová republika*. PhDr. Miroslava Příbylová. 2. dopl. vyd. Praha: Svoboda, 1985. 304 s.

Příloha č. 1 Témata/projekty rozvojové spolupráce v roce 2011 dle sektorů (v tis. Kč) a výhled jejich financování v letech 2012 a 2013					
Region / země	Název tématu/projektu rozvojové spolupráce	Objem finančních prostředků 2011	Objem finančních prostředků 2012	Objem finančních prostředků 2013	Realizace
Sektor sociálního rozvoje (včetně vzdělávání a zdravotních služeb) - v gesci ČRA					
Pokračující projekty - programové země					
Mongolsko	Podpora systému odborného vzdělávání	7 500	7 500	0	2009-2012
Témata k zahájení v roce 2011 - programové země					
Mongolsko	Sociální a vzdělávací služby	3 500	3 500	3 500	2011-2013
Sektor životního prostředí - v gesci ČRA					
Pokračující projekty - programové země					
Mongolsko	Ochrana vodních zdrojů hlavního města Ulánbátaru před znečištěním	4 000	7 000	0	2010-2012
Mongolsko	Dodávky pitné vody do provincie Orchon (rozšíření vodních zdrojů v provincii Orchon)	6000	4 000	0	2010-2012
Mongolsko	Zajištění vodních zdrojů pro obyvatele nově vystavěných sídlišť Ulánbátaru	6600	4 000	0	2010-2012
Témata k zahájení v roce 2011 - programové země					
Mongolsko	Ochrana vodních zdrojů a zajištění přístupu k pitné vodě, sanační opatření	5 500	5 500	5 500	2011-2013
Sektor ekonomického rozvoje - dokončení projektů MPO a program Aid for Trade					
Pokračující projekty - programové země					
Mongolsko	Závod na zpracování masa a kůží	2 000			2006-2011
Sektor ekonomického rozvoje - v gesci ČRA					
Témata k zahájení v roce 2011 - programové země					
Mongolsko	Podpora malých a středních podnikatelů a obchodu, rozvoj trhu práce, transfer technologií	12 500	12 500	12 500	2011-2013
Sektor energetiky s důrazem na udržitelné zdroje - v gesci ČRA					
Témata k zahájení v roce 2011 - programové země					
Mongolsko	Demonstrační projekty s důrazem na udržitelné zdroje energie, transfer technologií	15 000	15 000	15 000	2011-2013
Sektor zemědělství - v gesci ČRA					
Pokračující projekty - programové země					
Mongolsko	Podpora rostlinné produkce v pouštních a polopouštních oblastech Mongolska	5 500	5 500	0	2010-2012
Mongolsko	Označování zvířat v Centrálním regionu	3 500	3 500	0	2010-2012
Témata k zahájení v roce 2011 - programové země					
Mongolsko	Intenzifikace chovu zvířat	5 500	2 500	2 500	2011-2013

